

PROGRAM
wychowania przedszkolnego

*„Przedszkolaki z Celestynką odkrywają siebie
i świat w działaniu”*

Marzena Kędra, Ewa Morzyszek-Banaszczyk

2022

SPIS TREŚCI

1	Założenia programu i ich uzasadnienie	3
2	Zadania przedszkola	10
3	Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji	11
	a) I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka	12
	b) II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka	22
	c) III. Społeczny obszar rozwoju dziecka	30
	d) IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka	38
4	Sposoby realizacji	88
5	Analiza gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole i narzędzia obserwacji	107
6	Zamiast zakończenia	119
7	Bibliografia – biblioteczka nauczyciela	120

„Jeśli nie staniecie się na nowo
podobni do dzieci, nigdy nie
wejdziecie do zaczarowanego
królestwa pedagogiki”
C. Freinet

1. Założenia programu i ich uzasadnienie

Na naszych oczach powoli, ale konsekwentnie zmienia się rola przedszkola. Jest jednym z miejsc szerokiego dostępu do wiedzy, będącej motorem światowego postępu. Aby przedszkole było ciekawe i fascynujące dla dzieci, musi być dla nich podróżą w przyszłość, w której towarzyszą mu świadomi dorośli. W naszym programie zakładamy również uczestnictwo postaci bajkowej – Celestynki, która będzie dla dzieci przewodnikiem i wprowadzi dzieci do wielkiego świata i pomoże w odkrywaniu swoich kompetencji. Pomoże im odkryć to co nieodkryte, zobaczyć to co nie było wcześniej widziane, usłyszeć i nazwać to czego nie nazwano wcześniej. Podróżniczka, z którą łatwiej i raźniej podróżować po nieznanymi lądach i zakątkach rzeczywistości, która nas otacza.

Aktywność dziecka, jego indywidualne zainteresowania, upodobania oraz oczekiwania powinny stać się podstawą działań nauczyciela. Nauczyciel winien wobec dziecka pełnić funkcję wspierającą i motywującą, a także spełniać jego oczekiwania realizując jego program. Zaspokajając jego dążenia do poznawania otaczającej go rzeczywistości.

W edukacji przedszkolnej ciągle poszukiwanie nowych dróg wiodących do rozwijania dziecięcej ciekawości poznawczej i nowatorskich sposobów rozwiązywania problemów powinno być wynikiem inspiracji nauczyciela. Dostosowywanie się do zmian zachodzących we współczesnym świecie, odbierane przez dziecko jako przeobrażenia jakim podlega jego najbliższe otoczenie, wymaga od niego nabywania takich umiejętności, które są niezbędne dla rozwoju jego osobowości.

Wiedza psychologiczna nauczyciela, jego takt i kreatywność, a nie z góry zaplanowany szczegółowy przebieg procesu edukacyjnego powinny być wyznacznikami ukierunkowującymi jego kreatywność, w której dziecko jest postrzegane jako podmiot. Istotne jest respektowanie prawa dziecka do samostanowienia, odpowiedzialności wraz z poczuciem sprawstwa, a także poszanowania autonomicznych dążeń dziecka. Osiągnięcie takiej postawy przez nauczyciela jest możliwe, gdy jest on empatyczny, otwarty na potrzeby dzieci i wsłuchuje się w ich wypowiedź.

Warunkiem koniecznym jest dążenie do tego, aby przedszkole było miejscem partnerskiego współuczestnictwa i współpracy podmiotów w procesie edukacyjnym i opiekuńczym. Zadaniem edukacji jest pomagać dziecku w stawaniu się bardziej świadomym siebie, umożliwić mu zarówno silne wewnętrzne odczuwanie, jak i nauczyć widzenia świata takim, jakim rzeczywiście jest. Dziecko powinno wiedzieć, że zawsze może wybrać jak żyć, jak reagować i że jest za ten wybór odpowiedzialny. C. Freinet tak mówi: „*Wszystko to – czym staje się Człowiek, nie odbywa się w drodze przypadku (choć i one się zdarzają), lecz według zasad pewnej specyfiki czynnościowej naszego ustroju i konieczności zachowania równowagi, bez której życie nie mogłoby się spełnić*”. Idąc za tym sposobem myślenia, winniśmy traktować dziecko podmiotowo, zaspokajając jego potrzeby:

- bezpieczeństwa,
- szacunku,

- aktywności poznawczej,
- aktywności ruchowej,
- uznania,
- ekspresji.

Podstawą założeń programu „Przedszkolaki z Celestynką odkrywają siebie i świat w działaniu” jest realizacja założeń pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym według koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta, która stanowi filary oparte na wspieraniu dzieci w:

- 1) samorozwoju
- 2) twórczości
- 3) demokracji życia
- 4) samorządności
- 5) swobodnej zabawy
- 6) samodzielności
- 7) odpowiedzialności
- 8) wrażliwości
- 9) współpracy
- 10) swobodnej, naturalnej nauki i komunikacji w języku polskim oraz języku angielskim.

Idea pedagogiki Celestyna Freineta, którą cechuje dochodzenie do wiedzy poprzez praktykę, czyli aktywność własną dziecka, zarówno swobodną jak i kierowaną lub inspirowaną.

Główne wyznaczniki koncepcji to:

- wszechstronny rozwój dziecka,
- ogromne zaufanie do dzieci, do ich potencjalnych możliwości,
- zespolenie ekspresji osobistej dziecka z różnymi formami pracy indywidualnej i zespołowej,
- stymulowanie aktywności twórczej dzieci i aktywności poznawczej,
- organizowanie szerokich kontaktów ze środowiskiem społecznym i przyrodniczym,
- oparcie organizacji procesu edukacyjnego na autentycznym działaniu, a w szczególności na swobodnym wyborze zadań wywołującym motywację, gotowość na przyjęcie zadań i przeżycie wiedzy z różnych dyscyplin nauki,
- współdziałanie i samokontrola zakładające gwarancję stałego rozwoju jednostki,
- samokontrola i samoocena połączone z diagnozowaniem swoich postaw i umiejętności przydatnych w życiu.

Program jest propozycją ukierunkowaną na:

- dziecko i jego potrzeby rozwojowe, „wyposażyć” go w wiedzę, a przede wszystkim w umiejętności, daje możliwości działania i doświadczania, pomaga w osiągnięciu samodzielności, współdziałania i współpracy. Program wprowadza dziecko w humanistyczne i całościowe pojmowanie otaczającej rzeczywistości;
- nauczyciela, który zna możliwości intelektualne i psychofizyczne dziecka, daje mu szansę samokształcenia, poszukiwania prawdy, doświadczania, przeżywania, samodzielnego rozwiązywania problemów;
- potrzeby i możliwości dziecka.

Zadaniem nauczycieli realizujących program jest zwrócenie uwagi na indywidualne potrzeby i zainteresowania dzieci. Dziecko ma poznawać świat, doświadczać, zadawać pytania, ma prawo do rzetelnej odpowiedzi. Nauczyciel realizujący program ma służyć dziecku pomocą, być inspiratorem i kreatorem. Pomoc w procesie uczenia się pozwala na odkrywanie i rozwijanie zainteresowań i uzdolnień, nawet tych najmniejszych, by każde dziecko odniosło

sukces na miarę swoich możliwości. Wobec powyższego wychowanie przedszkolne powinno być:

- aktywne — wymagające od dzieci zaangażowania a nie biernego odbioru;
- zindywidualizowane — bazujące na zainteresowaniach dzieci;
- empiryczne — dzieci powinny uczyć się poprzez działanie, mówienie, eksperymentowanie;
- badawcze — dopuszczające różne rozważania, opierające się na ciekawości poznawczej dzieci jako głównym motywie;
- odpowiadające rozwojowi — dokładnie dostosowane, adekwatne do wieku i etapu rozwoju dziecka;
- prospołeczne — ułatwiające kontakty między dziećmi i kładące nacisk na współpracę, a nie współzawodnictwo;
- twórcze — pobudzające wyobraźnię i inwencję;
- zorientowane na rozwój — świadome potrzeby pomagania dzieciom w przejściu przez kolejne etapy procesu rozwojowego;
- zintegrowane — na tyle, na ile to możliwe, całościowe i nie rozbite na pojedyncze, mało znaczące umiejętności;
- wymagające — kładące nacisk na odpowiedzialność, inicjatywę i zobowiązania dziecka, prowadzące ku wyższej organizacji procesów myślowych i rozwoju pojęć.

Rolą nauczyciela jest stwarzanie jak najbardziej różnorodnych i ciekawych sytuacji edukacyjnych służących rozwojowi indywidualnemu i interpersonalnemu. Dla wszechstronnego rozwoju dziecka ważne jest wychodzenie od wiedzy i umiejętności już przez dzieci posiadanych oraz stwarzanie im sposobności do rozwiązywania zadań o wielu możliwych rozwiązaniach i zadań angażujących pomysłowość dziecka.

Dziecko przychodzące do przedszkola powinno być również wychowywane w duchu promowania określonych wartości, które należy praktykować w codziennym życiu przedszkola. Wartości, które uznajemy za nadrzędne w pracy przedszkola, to:

- człowiek i jego godność
- zdrowie
- szacunek
- wolność
- prawda
- piękno
- bezpieczeństwo
- rozwój
- innowacyjność

Wartości ww dotyczą budowania relacji na wszystkich poziomach: nauczyciel – dziecko, dziecko-dziecko, nauczyciel-rodzic. Stanowią one fundament respektowania Praw Dziecka i Praw Człowieka. Każdemu dziecku przyznajemy i respektujemy:

- a) prawo do indywidualnego tempa w rozwoju,
- b) prawo do popełniania błędów,
- c) prawo do rozwijania zainteresowań,
- d) prawo do głosu w swoich sprawach,
- e) prawo wyboru: z kim, jak, kiedy i co robi?,
- f) prawo do swobodnej zabawy i nauki
- g) prawo do emocji.

Kompetentne dziecko do zdrowe i radosne dziecko, szczęśliwe oraz samodzielne, odpowiedzialne, uważne, kreatywne, otwarte, świadome uczuć, komunikatywne, empatyczne, cierpliwe. Dziecko mające poczucie własnej wartości.

Aby realizować ww założenia tworzymy dzieciom warunki:

- do bogatych **doświadczeń poznawczych** poprzez zapewnienie różnorodnych pomocy i środków dydaktycznych niezbędnych a zarazem inspirujących doświadczeń w poznawaniu otaczającego świata, również przez ich dostępność i bliskość;
- zapewnić dzieciom czas do **swobodnej zabawy** we wszystkich jej wymiarach i rodzajach (zabawy manipulacyjne, badawcze, konstrukcyjne, tematyczne, dydaktyczne, ruchowe, dramatyczne, teatralne, animacyjne itp.);
- zapewnić dzieciom możliwości **wyboru i planowania** własnej aktywności, samokontroli i samooceny przy jednoczesnym udzielaniu wsparcia w realizacji zaplanowanych działań;
- do podejmowania różnorodnych działań, w odpowiedzi na zainteresowania dzieci dla rozwijania **kreatywności** werbalnej i pozawerbalnej - artystycznej: plastycznej, muzycznej, technicznej i teatralnej, będącej zarówno wyrazem opisywania świata takim jakim widzi je dziecko, a zarazem jak dziecko postrzega świat „oczyma” wyobraźni;
- do **decydowania i włączania się w planowanie własnej aktywności i organizację życia** przedszkola, grupy przedszkolnej poprzez wspólne ustalanie reguł życia, podejmowania odpowiedzialności na rzecz grupy i sali, samoocenę i ocenę koleżeńską;
- do **inicjowania aktywności we współpracy** dla rozwijania samorządności, komunikacji, odpowiedzialności i respektowania potrzeb i praw rówieśniczych.
- do nabywania w zakresie rozszerzonym kompetencji językowych w odniesieniu do **języka angielskiego** w każdym dniu obecności w przedszkolu;
- kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym, społecznym i kulturowym.

Wspierając wszechstronny rozwój dziecka w wieku przedszkolnym program zapewnia realizację podstawy programowej wychowania przedszkolnego ujętej w czterech obszarach rozwojowych:

- 1) fizycznym,
- 2) emocjonalnym,
- 3) społecznym,
- 4) poznawczym.

W pracy wychowawczo - dydaktycznej proponujemy bogaty zestaw metod i technik, a w szczególności techniki pracy C. Freineta:

1. **Reguły życia** - ustalone z dziećmi w każdej grupie, które stanowią podstawę odniesienia w sytuacjach wymagających rozwiązywania zarówno problemów jak i konfliktów

rówieśniczych udokumentowane w sali oraz w **Księdze Reguł Życia**, jako prawo wewnętrzne grupy.

2. **Krąg i narady grupowe** - stanowiące podstawę do planowania przez dzieci własnych aktywności w ciągu dnia oraz inspirowania do samooceny zachowań, przyjmowania odpowiedzialności.
3. **Planowanie pracy** – stanowiące podstawę do indywidualnych decyzji o rodzaju aktywności i samooceny. Wyeksponowane na tablicy planowania.
4. **Odpowiedzialności** – wymyślone przez dzieci i realizowane tygodniowo.
5. **Swobodny tekst/rysunek** – dzieci rysują lub opisują własne historie i prezentują je na forum grupy (w zeszycie swobodnych tekstów).
6. **Kompleks zainteresowań / projekt badawczy** – tematy kompleksowe wynikające z wybranych tekstów swobodnych dzieci, dostosowane do aktualnych zainteresowań i potrzeb dzieci, zgodnie z ich wyborem.
7. **Doświadczenia poszukujące** – poszukiwanie odpowiedzi na zadane pytania poprzez doświadczanie z wykorzystaniem fiszek poszukujących oraz dokumentowanie tych doświadczeń.
8. **Badanie najbliższego otoczenia przez obserwacje:** obserwacje „Jakie rzeczy są teraz?“, obserwacje historyczne (rekonstrukcje przeszłości), obserwacje eksperymentalne (odkrywanie przyczyn i skutków, typu: Co by było gdyby?).
9. **Fiszki autokorektywne** – dzieci same sprawdzają poprawność wykonywanych prac, zadań i ćwiczeń oraz poprawiają swoje błędy.
10. **Sprawności** – wybrane i zdobywane przez dzieci zgodnie z ich gotowością i potrzebami, wzmacniające poczucie kompetencji w wybranej dziedzinie według ustalonych zasad.
11. **Prezentacje dziecięce** – prezentacje przed grupą dotyczące realizowanego tematu lub zainteresowań dzieci, dzieci stają się ekspertami w danej dziedzinie i uczą się od siebie wzajemnie.
12. **Teatr** – różne formy przedstawień dla dzieci i przez dzieci: teatr Kamishibaj, teatr cieni, zabawa w teatr, zabawy animacyjne i opowieści ruchowe oraz cykliczny raz w roku przedszkolu Festiwal Bajek, jako forma prezentacji osiągnięć dzieci przygotowany dla dzieci w przedszkolu i rodziców.
13. **Księga życia** – dokumentowanie przez dzieci indywidualnie doświadczanych zdarzeń.
14. **Księga życia grupy** – dokumentowanie przez dzieci za pomocą rysunków lub opisów wydarzeń z życia grupy.
15. **Korespondencja** – okolicznościowe przygotowywanie rysunków i opisów podtrzymujące tradycje świąteczne i rodzinne.
oraz
16. **Zajęcia inspirujące** – z wykorzystaniem **projektowanych sytuacji edukacyjnych** w odpowiedzi na potrzeby edukacyjne dzieci i z uwzględnieniem ich propozycji i zainteresowań.
17. **Mapy myśli** (Siatki pytań) – udokumentowane i wyeksponowane w sali pytania dzieci dotyczące realizowanego tematu, kompleksu, projektu na podstawie których nauczyciel projektuje i konstruuje zajęcia.
18. **Swobodna ekspresja** muzyczna, plastyczna, konstrukcyjna – zgodnie z potrzebami i zainteresowaniami dzieci.
19. **Prace ogrodnicze** – zapewniające kontakt z przyrodą i potrzeby obserwacji dzieci.
20. **Prace porządkowe i sytuacje samoobsługowe** – adekwatnie do potrzeb dzieci i grupy.
21. **Gry i zabawy** - z zakresu pedagogiki zabawy: wstępne, na poznanie, integracyjne i przełamujące bariery komunikacyjne, ruchowe, taneczne, animacyjne i fabularyzowane.

22. **Zabawy tematyczne** – w odpowiedzi na zainteresowania dzieci, sprzyjające rozwijaniu kompetencji społecznych.
23. **Zadań inspirujących** – umożliwianie dzieciom realizację wyzwań w obszarze najbliższego rozwoju.
24. **Zadań wielowariantowych** – umożliwiających dzieciom dokonywanie wyboru aktywności w dniu aktywności.
25. **Techniki twórczego myślenia** wg E. Nęcki¹ – Analogia personalna, Tysiąc definicji, Analogia prosta, Lista atrybutów, Podobieństwa, Bricolage², Co by były gdyby?, Burza mózgów – pozwalających na rozwijanie kreatywności werbalnej i niewerbalnej.
26. **Lapbook** – książka na kolanach tworzona przez dzieci indywidualnie lub zespołowo , jako sposób na dokumentowanie doświadczeń poznawczych, zawierająca szkice, rysunki i inne wytwory na określony temat.
27. **Laporello** - składanka tworzona przez dzieci ilustrująca przebieg zdarzeń historii, opowiadań, zaobserwowanych procesów (np.: wzrostu roślin).

W **procesie wychowawczym** odwołujemy się do przyjętych w grupie „**Reguł życia**”, wykorzystujemy autorefleksję dziecka w kontekście przyczyn i skutków działania, budując w dziecku samoświadomość i wskazując na różnice pomiędzy dobrem i złem. Wykorzystujemy **samoocenę** - jako technikę wzmocnienia motywacji do uczenia się i pozytywnego obrazu samego siebie.

W przypadku zachowań akceptowanych społecznie udzielamy wzmocnień:

- Uznanie i pochwała – wskazując na wysiłek dziecka, zaangażowanie i efekty.
- Umożliwiamy pełnienie ról w grupie (prawa ręka) i przyjmowanie odpowiedzialności bardziej wymagających.
- Szczególne zaufanie wobec dziecka – wspieramy samodzielność w inicjowaniu działań przez dziecko.

W przypadku nie stosowania się do ustalonych reguł i zasad stosujemy:

- Konsekwencje naturalne - następstwo niewłaściwego działania.
- Autorefleksja - w kontekście przyczyn i skutków.
- Propozycje działań wyciszających.
- Informacja zwrotna w oparciu o komunikat „JA” – wyrażenie przez nauczyciela smutku, rozczarowania, przykrości z powodu zachowania dziecka.
- Tłumaczenia i wyjaśnienia – poszukiwanie wraz z dzieckiem samodzielnych rozwiązań: „Co możesz zrobić następnym razem...?” Wyrażenie wiary w możliwości dziecka, że potrafi i może inaczej postąpić w przyszłości.
- Czasowe odebranie przywileju i wskazanie przyczyny. Przekierowanie aktywności dziecka na inne zadania i aktywności.

Takie podejście wychowawcze wspiera dziecko w rozwijaniu **samoświadomości** dostrzegania własnych mocnych stron i obszarów dalszego rozwoju. Tworzy to warunki do nabywania umiejętności **zarządzania sobą** i ponoszenia **odpowiedzialności** oraz przyjmowania konsekwencji własnych działań. Wspiera dziecko w umiejętności podejmowania decyzji i wyzwań.

Służą temu zarówno dobór metod i technik pracy, jak i klimat, relacje, odpowiednia organizacja pracy, zorganizowane środowisko, w którym dziecko „wzrasta” życiowo, a wyznacznikami są:

- Pomoc w uzyskaniu orientacji etycznej i hierarchizacji wartości.
- Personalizacja życia i odnajdywanie swojego miejsca w rodzinie, grupie koleżeńskiej, w społeczności.

¹ E. Nęcka, „Trening twórczości”, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1998, s. 72

² Tamże, s. 77

- Kształtowanie etyki pracy.
- Wychowanie w duchu patriotyzmu.

Konstruktywistyczne i zarazem humanistyczne podejście do uczenia się wskazuje na organizację pracy w przedszkolu, warunki w jakich powinny być prowadzone zajęcia i roli nauczyciela, który nie jest współcześnie jedynym źródłem wiedzy. Uczenie się zawsze winno odbywać się w kontekście, któremu dziecko nadaje indywidualne znaczenie i dostrzega sens swojego działania. Na takie warunki zwraca uwagę również Celestyn Freinet, który zakłada aktywne uczestnictwo dziecka i nauczyciela w strefie rozwoju, w tym na:

- współdziałanie nauczyciela z dziećmi i dziećmi między sobą w obrębie społeczności;
- prawidłowe układanie stosunków w grupie, opartych na szacunku dla dziecka, dla jego swobodnej ekspresji i twórczej ciekawości;
- bliska współpraca z najbliższym środowiskiem przyrodniczym i społecznym, a także z innymi przedszkolami i szkołami;
- uzasadnione umotywowanie wysiłków, jakie dziecko podejmuje i stwarzanie mu poczucia bezpieczeństwa;
- posługiwanie się nowoczesnymi narzędziami i technikami.

Te wszystkie przesłanki stanowią fundament organizacji procesu kształcenia, w którym dziecko może samodzielnie sięgać po różne źródła wiedzy, zgromadzone w sali przedmioty, zabawki i pomoce dydaktyczne, w dostępnej dla niego przestrzeni. Dzieci mogą współdecydować o przebiegu procesu uczenia się zarówno pod względem doboru jaki i kolejności realizacji zadań, rozwiązywania problemów oraz doboru sposobów działania i grupy. Prawo wyboru zadań, miejsca, czasu, grupy stanowi dla dziecka podstawę do zaangażowania się i rozwijanie wewnętrznej motywacji do wysiłku edukacyjnego. Podejmowanie działań we współpracy zaspakaja potrzeby dialogu rówieśniczego i poczucia bezpieczeństwa. Rola nauczyciela związana jest nie z dostarczaniem wiedzy i kierowaniem myślenia dziecka lecz z zapewnieniem właściwych warunków do podejmowania tego wysiłku przez nie oraz współuczestnictwo w przygotowaniu wspólnych zasad sprzyjających współpracy i współdziałania oraz komunikacji. Zadaniem nauczyciela jest tworzenie środowiska uczącego się, bogatego w materiały, źródła, narzędzia oraz formułowanie dobrych pytań, problemów, zadań oraz dostosowaniem tych zagadnień do potrzeb i możliwości dzieci. Wspieranie ich w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy i nabywaniu umiejętności, formułowaniu wniosków i stawianiu pytań rozwojowych. Pomoc dzieciom w rozpoznaniu swoich możliwości, zainteresowań i zapewnienie komfortu czasu do realizacji zadań edukacyjnych. Przyznając dzieciom prawo do samostanowienia we własnej edukacji oddajemy im odpowiedzialność za rezultaty uczenia się i ufamy, że w każdym dziecku istnieje potencjał gwarantujący samosterowność, zaś nauczyciel winien zadbać o budowanie w dziecku poczucia własnej wartości.

Nauczyciel znajdzie w tym programie konkretne rozwiązania edukacyjne, które są potwierdzeniem przedstawionych wyżej założeń.

2. Zadania przedszkola

Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji³.

Wspieranie rozwoju dziecka musi pozostawać w ścisłym związku z zadaniami wychowania przedszkolnego. Zgodnie z „Podstawą programową wychowania przedszkolnego” do zadań przedszkola należy:

- Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.
- Tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
- Wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
- Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.
- Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
- Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualność, oryginalność dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.
- Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
- Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.
- Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
- Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
- Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy.
- Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (*Załącznik nr 1*)

- Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.
- Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.
- Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.
- Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.
- Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

3. Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji

Osiągnięcia postaci celów stanowią podstawę do realizacji zadań przedszkola. W tym miejscu podaję również „drogowskazy”, które mają ukazać warunki jakie należy stworzyć do jak najlepszego rozwoju dzieci.

„Drogowskazy”

- Uwzględnianie potrzeb dziecka: indywidualnych i społecznych.
- Organizowanie i pielęgnowanie środowiska wychowawczego.
- Indywidualizacja pracy.
- Dostosowanie oczekiwań do indywidualnych potrzeb dziecka.
- Tworzenie klimatu sprzyjającego przyjaznemu uczeniu się.
- Razem z dziećmi uczestniczenie w procesie edukacyjnym.
- Rozwijanie wrażliwości intelektualnej, emocjonalnej i estetycznej.
- Wykorzystanie aktywności własnej dziecka w poznawaniu świata.
- Przyzwolenie dzieciom na samodzielne odkrywanie i zdobywanie wiedzy.

Drogą do sukcesu będzie współpraca, to ona sprawi, że dzieci:

- poznają otaczający świat przyrody, świat ludzi i samych siebie; uporządkują tę wiedzę w trwałe, ale jednocześnie otwarte na zmiany struktury,
- nauczą się ważnych umiejętności, niezbędnych do skutecznego działania w środowisku społecznym i w życiu indywidualnym,
- nauczą się umacniać swoje przekonania, postawy, kształtując swój system wartości społecznie akceptowanych oraz te, które warunkują sukces osobisty i zdrowie (kreatywność, przedsiębiorczość, silna wola, unikanie zagrożeń),
- rozwiną posiadane zainteresowania, talenty, predyspozycje,
- wyrównają, opanują ewentualne dysfunkcje czy braki psychofizyczne i zdrowotne,
- przygotują się do funkcjonowania w świecie szybkich przemian cywilizacyjnych, aby osiągać sukcesy na kolejnych etapach edukacji na miarę własnych możliwości.

W programie przedstawiono efekty realizacji zadań w postaci celów osiągniętych przez dzieci, które zostały podzielone na cztery obszary: fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy.

I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka.

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne;
- 2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł;
- 3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku;
- 4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.;
- 5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich; wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne;
- 6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje, buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny;
- 7) wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i obręcz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania;
- 8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała;
- 9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.

Na co zwrócić uwagę.

1. Na początku pobytu dzieci w przedszkolu trzeba koniecznie rozpoznać, co one potrafią, i wyodrębnić te, które wymagają szczególnych zabiegów wychowawczych. Okazji ku temu jest wiele, bo każdego dnia można obserwować i analizować dziecięce zachowania:
 - gdy przychodzą do przedszkola, należy ustalić: czy dzieci potrafią się samodzielnie rozebrać i starannie ułożyć swoje ubrania w wyznaczonych miejscach, czy i w jakim stopniu korzystają przy tym z pomocy dorosłych;
 - w łazience, gdy się myją i korzystają z ubikacji: czy dzieci potrafią samodzielnie umyć ręce i twarz, wytrzeć je ręcznikiem, zostawić po sobie porządek i należycie skorzystać z ubikacji;
 - podczas spożywania posiłków: czy dzieci potrafią samodzielnie jeść i pić, posługiwać się sztućcami, serwetką do ust i posprzątać po sobie, a także czy mają nawyk kulturalnego zachowywania się przy stole;
 - w sali zabaw, gdy po skończonych zajęciach dzieci porządkują miejsce: w jakim stopniu są przekonane o takiej konieczności i czy rozumieją, że każda rzecz ma swoje miejsce;
 - w trakcie przygotowania się do wyjścia na spacer: czy dzieci potrafią samodzielnie się ubrać, a po powrocie się rozebrać, włożyć buty, jeśli trzeba, zasznurować je i zawiązać na kokardkę, włożyć wierzchnie okrycie i zapiąć guziki, nałożyć czapkę i rękawiczki.

Na podstawie takich i podobnych obserwacji można zorientować się, które dzieci słabo sobie radzą w opisanych sytuacjach. Konieczna jest w tym względzie współpraca z rodzicami oraz indywidualne zajęcia, podczas których dziecko nauczy się samoobsługi.

2. Ważne jest, aby nauczyciel mógł liczyć na pomoc rodziców. Dlatego na spotkaniach z rodzicami nieco uwagi należy poświęcić ustaleniu wspólnych działań w zakresie:
 - higieny osobistej dzieci;

- kulturalnego zachowania się przy stole;
- samodzielnego ubierania się i rozbierania;
- dbałości o osobiste rzeczy (dzieci będą mniej niszczyć i bardziej dbać w domo porządek);
- utrzymywania porządku w domu i na podwórku (zwłaszcza pierwszoklasista musi być do tego przyzwyczajony).

3. Zdrowie i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci

- Gimnastyka ma być dla dziecka zabawą umożliwiającą pełne „wyżycie się ruchowe”. Dlatego trzeba dać dziecku dużo swobody i nie upominać, gdy krzyczy i głośno się śmieje.
- W czasie gimnastyki i zabaw ruchowych dorosły wykonuje ćwiczenia razem z dzieckiem. Nie komenderuje, lecz wypowiada polecenia spokojnie i wesoło.
- Ćwiczeniom gimnastycznym trzeba nadawać, gdy tylko jest to możliwe – charakter zabawy naśladowczej. Dzieci będą umiały wówczas nie tylko skojarzyć wysiłek z tym, co znają i co je cieszy, lecz także rozwijać wyobraźnię.
- Dzieciom podoba się także, gdy mogą wykonać konkretne i ciekawe zadanie, a jednocześnie popisać się swoimi umiejętnościami, odwagą i sprytem. Dlatego ćwiczeniom gimnastycznym warto nadać charakter zadań typu „czy potrafisz?”. Tego rodzaju ćwiczenia uczą dzieci wytrwałości i odczuwania radości z osiągnięcia celu.
- Organizując zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne, musimy koniecznie zadbać o warunki higieniczne i zdrowotne. Jeżeli dziecko źle się czuje, narzeka na ból brzucha, gorączkuje – trzeba zrezygnować z gimnastyki i zabaw ruchowych.
- Gdy zabawy ruchowe są organizowane w pomieszczeniu zamkniętym, trzeba wcześniej je przewietrzyć i odkurzyć. Należy też zadbać o bezpieczeństwo dziecka i to zarówno w mieszkaniu, jak i w parku lub na podwórku. Dziecko powinno ćwiczyć w wygodnym stroju, a po zabawie się umyć.

1. Kształtowanie nawyków higienicznych

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przybory i przedmioty służące do wykonywania czynności higienicznych ▪ wykonuje prawidłowo podstawowe czynności higieniczne ▪ podciąga rękawy przed myciem rąk ▪ myje zęby, używając szczoteczki i pasty do zębów ▪ wie, że należy się myć, i bez protestów poddaje się takim zabiegom, jak kąpiel czy czesanie ▪ zna kolejne czynności wykonywane podczas załatwiania potrzeb fizjologicznych ▪ samodzielnie zdejmuje i podciąga ubranie ▪ potrafi korzystać z papieru toaletowego ▪ pamięta o spuszczeniu wody ▪ wie, że po skorzystaniu z toalety należy umyć ręce ▪ umie korzystać z chusteczek higienicznych
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ korzysta prawidłowo z przyborów podczas wykonywania czynności higienicznych ▪ myje samodzielnie ręce zgodnie z kolejnymi etapami tej czynności

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzega zasady mycia rąk przed każdym posiłkiem ▪ potrafi poprawnie umyć zęby ▪ wie, że konieczne jest codzienne mycie całego ciała ▪ próbuje samodzielnie się czesać ▪ rozumie, że trzeba myć ręce po skorzystaniu z toalety ▪ używa chusteczek higienicznych w razie potrzeby
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie zasady korzystania z osobistych przyborów toaletowych ▪ myje zęby systematycznie ▪ rozumie konieczność mycia rąk przed każdym posiłkiem ▪ korzysta samodzielnie i prawidłowo z urządzeń sanitarnych ▪ myje ręce za każdym razem po skorzystaniu z toalety ▪ dba o czystość osobistą, wykonując codziennie takie czynności, jak kąpiel czy czesanie ▪ umie poprawnie umyć się i wytrzeć ▪ zwraca uwagę na estetykę swojego wyglądu
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ utrzymuje higienę osobistą w taki sposób, że staje się nawykiem

Komentarz

1. Realizacja zagadnień może przebiegać w następujący sposób:

- oddziaływanie na świadomość dzieci tak, aby zrozumiały, że powinnością każdego jest dbałość o własną higienę;
- wprowadzenie do harmonogramu zajęć dla sześciolatków obowiązku dbania o własną higienę o stałych porach i konsekwentne egzekwowanie tego: mycie rąk, mycie zębów itp.;
- współpraca z rodzicami, aby zechcieli w domu kształtować nawyki higieniczne swego dziecka.

2. Wykonywanie czynności samoobsługowych

Etapy	Umiejętności
Etap 1	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi jeść łyżką i pić z kubka ▪ spożywa posiłek przy stole, zachowując czystość w miejscu jedzenia ▪ nie bawi się zabawkami w trakcie jedzenia ▪ nie oblizuje talerzy ▪ nie „rozkłada się” na stole i nie opiera głowy na rękach ▪ korzysta po posiłku z serwetek ▪ zgłasza potrzeby fizjologiczne i samodzielnie korzysta z toalety ▪ nakłada samodzielnie niektóre elementy ubrania ▪ wie, że należy nałożyć je we właściwej kolejności, np. sweterek na koszulkę, a nie odwrotnie ▪ potrafi wkładać kaptcie ▪ informuje o napotykanym trudnościach podczas wykonywania czynności i prosi o pomoc
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pomaga w nakrywaniu do stołu i sprzątaniu po posiłku ▪ umie w spokoju zjeść posiłek przy stole ▪ pamięta o cichym odstawianiu krzesełek

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że nie należy głośno rozmawiać ▪ nie opiera się łokciami i nie odwraca ▪ posługuje się w trakcie jedzenia łyżką i widelcem ▪ wykonuje prawidłowo czynności samoobsługowe w toalecie ▪ korzysta z urządzeń sanitarnych w sposób właściwy ▪ zna i stosuje kolejność przy wkładaniu ubrania ▪ umie samodzielnie nałożyć piżamę przed leżakowaniem, zdjąć ją i złożyć po odpoczynku ▪ odkłada ubrania na wyznaczone miejsce, np. w szatni ▪ próbuje odpinać i zapinać guziki ▪ wie, że należy pilnować rzeczy osobistych, a w razie potrzeby przekazuje je pod opiekę osobom dorosłym
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje zasadę kulturalnego zachowania się przy stole w trakcie spożywania posiłków ▪ umie przyjąć właściwą pozycję przy stole ▪ zachowuje się spokojnie i nie prowadzi głośnych rozmów ▪ nie ogląda książek podczas jedzenia ▪ nie rozmawia z „pełną buzią” ▪ posługuje się sztućcami, jedząc posiłki ▪ potrafi nakryć do stołu i sprzątnąć po posiłku ▪ pamięta o załatwianiu potrzeb fizjologicznych w określonych porach, np. przed wyjściem na dwór ▪ samodzielnie ubiera się i rozbiera ▪ potrafi zawiązać sznurowadła, zapinać guziki i klamerki, zasunąć zamek błyskawiczny ▪ składa ubrania i odkłada na ustalone miejsce ▪ dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież ▪ pilnuje rzeczy osobistych w czasie wycieczek i spacerów

Komentarz

Bardzo ważne jest stopniowo:

- uświadomić dzieciom konieczność dbania o swoją odzież;
- dokładnie wyjaśnić im, gdzie i w jaki sposób mają kłaść swoje ubrania;
- przy każdej nadarzającej się okazji trzeba wymagać sprawnego ubierania i rozbierania się.

Można wprowadzić, na przykład, takie usprawnienie organizacyjne przy wychodzeniu do ogródka. Nauczycielka wyznacza kilkoro dzieci, oprócz dyżurnych, odpowiedzialnych

- za sprawne ubieranie i rozbieranie się;
- jeżeli trzeba, dzieci te pomagają tym, które sobie gorzej radzą;
- mają one także dopilnować porządku w szatni.

Ważne, aby takie funkcje pełniły wszystkie dzieci, nawet te, które same z trudnością się rozbierają i ubierają.

3. Wdrażanie do utrzymywania w porządku rzeczy i otoczenia

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odkłada zabawki na ich stałe miejsce ▪ uczestniczy we wspólnym porządkowaniu zabawek w sali ▪ pomaga w układaniu swoich rzeczy w domu i w przedszkolu ▪ wyrzuca papierki i inne śmieci do kosza

2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzega ustalonych zasad korzystania z zabawek ▪ wie, że trzeba szanować wspólne zabawki ▪ porządkuje zabawki po skończonej zabawie ▪ dba o wykonane przez siebie prace, starannie chowając je w ustalonym miejscu ▪ pomaga w sprzątanii: zabawek w sali, miejsca pracy po zajęciach plastycznych, swojego pokoju w domu
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ szanuje wspólne zabawki i odkłada je na wyznaczone miejsce ▪ utrzymuje porządek w szafkach (półkach) indywidualnych ▪ zachowuje porządek w miejscu pracy w czasie wykonywanych zadań ▪ dba o wygląd swojej sali ▪ stara się planować czynności porządkowe ▪ utrzymuje porządek w swoim otoczeniu, np. układa zabawki i książki w domu
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kulturalnie zachowuje się przy stole podczas spożywania posiłków ▪ zna korzyści, które płyną z utrzymywania ładu i porządku w sali ▪ zabaw, szatni i w ogrodzie ▪ ma nawyk sprzątania po sobie i pomagania innym w utrzymywaniu porządku. ▪ jest odpowiedzialne za ład i porządek w przedszkolu, ogrodzie, w najbliższym otoczeniu

Komentarz

1. Nauczyciel musi:

- uświadomić dzieciom potrzebę estetycznego ustawienia naczyń, sztućców, serwetek (można to połączyć z zajęciami nastawionymi na kształtowanie równoliczności, a także organizować przyjęcie dla lalek i misiów, uroczyste poczęstunki dla gości itp.);
- systematycznie egzekwować estetykę nakrywania do stołu, przy którym spożywa się
- posiłki (dzieci nie mogą zajmować miejsc przy stole, który nie został przygotowany do spożywania posiłków);
- wdrażać dzieci do estetycznego jedzenia: łokcie blisko ciała, poprawny sposób trzymania sztućców, jedzenie tak, aby nie przeszkadzać innym osobom siedzącym przy stole;
- uczyć dzieci prowadzenia miłej rozmowy w czasie spożywania posiłku i uprzejmego zwracania się do dorosłych, którzy przygotowali posiłek;
- przyzwyczajając do sprzątania po posiłku.

Niebywale ważne jest to, aby wszyscy dorośli w przedszkolu systematycznie i w jednakowy sposób egzekwowali konieczność kulturalnego zachowania się przy stole.

2. Wdrażając dzieci do świadomego sprzątania (porządkowania), trzeba zwrócić uwagę na to, aby:

- świadomie podjęły decyzję: jest bałagan, trzeba posprzątać;
- wspólnie z nauczycielką zaplanowały czynności (trzeba zrobić to i to) i ustaliły ich sens: to ma być w tym miejscu (bo tak jest wygodnie i ładnie), a tamto ma być w innym miejscu;
- posprzątały, potem dostrzegły korzystne zmiany i ucieszyły się z efektu sprzątania.

W taki sposób trzeba organizować generalne porządki (wielkie sprzątnięcie) co najmniej raz w miesiącu.

4. Dbalność o zdrowie

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przyzwyczajają się do zdrowego trybu życia ▪ zaczyna orientować się w codziennym rytmie dnia ▪ zauważa, że posiłki spożywane są o określonych porach ▪ bawi się chętnie na powietrzu ▪ rozumie potrzebę poobiedniego odpoczynku ▪ zachowuje się spokojnie w czasie odpoczynku, aby nie przeszkadzać kolegom ▪ poznaje zasady właściwego odżywiania się ▪ rozumie, że jedzenie owoców i warzyw ma pozytywny wpływ na zdrowie ▪ wie, że trzeba zachować umiar w jedzeniu słodczy ▪ próbuje nowych wartościowych potraw (z wyłączeniem tych, które wywołują u niego alergię albo szczególną niechęć) ▪ określa smak i zapach potraw ▪ rozpoznaje i próbuje nazywać spożywane potrawy ▪ zaczyna dostrzegać związek między chorobą a leczeniem ▪ zgłasza nauczycielowi złe samopoczucie i każde zranienie ▪ pozwala sobie zmierzyć temperaturę ▪ poddaje się spokojnie badaniu u lekarza ▪ przyjmuje lekarstwa podawane przez osobę dorosłą ▪ wie, że trzeba chodzić do stomatologa
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna zasady mające wpływ na zdrowie ▪ przestrzega ustalonego rytmu dnia ▪ orientuje się w zasadach zdrowego żywienia ▪ wie, jakie produkty trzeba jeść, aby być zdrowym ▪ przestrzega ustalonych zasad jedzenia słodczy ▪ pamięta, czego nie wolno mu jeść, jeżeli cierpi na alergię ▪ próbuje wszystkich potraw i określa ich smak ▪ rozpoznaje produkty wykorzystane do przygotowania określonych potraw, np. warzywa w zupie jarzynowej lub surówce, owoce w kompocie ▪ dostrzega związek między chorobą a leczeniem ▪ zgłasza nauczycielowi odczuwane dolegliwości (ból głowy, brzucha, gardła) i skaleczenia ▪ rozumie potrzebę wizyty u lekarza w przypadku odczuwania objawów choroby (katar, kaszel, ból) ▪ wie, że przyjmowanie lekarstw jest konieczne, aby powrócić do zdrowia ▪ stara się zachować spokój w czasie przeglądów stomatologicznych i leczenia ▪ rozumie, dlaczego trzeba opatrzyć każde zranienie
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dba świadomie o zdrowie, stosując się do określonych zasad ▪ wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma ruch na świeżym powietrzu ▪ dostrzega zmiany zachodzące we własnym organizmie pod wpływem aktywności ruchowej, ▪ np. zmęczenie, przyspieszony oddech, pocenie się, szybsze bicie serca ▪ dba o bezpieczeństwo swoje i innych ▪ stara się przestrzegać zasad zdrowego żywienia ▪ zna podstawowe zasady prawidłowego odżywiania się ▪ rozumie, dlaczego trzeba ograniczać jedzenie takich produktów, jak słodczy, chipsy, napoje gazowane

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, które produkty są zdrowe i potrzebne do prawidłowego funkcjonowania organizmu, a które można spożywać tylko czasami ▪ potrafi wybrać produkty spożywcze odpowiednie na śniadanie, obiad, podwieczorek, czy kolację ▪ wie, dlaczego należy jeść dużo owoców i warzyw, pić soki i wodę ▪ orientuje się, że określone przyprawy, np. zioła, sól, cukier, zmieniają smak potraw ▪ uczestniczy w przygotowaniu wybranych potraw, np. sałatki, ciasteczek ▪ rozumie związek pomiędzy chorobą a leczeniem ▪ orientuje się, że dobre samopoczucie ma związek ze zdrowiem ▪ rozpoznaje i zgłasza nauczycielowi objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości i potrafi je opisać ▪ rozumie, że konieczne jest przyjmowanie lekarstw i poddawanie się nieprzyjemnym zabiegom, np. szczepieniom profilaktycznym, opatrywaniu skaleczeń ▪ wie, że dbałość o zęby jest niezbędna dla zdrowia i estetycznego wyglądu ▪ rozumie, jaką rolę pełni lekarz i inny personel medyczny w ochronie zdrowia i życia ▪ orientuje się, w jakich sytuacjach potrzebna jest szybka pomoc lekarska
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie jakie niebezpieczeństwa zagrażają życiu ▪ wie, że życie ludzi, zwierząt i roślin należy poszanować ▪ intuicyjnie rozumieją zagrożenia choroby np. choroby brudnych rąk, niemytych owoców, alergię, choroby zakaźne typu grypa ▪ wie, że można zmniejszyć zagrożenie chorobą poprzez: zdrowy tryb życia, szczepienia ochronne, właściwe odżywianie. ▪ wie o konieczności przestrzegania higieny i prawidłowego odżywiania

Komentarz

1. Na ścianie lub na futrynie drzwi trzeba zaznaczyć pionowo podziałkę centymetrową. Dziecko staje przy niej boso, twarzą do mierzącego. Ciało dziecka dotyka ściany, pięty złączone, tułów wyprostowany, barki cofnięte, ręce opuszczone wzdłuż ciała, wzrok skierowany poziomo. Dorosły przykładą ekierkę do ściany tak, aby jeden bok przy kącie prostym przylegał do ściany, a drugi bok do najwyższego punktu głowy dziecka. Wzrost mierzy się rano, bo wówczas chrząstki międzykręgowe nie uległy jeszcze obniżeniu.
2. Kąpiele powietrzne to nic innego jak częste przebywanie dziecka na świeżym powietrzu w każdej porze roku, oczywiście w stosownym ubraniu. Jeżeli dorosły chce, aby dziecko było bardziej odporne na choroby „z przeziębienia”, musi zadbać o to, aby je stopniowo przyzwyczajać do zmieniającej się temperatury. Kąpiele słoneczno-powietrzne hartują, leczą i regenerują. Dzieci korzystają z nich w czasie spacerów i zabaw ruchowych. Ważny jest odpowiedni strój (latem luźny i przewiewny, odpowiednio ciepły jesienią i zimą) i nakrycie głowy.
3. W problematykę dbałości o zdrowie trzeba je wprowadzać stopniowo z porami roku.
 - jesień to pora zbioru owoców i dlatego stwarza okazję do porozmawiania o zagrożeniach wynikających z jedzenia niemytych owoców i brudnych rąk;
 - zimą dzieci częściej się przeziębają i chorują, dlatego warto im uświadomić, jak ważne jest ubieranie się stosownie do temperatury, oddychanie przez nos itp.;
 - wiosną wszystko zaczyna kwitnąć i nasilają się alergię, można więc dzieciom wyjaśnić, jak dziwną chorobą jest alergia i w jaki sposób można sobie z nią radzić.

Dzieci mogą tu oswoić się z sytuacją choroby w bezpiecznych warunkach i nauczyć się rozumnych zachowań, które przydadzą się później.

- nauczycielka przed zabawą umieszcza misie i lalki w rogu sali. W drugim końcu sali urządza przychodnię: poczekalnię i gabinet lekarski (przychodnia to dwie ławeczki, gabinet lekarski znajduje się za parawanem. Jest tam krzesło i stolik z lekarstwami). Na środku sali znajdują się kocyki i poduszki;
- zabawa zaczyna się od wyjaśnienia dzieciom, że misie i lalki zachorowały: mają kaszel, katar, narzekają na ból głowy. Wszystko wskazuje na to, że epidemia grypy ogarnęła przedszkole. Nauczycielka i dzieci postanawiają, że trzeba ratować i leczyć chorych na grypę;
- nauczycielka razem z dziećmi ustala przebieg zabawy: za parawanem przyjmuje lekarz i pielęgniarka, każde dziecko zajmuje się jednym chorym (misiem lub lalką). Rozmawia z chorym i ustala, co mu dolega. Idzie do przychodni, czeka cierpliwie w kolejce, rozmawia z lekarzem i wysłuchuje porad, pobiera lekarstwa, wraca z chorym, okrywa go kocykiem i pielęgnuje w chorobie;
- zakończenie zabawy: dzieci znajdują dla chorych zabawek ciche miejsce, okrywają je kocykami. Grypa nie trwa długo, zapewne jutro zabawki będą zdrowe. Teraz dzieci siadają na dywanie przed lekarzem oraz pielęgniarką i rozmawiają o tym, jak się zachować, gdy ktoś zachoruje, i co należy zrobić, aby szybko wyzdrowiał.⁴

5. Rozwijanie sprawności ruchowej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmuje spontanicznie zabawy ruchowe ▪ porusza się prawidłowo, zachowując równowagę w czasie chodzenia, biegania, podskakiwania w różnym terenie – w sali, ogrodzie, parku ▪ przyjmuje prawidłową pozycję w siadzie płaskim, w przysiadzie, ze skrzyżowanymi nogami, na krzeselku ▪ korzysta z urządzeń i sprzętów przeznaczonych dla najmłodszych dzieci podczas zabawy powietrzem ▪ jeździ na zabawkach na kółkach, odpychając się nogami ▪ porusza się na trzykołowym rowerku ▪ próbuje jeździć na hulajnodze ▪ wchodzi po kilku stopniach na pochyłe drabinki, np. na zjeżdżalnię ▪ naśladuje sposób poruszania się wybranych zwierząt, np. psa, kota, ptaka ▪ chodzi swobodnie po zwężonym torze prostym, pokonuje niskie przeszkody, przechodzi z asekuracją po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej ▪ biega swobodnie do przodu, po obwodzie koła, w wyznaczonym kierunku, do określonego celu i zatrzymuje się na sygnał ▪ porusza się na czworakach, wspierając się na całych dłoniach i palcach stóp ▪ przechodzi pod przeszkodami, np. pod poprzeczką ▪ przechodzi przez płaskie przeszkody, np. złożoną szarfę lub rozłożoną skakankę ▪ podrzuca i chwyta przybory ▪ rzuca woreczki, baloniki, piłki różnej wielkości do góry i w różnych kierunkach, oburącz i jedną ręką ▪ próbuje rzucać do wyznaczonego celu

⁴ Scenariusz zajęć do zabawy „Grypa w przedszkolu” znajduje się w cytowanej wcześniej książce E. Gruszczyk-Kolczyńskiej, E. Zielińskiej: *Dziecięca matematyka. Metodyka, scenariusze zajęć z sześciolatkami w przedszkolu, w szkole i w placówkach integracyjnych*, WSiP, Warszawa 2000.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stara się chwytać piłkę oburącz ▪ podskakuje w dowolny sposób ▪ porusza się podskokami do przodu ▪ próbuje wskakiwać obunóż np. do obręczy ▪ uczestniczy w zabawach ruchowych organizowanych przez nauczyciela ▪ korzysta w ustalony sposób z przyborów gimnastycznych, np. woreczków, piłek, krążków ▪ reaguje na sygnał wzrokowy, słuchowy, gest
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmuje spontanicznie zabawy ruchowe, wykorzystując dostępne przybory i przyrządy, np. obręcz, krążki, piłki ▪ porusza się swobodnie, dostosowując sposób ruchu do określonych warunków, np. chodzenie po trawie, piasku, zwężonej przestrzeni ▪ korzysta ze sprzętu przeznaczonego dla dzieci w tym wieku, np. drabinki, huśtawki, zjeżdżalnie ▪ jeździ na trzykołowym rowerku, hulajnodze ▪ porusza się po płaszczyznach o małym kącie nachylenia, np. podesty do urządzeń ogrodowych, górka ▪ wspina się swobodnie po drabinkach i zstępuje z nich, prawidłowo chwytając szczeble ▪ umie sprawnie się poruszać ▪ potrafi biegać i chodzić na palcach ▪ umie chodzić stopa za stopą ▪ chodzi po wyznaczonej linii, po śladach, między przeszkodami, np. między szczeblami drabinki ▪ przechodzi po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej ▪ chodzi na czworakach do przodu i do tyłu, przekraczając płasko ułożone przeszkody, np. przybory gimnastyczne (obręcz, liny, pałeczki) ▪ biega pewnie, zmieniając kierunek i omijając przeszkody ▪ utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze ▪ rzuca, chwyta i toczy przybory ▪ rzuca na odległość i do celu, oburącz i na zmianę: ręką lewą i prawą ▪ chwyta oburącz i próbuje chwytać jedną ręką ▪ toczy piłki, zmieniając kierunek ▪ próbuje toczyć obręcz i krążki ▪ podskakuje i przeskakuje przeszkody ▪ wykonuje swobodnie podskoki w miejscu i w przód ▪ przeskakuje przez narysowane linie lub płasko ułożone przybory ▪ wskakuje obunóż do obręczy lub ułożonej szarfy ▪ uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela ▪ naśladuje ruchy demonstrowane przez nauczyciela ▪ zmienia sposób poruszania się zgodnie z poleceniem ▪ przyjmuje prawidłowo określoną postawę, np. siad skrzyżny, leżenie na plecach, brzuchu
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmuje chętnie różnego rodzaju aktywność fizyczną ▪ organizuje samodzielnie zabawy ruchowe w ogrodzie przedszkolnym, parku ▪ swobodnie porusza się po przeplotni ▪ próbuje jeździć na rowerze ▪ porusza się swobodnie na hulajnodze ▪ skacze, siedząc na piłce ▪ zeskakuje z małego wzniesienia ▪ dostosowuje sposób poruszania się do panujących warunków, np. ostrożne stąpa po lodzie, omija kałuże

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kontroluje utrzymywanie prawidłowej postawy ciała w czasie stania, siedzenia, chodzenia i biegania ▪ porusza się sprawnie, zachowując równowagę ▪ biega swobodnie w różnym tempie ▪ przechodzi po powierzchniach zwężonych i uniesionych, np. po belce odwróconej ławeczki, równoważni ▪ porusza się na czworakach, zmieniając kierunek i pokonując przeszkody ▪ próbuje manipulować przyborami w trakcie poruszania się, np. chodzi, przekładając woreczek z ręki do ręki ▪ próbuje utrzymać ciało w pozycji równoważnej, np. „jaskółka” ▪ rzuca, chwyta i toczy przybory ▪ rzuca oburącz, a także ręką lewą i prawą ▪ chwyta oburącz piłkę odbitą o ziemię lub o ścianę ▪ rzuca do wyznaczonego celu, np. piłką, kasztanami, śnieżkami na zmianę: prawą i lewą ręką ▪ przerzuca piłkę ponad przeszkodą ▪ toczy przybory ręką lewą i prawą, biegnąc i omijając przeszkody ▪ podskakuje i przeskakuje przeszkody ▪ skacze na skakance obunóż ▪ przeskakuje przeszkody płaskie ▪ uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela ▪ ustawia się sprawnie w określony sposób i potrafi zmienić miejsce i układ ustawienia ▪ uczestniczy w grach zespołowych o ustalonych zasadach ▪ bierze udział w zabawach z elementem współzawodnictwa ▪ wykonuje poprawnie ćwiczenia według pokazu i instrukcji słownej ▪ powtarza określone ruchy zgodnie z podaną sekwencją ▪ pokonuje tor przeszkód, przechodząc z jednego przyrządu na drugi
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna sytuację, w jakiej znajdują się dzieci niepełnosprawne, ▪ i wyjaśnienie, dlaczego niektórzy ludzie muszą nosić aparaty słuchowe i ortodontyczne, okulary, obuwie ortopedyczne. ▪ podaje propozycje jak, jak można pomóc osobom niepełnosprawnym

Komentarz

1. Warto zorganizować dwie olimpiady sportowe (jesienną, wiosenną), na przykład według scenariusza „Zawody sportowe”⁵
2. Propozycje uświadamiające dzieciom sytuację dzieci niepełnosprawnych
 - żeby uświadomić dzieciom, w jakiej sytuacji są osoby niedowidzące i niewidome, trzeba zasłonić im oczy, a potem zachęcić do „ogłądania palcami” i rozpoznawania przedmiotów leżących na stole (dowiedzą się w ten sposób, że inne zmysły pozwalają także zdobywać informacje o świecie), mogą także przemieszczać się w sali, rozpoznać dotykiem twarz i sylwetkę innego dziecka;
 - żeby zrozumieć, w jakiej sytuacji jest człowiek niepełnosprawny o ograniczonych ruchach, można dzieciom zawiązać z tyłu ręce, a potem polecić, by odsunęły krzesło i usiadły za stołem, a także by próbowały zdjąć na przykład skarpetki lub włożyć kapcie;
 - żeby dzieci zrozumiały sytuację człowieka niedosłyszącego, mogą zasłonić uszy, a potem, patrząc na nauczycielkę, próbować zrozumieć jej polecenie wypowiedziane szeptem.

⁵ Scenariusz ten jest w cytowanej już książce: *Dziecięca matematyka. Metodyka i scenariusze zajęć...*, s. 185.

Po takich doświadczeniach dzieci lepiej potrafią wczuć się w sytuację osoby niepełnosprawnej i zrozumieć, w jaki sposób można jej mądrze pomóc. Docenią także, jak ważne jest dla ludzi noszenie protez typu: okulary, różnego rodzaju aparaty, a także używanie przyrządów ułatwiających poruszanie się w przestrzeni, jak np. białe laski, wózki inwalidzkie, balkoniki itp.

II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka.

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje i innych osób;
- 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa dłuższe lub krótsze;
- 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia;
- 10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę;
- 11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

Na co zwrócić uwagę

1. Zgodnie z rytmem przyrody – dziecko w naturalnym środowisku obserwuje, odkrywa przyrodę jesienią, zimą, wiosną i latem. W ten sposób kształtuje prawidłowy stosunek do przyrody. Wychowuje się go do poszanowania świata roślin i zwierząt, do jego ochrony.

Warto pamiętać, że sześciolatnie dziecko powinno:

- a) wiedzieć, że rośliny i zwierzęta należy szanować:
 - nie wolno zrywać i niszczyć roślin, deptać trawników, zaśmiecać terenów zielonych (park, pole, las);
 - nie wolno płoszyć zwierząt, robić im krzywdy, należy się nimi opiekować, gdy tego potrzebują;
- b) wyrażać zainteresowanie przyrodą w najbliższym otoczeniu.

Codziennie obcowanie z przyrodą (podczas zabaw w ogródku przedszkolnym, spacerów do parku, wycieczek do lasu, na pole, nad wodę), rozmowy z dorosłymi oraz ich przykład kształtują stosunek sześciolatka do świata roślin i zwierząt. W taki sposób przygotowuje się do poznania przyrody w sposób pogłębiony i uporządkowany.

1. Rozpoznawanie i wyrażanie emocji

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje i próbuje nazywać własne uczucia: radość, smutek, złość ▪ wie, że należy panować nad negatywnymi emocjami ▪ potrafi panować nad złością
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa własne potrzeby i nazywa uczucia ▪ rozpoznaje i nazywa stany emocjonalne ludzi w różnych sytuacjach ▪ rozumie i akceptuje uczucia innych osób ▪ rozróżnia emocje pozytywne i negatywne ▪ potrafi powstrzymać się od działań agresywnych wobec otoczenia ▪ próbuje analizować i charakteryzować własne uczucia ▪ umie poprzez mowę ciała (gest, mimikę, ruchy ciała) przedstawić: radość, smutek, gniew, złość
3 i 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ stara się myśleć i działać empatycznie ▪ rozpoznaje emocje, takie jak: radość, smutek, strach, złość, i określa sytuacje będące ich źródłem ▪ umie w sposób ugodowy rozwiązywać konflikty ▪ próbuje interpretować sytuacje z różnego punktu widzenia ▪ wczuwa się w określone sytuacje ▪ wypowiada się na temat emocji ▪ określa uczucia drugiego człowieka, odwołując się do własnych doświadczeń ▪ dostrzega, że podobne sytuacje mogą wywołać różne uczucia u różnych ludzi ▪ przedstawia emocje za pomocą mowy ciała, słów, a także symboli ▪ zna bezpieczne sposoby rozładowania negatywnych emocji, np. złości – darcie lub zgniatanie gazety, gryzmolenie po kartce, przytaczanie odpowiednich rymowanek ▪ potrafi opowiadać, co myśli i czuje bez naruszania godności własnej i innych

2. Kształtowanie opiekuńczej postawy wobec zwierząt i roślin

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że należy dbać o rośliny w kąci przyrody, obserwuje czynności np. podlewania kwiatów ▪ rozumie, że o rośliny i zwierzęta należy się troszczyć ▪ wie, że rośliny potrzebują do życia wody i światła ▪ wie, że zwierzętami domowymi trzeba się opiekować i nie wolno ich męczyć ▪ rozumie, że zwierzęta, tak jak ludzie, potrzebują do życia pokarmu i wody ▪ dokarmia zwierzęta i ptaki w czasie zimy ▪ nazywa zwierzęta hodowlane, np. <i>krowa, koń, kura</i> ▪ odróżnia po wyglądzie osobniki dorosłe od młodych ▪ rozpoznaje zwierzęta domowe: pies, kot, chomik ▪ potrafi z uwagą przyglądać się pracom prowadzonym w ogródku przedszkolnym ▪ wie, że w ogrodzie przedszkolnym są grządki, o które dbają starsze dzieci ▪ wie, że można wyhodować rośliny z cebulek i nasion
2 etap	<p>Dziecko:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, w jaki sposób odżywiają się zwierzęta w naturalnym środowisku ▪ opiekuje się roślinami i zwierzętami dokarmia zwierzęta i ptaki w czasie zimy ▪ zna zwyczaje zwierząt domowych, np. psa, kota ▪ wie, jak należy pielęgnować rośliny doniczkowe: systematyczne podlewanie, wycieranie kurzu z liści ▪ podejmuje prace w ogródku przedszkolnym, np. grabi liście, podlewa kwiatki ▪ uczestniczy w sadzeniu i sianiu roślin, podlewa je i obserwuje zmiany
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność) ▪ wie, w jaki sposób przebiega rozwój niektórych roślin i zwierząt ▪ zna cykl wzrostu roślin na podstawie prowadzonych doświadczeń ▪ umie kolejno określić stadia rozwoju motyla ▪ potrafi samodzielnie zasadzić cebulę, posiać nasiona i wyhodować roślinę ▪ wie, w jaki sposób człowiek może chronić zwierzęta i rośliny, aby pomóc im przetrwać zimę, i gromadzi pokarm, aby je dokarmiać ▪ nie zrywa owoców drzew i krzewów stanowiących pokarm dla ptaków ▪ potrafi opiekować się zwierzętami hodowanymi w domu ▪ uczestniczy w pracach w ogródku przedszkolnym ▪ potrafi dbać o zasadzone rośliny grabi jesienią liście ▪ uczestniczy w zabezpieczaniu roślin przed mrozem

3. Rozumienie konieczności ochrony środowiska przyrodniczego

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzega podstawowych zasad szanowania przyrody ▪ nie zrywa bez potrzeby kwiatków i nie depta kwiatników ▪ wie, że nie wolno pozostawiać po sobie śmieci, np. w czasie wycieczek i spacerów ▪ zakręca kran po umyciu rąk
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że człowiek powinien dbać o przyrodę ▪ rozumie, co oznacza tabliczka <i>Szanuj zieleni</i> ▪ oszczędnie korzysta z wody np. podczas mycia rąk ▪ orientuje się, na czym polega segregowanie śmieci, np. uczestniczy w zbieraniu makulatury, baterii ▪ rozumie co oznacza, że niektóre gatunki zwierząt i roślin są pod ochroną ▪ umie kulturalnie zachować się w czasie wycieczek do lasu, parku lub innych środowisk ▪ przyrodniczych, nie płoszy zwierząt i nie niszczy roślin ▪ wie, jakie zagrożenia dla środowiska naturalnego stanowi nieodpowiedzialne zachowanie człowieka, np. zanieczyszczanie wody i gleby
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie, że działalność człowieka może mieć negatywny wpływ na środowisko naturalne ▪ orientuje się, że zanieczyszczenie powietrza powodują np. spaliny samochodowe, ścieki odprowadzane z dużych zakładów przemysłowych do rzek ▪ potrafi właściwie zachować się w lesie i parku ▪ zachowuje się spokojnie, aby nie płoszyć zwierząt i ptaków ▪ sprząta po sobie opakowania po jedzeniu i napojach

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, w jaki sposób człowiek chroni przyrodę ▪ rozumie, dlaczego niektóre gatunki zwierząt i roślin są pod ochroną ▪ potrafi rozpoznać i wymienić rośliny chronione, np. wiosenne kwiaty ▪ wie, dlaczego trzeba budować oczyszczalnie ścieków ▪ określa, w jaki sposób należy oszczędzać wodę ▪ zna pojęcie <i>surowce wtórne</i> i oznaczenie recyklingu ▪ potrafi segregować odpady według ich rodzaju ▪ rozpoznaje oznaczenia pojemników na surowce wtórne ▪ wie, co należy robić z niewykorzystanymi lekarstwami i zużytymi bateriami ▪ nazywa elementy środowiska naturalnego (gleba, powietrze, woda) i rozumie ich znaczenie dla świata ludzi, roślin i zwierząt ▪ uczestniczy w akcjach propagujących ochronę środowiska, np. Sprzątanie Świata, Dzień Ziemi
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje tropy pozostawione przez zwierzęta na śniegu i je rozpoznaje: w parku (np. tropy ptaków, wiewiórek), w lesie (np. tropy dzika, sarny), w polu (np. tropy bażantów, zająca) ▪ rozumie potrzebę dokarmiania zwierzyny leśnej oraz konieczność zakładania karmników i paśników ▪ wie, że nie wolno płoszyć zwierząt ▪ uczestniczy w akcji zbieranie karmy dla zwierząt żyjących na wolności (kaształy, żołędzie) i przekazuje ją leśnikom ▪ dokarmia ptaki

4. Zachowanie bezpieczeństwa podczas zabaw

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna układ pomieszczeń przedszkolnych i ostrożnie porusza się po budynku, zwłaszcza na schodach ▪ przestrzega określonych reguł w zabawach ruchowych ▪ wie, jak należy korzystać ze sprzętu terenowego ▪ bawi się zabawkami zgodnie z ich przeznaczeniem (nie wkłada do ust zabawek i drobnych przedmiotów) ▪ informuje nauczyciela o uszkodzeniu zabawki ▪ nie oddala się od nauczyciela z wyznaczonych pomieszczeń i terenu zabawy ▪ dotyka urządzeń elektrycznych tylko za zgodą osób dorosłych ▪ wie, że nie wolno dotykać gniazdek elektrycznych ani wkładać do nich przedmiotów ▪ przestrzega zakazu zabawy zapałkami i zbliżania się do ognia, np. palnika gazowego, zapalanej świeczki ▪ respektuje zakaz dotykania lekarstw i środków chemicznych
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzega zasad zabawy w wyznaczonych pomieszczeniach i na określonym terenie ▪ stosuje się do obowiązujących reguł w zabawach i grach sportowych ▪ korzysta z zabawek i sprzętu w sali i w ogrodzie zgodnie z ich przeznaczeniem ▪ wie, jak bezpiecznie bawić się na powietrzu: nie rzuca kamieniami, nie wchodzi na drzewa, nie biega z ostrymi patykami ▪ używa przyborów, np. pędzelka, nożyczek, zachowując zasady bezpieczeństwa ▪ korzysta z urządzeń elektrycznych tylko w obecności dorosłych ▪ rozumie niebezpieczeństwo wynikające z zabawy zapałkami

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nie zbliża się do gorących przedmiotów, np. żelazka, piekarnika, czajnika, garnka ▪ wie, że nie wolno samodzielnie zażywać lekarstw, i stosuje się do tego zakazu ▪ nie używa samodzielnie środków chemicznych
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje się do zawieranych umów o sposobie korzystania z zabawek i sprzętu terenowego ▪ rozumie, dlaczego należy przestrzegać określonych reguł w zabawach i grach sportowych ▪ korzysta ze sprzętu gimnastycznego zgodnie z jego przeznaczeniem ▪ wie, że nie wolno oddalać się z miejsca zabawy bez wiedzy i zgody opiekuna ▪ próbuje samodzielnie i w bezpieczny sposób organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu ▪ korzysta z przyborów w czasie zabaw indywidualnych we właściwy sposób ▪ informuje o zauważonych zagrożeniach, np. uszkodzonym sprzęcie, znalezionych przedmiotach ▪ potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabawy, np. daleko od jezdni, placu budowy, zbiorników wodnych, wysokich pryzm piachu ▪ zna podstawowe zasady zachowania się nad wodą, w lesie, na placu zabaw, podczas zabawy w domu ▪ nie uruchamia urządzeń elektrycznych bez wiedzy dorosłych ▪ przestrzega zakazu zbliżania się do włączonych maszyn i urządzeń ▪ rozumie, dlaczego nie wolno samodzielnie zażywać lekarstw i używać środków chemicznych stosowanych w gospodarstwie domowym ▪ zna przeznaczenie lekarstw oraz środków chemicznych ▪ orientuje się, że lekarstwa należy przyjmować tylko na zlecenie lekarza w ściśle określony sposób ▪ rozumie, dlaczego w wyniku przypadkowego połknięcia lekarstw lub środków chemicznych konieczna jest szybka pomoc lekarska
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uważnie posługuje się groźnymi przedmiotami i urządzeniami w domu: wywrotne meble, niebezpieczne urządzenia, leki, środki czystości i ochrony roślin itp. ▪ wie co zrobić, aby uniknąć niebezpieczeństw

5. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa na drodze

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że dziecko samo nie może przebywać na ulicy ▪ nie odchodzi od opiekuna ▪ przestrzega zakazu zabawy w pobliżu jezdni
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że dziecko może poruszać się po ulicy tylko pod opieką osoby dorosłej ▪ nie oddala się na ulicy od osoby dorosłej, np. w czasie oczekiwania na przystanku autobusowym ▪ rozpoznaje oznaczenia przejść dla pieszych: znak drogowy i pasy ▪ zna oznaczenia sygnalizatora świetlnego dla pieszych ▪ rozumie rolę policjanta w ruchu drogowym
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zna i przestrzega podstawowe zasady poruszania się po drogach (po chodniku poruszamy się prawą stroną, po ulicy dziecko idzie za rękę z osobą dorosłą po wewnętrznej stronie chodnika) ▪ wie, w jaki sposób można bezpiecznie przejść przez jezdnię na przejściu z sygnalizacją świetlną i bez niej ▪ rozpoznaje wybrane znaki drogowe (informacyjne i ostrzegawcze) i wyjaśnia ich znaczenie ▪ wie, że może zwrócić się do policjanta w sytuacji zagrożenia, np. gdy się zgubi, gdy zasłabnie opiekująca się nim osoba, gdy zostało zaczepione przez obce osoby
--	---

Komentarz

1. Należy zorganizować dzieciom:

- wycieczkę na ruchliwe skrzyżowanie i wyjaśnić im zasady dotyczące bezpiecznego poruszania się;
- spotkanie z policjantem, który wyjaśni wszystko, co ważne w bezpiecznym korzystaniu z dróg różnego typu;
- zabawy tematyczne i ruchowe kształcące umiejętność bezpiecznego poruszania się po drogach.

2. Należy dzieciom uświadomić zagrożenia:

- wynikające z używania w zabawie niebezpiecznych przedmiotów: kijów, noży, łuków, proc, kamieni, szkła itp.;
- będące skutkiem zabaw przedmiotami i urządzeniami technicznymi: zardzewiałymi i porzuconymi narzędziami, zamkniętymi pojemnikami itp.;
- gdy dzieci przez dłuższy czas są same w domu i wymyślają niebezpieczne zabawy;
- związane z niebezpiecznymi miejscami zabaw dziecięcych: zbiornikami wodnymi, zagajnikami, lasami, drogami, nawet mało uczęszczanymi, nieznanymi podwórkami itp.;
- ze strony osób, które są natarczywe i przez dłuższy czas obserwują dzieci, chwala je bez przyczyny, a potem składają różne propozycje.

6. Bezpieczne korzystanie ze środków transportu

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że może jechać samochodem, siedząc tylko w specjalnym foteliku ▪ zachowuje się spokojnie w czasie jazdy
2 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje się do poleceń osoby dorosłej w czasie jazdy środkami komunikacji ▪ potrafi bezpiecznie zachowywać się podczas jazdy samochodem, tj. spokojnie siedzi w foteliku, przypięty pasami bezpieczeństwa
3 – 4 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna zasady korzystania z publicznych środków komunikacji ▪ oczekuje spokojnie na przystanku z daleka od jezdni ▪ wsiada i wysiada z pojazdu, trzymając się poręczy ▪ powstrzymuje się od głośnych rozmów, aby nie przeszkadzać kierowcy i innym pasażerom ▪ stoi w jednym miejscu i trzyma się poręczy w czasie jazdy ▪ zna zasady bezpieczeństwa podczas podróży samochodem

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ siada w specjalnym foteliku ▪ wsiada i wysiada z samochodu zawsze od strony chodnika lub pobocza ▪ nie otwiera okna w czasie jazdy ▪ przestrzega zakazu wychodzenia na jezdnię na postoju
--	--

7. Właściwe zachowania się w sytuacjach zagrożenia

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzega zakazu brania do rąk nieznanych, znalezionych przedmiotów ▪ nie próbuje napojów i potraw bez pozwolenia opiekuna
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna przyczyny powstawania pożarów ▪ wie, jak należy zachować się w sytuacji zagrożenia, np. pożaru, awarii wody (wzywa na pomoc osobę dorosłą, ucieka z miejsca zagrożenia, nie chowa się w pomieszczeniu) zgłasza nauczycielowi każdą nietypową sytuację, np. złe samopoczucie kolegi, pojawienie się zwierzęcia na terenie ogrodu
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi zauważyć sytuację zagrożenia i wie, jak się w niej zachować, np. pożar, wypadek w domu lub na placu zabaw ▪ rozumie, dlaczego trzeba przestrzegać zasad ochrony przeciwpożarowej (zakaz zabawy ogniem, rozpalania ognisk) ▪ zna numery telefonów alarmowych (policja, pogotowie, straż pożarna oraz ogólny 112) i wie, w jakich sytuacjach trzeba z nich skorzystać ▪ umie poprosić o pomoc, dzwoniąc na numery telefonów alarmowych ▪ wie, do kogo zwrócić się o pomoc w szczególnych sytuacjach, np. gdy się zgubi się na ulicy lub w sklepie (do personelu sklepu, policjanta, osoby z dzieckiem, starszej pani)
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie jakie niebezpieczeństwa, mogą grozić, gdy bawią się w domu, w lesie i nad wodą, na podwórku, bez opieki dorosłych.

8. Właściwe zachowania się wobec obcych osób, zwierząt i roślin

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, co znaczy określenie <i>obca osoba</i> ▪ nie przyjmuje słodyczy i podarunków od osób nieznanych ▪ nie oddala się z nieznaną osobą ▪ przestrzega zakazu dotykania przypadkowo napotkanych zwierząt ▪ nie zrywa i nie próbuje żadnych owoców bez zgody osoby dorosłej
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zachowuje rezerwę wobec obcych ludzi ▪ wie, że nie należy przyjmować podarunków od nieznajomych ▪ nie opowiada o sobie i swojej rodzinie obcym osobom ▪ nie odchodzi z miejsca zabawy z nieznaną osobą pod żadnym pretekstem ▪ nie podchodzi i nie dotyka dzikich zwierząt ▪ nie głaszcze i nie karmi zwierząt bez zgody opiekuna i właściciela ▪ wie, jak zachować się w przypadku ataku psa ▪ przestrzega zakazu zrywania i próbowania owoców bez zgody dorosłych

3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jest ostrożne wobec nieznajomych ▪ potrafi grzecznie odmówić obcej osobie, kiedy np. czymś je częstuje lub proponuje wspólny spacer ▪ nie otwiera drzwi mieszkania, kiedy jest samo w domu ▪ zawsze informuje rodziców o dziwnych zachowaniach osób dorosłych ▪ wie, jak się zachować w kontaktach ze zwierzętami ▪ wie, dlaczego nie wolno wkładać do ust i zjadać nieznanych roślin, zwłaszcza jagód i grzybów
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna zagrożenia ze strony zwierząt niebezpiecznych i chorych ▪ wie co wolno dzieciom, a czego nie wolno? ▪ wie, że należy się powstrzymać przed jedzeniem samodzielnie znalezionych grzybów, owoców i liści. ▪ wie, że strony dorosłych może grozić niebezpieczeństwo np. uprowadzenie ▪ wie kiedy można dorosłemu ufać, a kiedy tego czynić nie wolno?

Komentarz

1. Dzieci miejskie muszą także uważać na psy, ale w inny sposób: bez zgody właściciela nie mogą do nich podchodzić i karmić, nie mówiąc o drażnieniu. Muszą też orientować się, jak zachowuje się chory gołąb, wiewiórka, a także odróżnić np. szczura od kota.
2. Ponadto trzeba wspólnie z dziećmi oglądać atlas grzybów jadalnych i trujących oraz atlas roślin ze szczególnym uwzględnieniem tych, które są niebezpieczne dla człowieka. Należy także dzieciom uświadomić, co się dzieje, gdy człowiek zje coś trującego, i jak ważna jest szybka pomoc medyczna.
3. Zaraz na początku roku przedszkolnego należy wyjaśnić dzieciom, że są dorośli, którym ufać nie wolno, a szczególnie wówczas, gdy obcy:
 - coś obiecuje dziecku i chce je gdzieś zaprowadzić;
 - częstuje dziecko słodyczami i daje drobne przedmioty;
 - prosi dziecko, żeby pomogło mu dojść na inną ulicę itp.

Należy uświadomić dzieciom co mają robić, gdy znajdą się w trudnej sytuacji i gdy zaczynają się bać. Wówczas najlepiej zwrócić się:

- do kobiety lub mężczyzny z dzieckiem: są rodzicami i potrafią zrozumieć dziecięce kłopoty, a także pomóc;
- do starszej pani: jest zapewne babcią i wielokrotnie pomagała dzieciom;
- do policjanta, strażnika miejskiego, konduktora, bo osoby te zajmują się niesieniem pomocy.

Aby dziecko uzyskało pomoc, musi umieć wyraźnie powiedzieć, jak się nazywa, gdzie mieszka, co się stało i jakiej potrzebuje pomocy

Uwaga! Zdarza się, że w trakcie takich i podobnych rozmów któreś z dzieci zachowuje się dziwnie: nie chce brać udziału w rozmowach, bez widocznej przyczyny płacze, czerwieni się itp. Może to oznaczać, że już ma niedobre doświadczenia. Radzimy nie wypytywać go i nie rozmawiać o tym z rodzicami. Trzeba natomiast poprosić psychologa z poradni dla dzieci, żeby zajął się tym problemem. Potem można – jeżeli zajdzie taka potrzeba – wspólnie z nim ustalić najlepsze dla dziecka formy pomocy

III. Społeczny obszar rozwoju dziecka.

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej;
- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;
- 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania;
- 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;
- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość;
- 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby;
- 8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Na co zwrócić uwagę.

1. Nauczycielka musi bacznie obserwować i analizować zachowania dzieci. Pomoże jej to wyodrębnić dzieci, które wymagają większych starań dla ukształtowania ważnych umiejętności społecznych. Konieczne jest tu współdziałanie z rodzicami. Należy im wyjaśnić, czego oczekuje się od dziecka w przedszkolu, jakie zachowania nie będą tolerowane

Kształtując umiejętności interpersonalne, trzeba:

- zaaranżować sytuację, w której dzieci mają się odpowiednio zachować;
- pokazać wszystkim dzieciom to, czego się od nich oczekuje, i określić to słownie;
- trudne dzieci skłonić do naśladowania tego, co pokazuje nauczycielka, a gdy to uczynią, nie skąpić pochwał;
- respektować tak kształtowane reguły zachowania i konsekwentnie je egzekwować.

2. Realizując treści wychowania obywatelskiego, można także rozpocząć od rozeznania, co dzieci już wiedzą, a z czego jeszcze nie zdają sobie sprawy. Rozpoznawanie dziecięcych kompetencji pomoże nauczycielkom zorientować się, co dzieci już wiedzą i na jakie zakresy wychowania rodzinnego i obywatelskiego trzeba położyć szczególny nacisk. Jest to ważne dla uzyskania dobrych efektów wychowania.

1. Dziecko jako osoba

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none">▪ wie, jak wygląda▪ dostrzega różnice w wyglądzie kolegów▪ używa określeń <i>chłopiec</i>, <i>dziewczynka</i>▪ umie powiedzieć, co lubi np. jeść, czym lubi się bawić

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, jak się nazywa ▪ zwraca się po imieniu do kolegów z grupy ▪ potrafi wskazać miejsce, w którym mieszka, np. dom, blok
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zauważa różnicę między chłopcami i dziewczynkami, np. w nadawanych imionach, w sposobie ubierania się ▪ opowiada, jak wygląda kolega ▪ umie podać swoje imię i nazwisko ▪ potrafi określić czynności, które wykonuje najlepiej, np. układa puzzle, śpiewa ▪ umie powiedzieć, co lubi robić najbardziej, zgodnie ze swoimi uzdolnieniami ▪ potrafi nazwać swoją miejscowość i ulicę, na której mieszka ▪ wie, że nie należy opowiadać o sobie osobom obcym ▪ rozumie, że można podać informacje dotyczące miejsca zamieszkania tylko z zgodą bliskich osób lub w sytuacjach dla dziecka trudnych, np. gdy się zgubi
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ umie się przedstawić ▪ zna imiona i nazwiska swoich kolegów ▪ potrafi opisać swój wygląd: kolor włosów, oczu, sylwetkę ▪ określa różnice w wyglądzie kolegów ▪ ma świadomość ciężaru i schematu własnego ciała ▪ uświadamia sobie zmiany człowieka w wyglądzie i nabywaniu umiejętności wynikających z rozwoju i upływu czasu ▪ potrafi określić etapy rozwoju człowieka od narodzin do starości ▪ umie wskazać różnice w czynnościach wykonywanych przez dziecko i dorosłą osobę ▪ stara się dokonywać samooceny ▪ rozpoznaje i rozumie swoje emocje i uczucia ▪ opowiada o swoich sukcesach i niepowodzeniach ▪ wie, co potrafi robić ▪ podejmuje próby kontrolowania swoich zachowań ▪ potrafi podać adres zamieszkania ▪ wie, kiedy i komu można podawać informacje o sobie
4 etap	<p>Dziecko - jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ma wiedzę o sobie, a także przekonanie o tym, że warto być odważnym, mądrym, dobrym dla innych i prawdomównym. ▪ wie kim są najbliższe osoby oraz czym się zajmują w domu i w pracy.

Komentarz

1. Do kształtowania świadomości „Taki jestem i taki chcę być” można wykorzystać opowiadania, bajki, filmy, przedstawienia teatralne.
2. Dziecięcą samoocenę należy kształtować indywidualnie w konkretnych sytuacjach:
 - gdy dziecku uda się wykonać zadanie (możliwie dobrze), trzeba obdarzyć je uwagą i pochwalić;
 - potem należy pokazać innym (rodzicom, rówieśnikom), co dobrego ono zrobiło i podkreślić, jak to jest ważne.
3. Do kształtowania u dzieci umiejętności autoprezentacji potrzebne są specjalne ćwiczenia, które mogą przebiegać na przykład tak:
 - na środku sali trzeba ustawić podest (skrzynkę pokrytą wykładziną, na której dziecko swobodnie stanie), a przed nim (około 2 m) postawić krzesło, na którym usiądzie nauczycielka;
 - dzieci kolejno wchodzi na podwyższenie i przedstawiają się najpiękniej, jak potrafią;
 - nauczycielka obdarza uwagą każde dziecko i zadaje pytania, które pomagają mu zaprezentować się z najlepszej strony.

2. Budowanie pozytywnych relacji w kontaktach społecznych

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi bawić się zgodnie z innymi dziećmi ▪ rozumie, że inne dzieci mają prawo do zabawy tymi samymi zabawkami ▪ uczestniczy w zabawach i zajęciach organizowanych przez nauczyciela ▪ reaguje na polecenia nauczyciela ▪ stara się wykonać zadanie zgodnie z oczekiwaniem dorosłego ▪ informuje o napotykanym trudnościach w czasie zabaw i podczas wykonywania czynności ▪ wie, że nie wolno niszczyć prac i zabawek kolegów ▪ postępuje zgodnie z oczekiwaniami dorosłych w sytuacjach nowych i wymagających zachowania szczególnej ostrożności ▪ wie, że musi stosować się do obowiązujących nakazów i zakazów ▪ korzysta z pomocy nauczyciela jako pośrednika w sytuacjach trudnych, wymagających rozstrzygnięcia ▪ zgłasza swoje potrzeby
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ próbuje podejmować zabawy tematyczne z podziałem na role i zgodnie w nich uczestniczyć ▪ rozumie, że musi dostosować się do wymagań nauczyciela i wykonywać polecenia i zadania wspólnie z innymi ▪ wyraża swoje życzenia i racje w kontaktach z innymi dziećmi ▪ podejmuje obowiązki dyżurnego ▪ wie, że należy sumiennie wywiązywać się z powierzonych obowiązków ▪ rozumie, że nie wolno brać rzeczy innych bez pozwolenia ▪ szanuje pracę wykonaną przez kolegów i dorosłych ▪ respektuje uwagi nauczyciela i rodziców dotyczące sposobu zachowania się w określonej sytuacji ▪ rozumie, że zawsze trzeba mówić prawdę ▪ potrafi przeprosić, gdy postąpi niewłaściwie ▪ próbuje samodzielnie radzić sobie w trudnych sytuacjach ▪ rozumie znaczenie pojęć <i>dobro</i> i <i>zło</i> ▪ radzi sobie w sytuacjach konfliktowych bez stosowania agresji ▪ wie, że nie można sprawiać swoim zachowaniem przykrości innym dzieciom ▪ dzieli się zabawkami z innymi dziećmi
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi organizować zabawy i współdziałać z dziećmi, np. ustala rolę i spełnia ją w toku zabawy tematycznej ▪ respektuje wspólnie ustalone zasady obowiązujące w zabawach i grach zespołowych ▪ stosuje się do reguł gry ▪ akceptuje porażkę bez przerywania gry, wykonując czynności do końca ▪ przestrzega umów zawartych w grupie przedszkolnej ▪ uczestniczy w planowaniu działań i zgodnie z planem wykonuje zadania, np. przy zakładaniu kąćków tematycznych, projektowaniu dekoracji ▪ odczuwa radość z wykonanej pracy ▪ wypełnia obowiązki dyżurnego ▪ poddaje ocenie swoją pracę ▪ podporządkowuje się dzieciom pełniącym dyżury ▪ podejmuje działania na rzecz innych, np. pomaga młodszym dzieciom w czynnościach samoobsługowych

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ szanuje własność innych ▪ nie zagląda do cudzych szuflad ▪ wie, że należy oddać pożyczone przedmioty ▪ informuje o znalezieniu cudzej rzeczy ▪ przestrzega reguł obowiązujących w świecie dorosłych ▪ nie ogląda filmów przeznaczonych dla dorosłych ▪ nie podsłuchuje rozmów prowadzonych przez dorosłych ▪ rozumie postawy i zachowania dorosłych ▪ stosuje się do nakazów i zakazów ▪ stara się zawsze mówić prawdę ▪ dostrzega wartości: dobro, piękno, odwaga, prawda, przyjaźń, tolerancja ▪ rozumie, że w sytuacjach konfliktowych można spokojnie dyskutować i negocjować dla osiągnięcia kompromisu ▪ stara się przewidzieć konsekwencje zaniedbania przyjętych na siebie obowiązków, np. kwiatki, które nie będą podlewane, zwiędną ▪ radzi sobie w miarę samodzielnie w sytuacjach życiowych
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obdarzania uwagą innych i wypowiada się w taki sposób, by inni je rozumieli.

Komentarz

Dzieci powinny zrozumieć, jakie zwyczaje są przyjęte w komunikowaniu się, a potem nauczyć się mówić tak, aby inni zechcieli słuchać, oraz słuchać tak, aby inni chcieli z nimi rozmawiać. Dlatego proponuję, aby:

- korzystać z teatrzyku kukielkowego i pokazać dzieciom, do jakich nieporozumień może dojść, jeżeli ktoś niedokładnie powie, o co mu chodzi, i jak może być przykro, gdy ktoś niepotrzebnie krzyczy i złości się;
- konsekwentnie skłaniać dzieci do obdarzenia uwagą tego, kto mówi, i do uważnego słuchania;
- równie konsekwentnie uczyć dzieci mówienia z oczami zwróconymi na rozmówcę i z troską, aby wszystko zostało zrozumiane;
- wprowadzić i przestrzegać umów: „Nikt u nas nie krzyczy”;
- zadbać o to, by dzieci rozumiały, że muszą się przyzwoicie zachowywać w miejscach publicznych; dobrą okazją są wycieczki do muzeum, teatru, kina itd.

3. Kształtowanie społecznie akceptowanych postaw

Etapy	Umiejętności
Etap 1	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie znaczenie zwrotów grzecznościowych i wie, kiedy się ich używa ▪ uważnie słucha dorosłych ▪ rozumie i wykonuje proste polecenia ▪ zwraca się grzecznie do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy ▪ odczuwa przyjemność, pomagając dorosłym w codziennych czynnościach odczytuje i reaguje na gesty kierowane do niego przez dorosłych ▪ potrafi używać zwrotów grzecznościowych: <i>Dzień dobry, Do widzenia, Proszę, Dziękuję, Przepraszam</i> w kontaktach z dziećmi i dorosłymi ▪ nie przerywa wypowiedzi innych ▪ słucha uważnie innych i stara się zwracać bezpośrednio do rozmówcy, zadając pytania bądź informując o swoich potrzebach ▪ wykonuje kierowane do niego prośby i polecenia i próbuje dokładnie je wypełnić ▪ stara się w skupieniu uczestniczyć w zajęciach

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porządkuje samodzielnie miejsce pracy i zabawy ▪ zachowuje się grzecznie w miejscach publicznych ▪ rozpoznaje właściwe formy zachowania ▪ rozumie, że nie należy chwalić się bogactwem i dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach ▪ rozumie znaczenie mowy ciała: gestów, mimiki
Etap 2	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje zwroty grzecznościowe w kontaktach z dziećmi i dorosłymi ▪ słucha cierpliwie i z uwagą tego, co dorośli i koledzy mają do powiedzenia ▪ obdarza uwagą dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują ▪ rozumie kierowane do niego polecenia i wykonuje je zgodnie z oczekiwaniami ▪ bezzwłocznie stawia się na sygnał zbiórki ▪ podejmuje omówione zadania ▪ aktywnie uczestniczy w zajęciach ▪ podejmuje spontanicznie różnorodną działalność zgodnie z zainteresowaniami ▪ zachowuje się kulturalnie w miejscach publicznych
Etap 3	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ustępuje miejsca osobom starszym w środkach lokomocji ▪ nie szeleści w kinie papierkami od cukierków i innych słodczych ▪ nie je lodów w środkach komunikacji miejskiej, aby kogoś nie pobrudzić ▪ szanuje potrzeby i zainteresowania innych dzieci ▪ nie chwali się bogactwem i nie dokucza dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach ▪ dokonuje oceny zachowania własnego i zachowań innych ▪ próbuje przewidywać skutki swojego postępowania ▪ rozumie, że niektóre zachowania mogą sprawić innym przykrość ▪ wypowiada swój sąd na temat motywów postępowania swojego i kolegów ▪ dostrzega i przeciwstawia się przejawom samolubstwa, przezywania ▪ potrafi stanąć w obronie dziecka wysmiewanego czy szykanowanego ▪ umie porozumiewać się za pomocą mowy ciała: gestów, ruchów ciała i mimiki
4 etap	<p>Dziecko – tak jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jest gotowe do niesienia pomocy i chęci usłużenia innym ▪ zgodnie współdziała z innymi dziećmi w zabawach i różnych sytuacjach zadaniowych ▪ rozumie, że inni są równie ważni, a dorośli (także rówieśnicy) mają ograniczone możliwości spełniania pragnień

Komentarz

1. Warto skłonić dzieci do przemyśleń i sprawić, by każde miało możliwość wypowiedzenia się. Taka werbalizacja jest dobrym sposobem kształtowania postaw prospołecznych, jeżeli jednocześnie dzieci mogą okazywać innym życzliwość i nieść pomoc.

Można tego dokonać, jeżeli sześciolatki np.:

- będą brały udział w akcjach „Sprzątanie świata”;
- będą pomagały w posypywaniu piaskiem oblodzonych chodników, w grabieniu liści itp.;
- pomogą maluchom ubierać się przed wyjściem na spacer;
- pomogą zorganizować olimpiadę sportową dla wszystkich dzieci;
- pomogą uporządkować przedszkole po uroczystości.

Żeby takie sytuacje przyniosły właściwy skutek wychowawczy, trzeba je dobrze zaplanować i zorganizować. Dzieci mają:

- zrozumieć, że ich pomoc jest potrzebna;

- rozmawiać o tym, w jakim zakresie mogą pomagać;
- zaplanować przebieg pracy i zrealizować ten plan.

Na koniec dorośli muszą dostrzec dziecięcy wysiłek i wyrazić swe uznanie i zadowolenie.

2. Jak uczyć dzieci współdziałania:

- podczas uczenia się sztuki konstruowania gier, bo muszą wtedy ustalić reguły każdej gry, a potem je respektować;
- realizowania zadań w małych grupach, gdyż efekt zależy tu od tego, jak podzielą się czynnościami.

Warto także wdrożyć dzieci do współpracy w parach, na zasadzie naprzemiennego formułowania i wykonywania zadań. Może to wyglądać tak:

- dzieci w parach siedzą naprzeciw siebie i mają wspólne przedmioty;
- jedno dziecko układa zadanie, posługując się tymi przedmiotami;
- drugie uważnie słucha i rozwiązuje to zadanie;
- pierwsze sprawdza uważnie, czy jest dobrze rozwiązane; jeżeli tak, ma pochwalić;
- w następnym zadaniu z tej serii zmiana ról.

4. Porozumiewanie się

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi uczestniczyć w rozmowach prowadzonych przez nauczyciela i w zabawach dziecięcych ▪ dzieli się spontanicznie swoimi przeżyciami i odczuciami ▪ wykazuje chęć porozumiewania się, np. opowiada o tym, co robi ▪ stara się kierować pytania bezpośrednio do rozmówcy ▪ udziela odpowiedzi na pytania typu: <i>W co się bawisz?</i>, <i>Co narysowałeś?</i> ▪ stara się w zrozumiały sposób mówić o swoich potrzebach i odczuciach ▪ zadaje pytania w celu uzyskania informacji ułatwiających podjęte działanie i określających jego skutki ▪ próbuje budować dłuższe wypowiedzi na określony temat
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dostosowuje wypowiedź w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami do danej sytuacji, np. zadaje pytania w czasie wycieczki, ustala z innymi dziećmi zasady przebiegu wspólnej zabawy ▪ formułuje samodzielnie zdania na określony temat ▪ udziela odpowiedzi na pytania typu: <i>Co lubisz robić?</i>, <i>Co chciałbyś robić?</i> ▪ wypowiada się spontanicznie na określony temat ▪ wyraża śmiało swoje myśli, opowiada o uczuciach ▪ umie dzielić się swoimi spostrzeżeniami ▪ zadaje pytania, aby ustalić ogólne prawa i zasady
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zwraca się w rozmowie bezpośrednio do rozmówcy ▪ rozumie, że skupienie na sobie uwagi rozmówcy gwarantuje zaspokojenie jego oczekiwań wynikających z rozmowy (potrzeb, prośb, życzeń) ▪ stara się obdarzać uwagą osoby, z którymi prowadzi rozmowę – patrzy na nie, prowadząc dialog ▪ umie w rozmowie dostosować ton głosu do sytuacji ▪ opowiada o przebiegu wydarzenia w sposób logiczny ▪ zdaje relacje z obejrzanego spektaklu ▪ opisuje słownie obraz lub ilustrację ▪ uwzględnia w wypowiedziach kolejność zdarzeń i zależności przyczynowo-skutkowe

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ słucha uważnie, np. poleceń, wypowiedzi innych ▪ zadaje pytania dla uporządkowania spostrzeżeń, zrozumienia obserwowanych zjawisk ▪ potrafi zadawać pytania na interesujący go temat ▪ pyta o niezrozumiałe fakty ▪ wypowiada się na określony temat ▪ mówi o swoich potrzebach i decyzjach w sposób zrozumiały
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ interesuje się tym, o czym mówi dana osoba ▪ skupia uwagi na osobie mówiącej i uważnie słucha ▪ mówi z troską o to, by być zrozumianym ▪ wzbogaca słownictwo ▪ poprawnie wypowiada się pod względem gramatycznym, składniowym i logicznym ▪ w skupieniu słucha czytanych lub opowiadanych baśni, powiastek i opowiadań, a potem wypowiada się na podany temat

Komentarz

Wprowadzenie do programu codziennych zajęć dzieci (o stałej porze) co najmniej 20-minutowych seansów słuchania w skupieniu baśni, opowiadań i powiastek czytanych przez nauczycielkę.

5. Uświadamianie związków w rodzinie

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna imiona rodziców i rodzeństwa oraz dziadków ▪ używa zwrotów oznaczających stopień pokrewieństwa, np. <i>babcia, dziadek, siostra, brat</i> ▪ wyraża swoje uczucia do rodziców i bliskich ▪ mówi o swojej rodzinie ▪ opowiada rodzicom, jak przebiegał dzień w przedszkolu ▪ zauważa role pełnione przez członków rodziny ▪ stara się pomagać w prostych domowych czynnościach ▪ uczestniczy w uroczystościach z okazji Dnia Matki i Ojca, Dnia Babci i Dziadka, Dnia Dziecka, Dnia Rodziny ▪ bierze udział w wykonywaniu upominków okolicznościowych
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi powiedzieć, jak nazywają się rodzice i inni członkowie rodziny ▪ wie, jaki stopień pokrewieństwa jest między dziadkami i rodzicami ▪ opowiada o czasie spędzonym ze swoimi dziadkami ▪ interesuje się pracą zawodową rodziców ▪ próbuje opowiedzieć, na czym polega ich praca ▪ pomaga w codziennych czynnościach np. ustawia naczynia przy wspólnych posiłkach ▪ wie, jaką rolę pełnią członkowie w jego rodzinie ▪ uczestniczy chętnie w uroczystościach rodzinnych ▪ zna niektóre tradycje świąteczne, tj. ubieranie choinki, kolacja wigilijna, śpiewanie kolęd, ▪ malowanie pisanek, palemka wielkanocna ▪ czerpie radość z przygotowania okolicznościowych upominków dla najbliższych osób ▪ przekazuje rodzicom informacje otrzymane od nauczyciela

3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia imiona i nazwiska osób bliskich ▪ określa członków rodziny i nazywa relacje między nimi ▪ rozumie pojęcie <i>drzewo genealogiczne</i> i porządkuje chronologicznie członków rodziny: od dziadków do rodzeństwa ▪ rozumie role, jakie pełnią poszczególni członkowie rodziny w domu ▪ wie, na czym polega praca zawodowa rodziców i potrafi o niej opowiedzieć ▪ wypełnia samodzielnie określone obowiązki w domu, np. utrzymuje porządek w swoim pokoju ▪ utożsamia się ze swoją rodziną i ma poczucie przywiązania do najbliższych ▪ aktywnie uczestniczy w uroczystościach rodzinnych ▪ potrafi sprawić przyjemność najbliższym osobom, np. wykonuje upominek, składa życzenia okolicznościowe ▪ interesuje się historią i tradycjami swojej rodziny ▪ zna zwyczaje rodzinne związane z obchodzeniem świąt, np. Bożego Narodzenia, Wielkanocy ▪ rozpoznaje symbole i charakterystyczne potrawy związane z tradycjami świątecznymi, np. dodatkowy talerz przy stole wigilijnym, zna popularne kolędy włącza się do przygotowań świątecznych, np. ubiera choinkę, potrafi wykonać ozdoby ▪ choinkowe, maluje pisanki i tworzy karty świąteczne
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie sens przynależności do swojej rodziny i rozeznanie w relacjach, jakie łączą najbliższych ▪ wie jakie ma powinności względem najbliższych ▪ ma świadomość, że sytuacja ekonomiczna rodzin jest różna: są rodziny bogatsze i biedniejsze. ▪ rozumie, że są granice, których rodzice przekroczyć nie mogą przy finansowaniu zachcianek ▪ ma rozeznanie, skąd i za co dorośli otrzymują pieniądze, które muszą im starczyć na zaspokojenie podstawowych potrzeb rodziny

Komentarz

Realizację treści należy skorelować z tymi treściami wychowania do bezpieczeństwa, które dotyczą kształtowania u dzieci znajomości swojego imienia i nazwiska, adresu i elementarnej wiedzy o tym, co robią najbliżsi. Teraz trzeba ten zakres dziecięcej wiedzy pogłębić i utrwalić. Można zaprosić rodziców – tych, którzy zechcą – na spotkanie z dziećmi, na którym zostaną omówione problemy zarządzania zasobami finansowymi rodziny. Zaproszeni dorośli wyjaśnią dzieciom w przystępny sposób, że otrzymują pieniądze za swoją pracę i w jaki sposób planują budżet rodziny.

Wielce kształcąca jest także zabawa „Święto pluszowego misia” w następującej wersji: każde dziecko otrzymuje tyle samo pieniędzy (fasolek), za które może kupić prezenty dla swojego misia, musi jednak tak kupować, żeby wystarczyło mu pieniędzy, bo nie dostanie dodatkowych.

Trzeba także dzieciom uświadomić, ile warte są przedmioty, które do nich należą. Na przykład kurtka, buty, rękawiczki. Są one drogie i dorosłych nie stać na ciągle kupowanie nowych.

IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka.

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;
- 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach;
- 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
- 4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom;
- 7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej; aktywnie słucha muzyki; wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości np. Dnia Babci i Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne; w skupieniu słucha muzyki;
- 8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem, np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru;
- 9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie;
- 10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowiach, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie,

liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;

12) klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt);

13) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but;

14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą;

15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego;

16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy;

17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;

18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamrażanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół;

19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.;

20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód;

21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;

22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem; zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej;

23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym – kaszubskim, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach: powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej.

Na co zwrócić uwagę

1. Wspomaganie rozwoju mowy i kształtowanie kultury językowej musi być realizowane szeroko, z dbałością o rozwój intelektualny i o kształtowanie umiejętności społecznych oraz dojrzałości emocjonalnej dzieci.

Na poziomie sześciolatka polega to na stwarzaniu dzieciom sytuacji, które:

- sprzyjają pozytywnym przeżyciom i prowokują do słownego ich określania – pomaga to dziecku uświadomić swoje emocje i opowiedzieć innym o tym, co przeżywa;
- prowokują do działania i nazywania tego, co dziecko czyni i do czego zmierza – może ustalać czynności potrzebne do zgodnego współdziałania z rówieśnikami i dorosłymi;
- skłaniają do opisywania rzeczywistości i ustalania związków przyczynowo-skutkowych dziecko lepiej rozumie otaczający je świat i porozumiewa się z innymi;
- pomagają przewidywać, co się może zdarzyć: dziecko może mądrzej funkcjonować, a także wspólnie z innymi planować wydarzenia i celowe działania oraz unikać tego, co jest niekorzystne;
- rozwijają u dzieci zaciekawienie i zdolność do uważnego słuchania opowieści, baśni i wierszy, a potem wypowiedzania się o tym, co usłyszały.

2. Troska o rozwój mowy sześciolatek w zakresie:

a) kształtowania komunikatywności mowy:

- praca nad dźwiękową formą wypowiedzi, a więc dbałość o poprawną, dobitną wymowę i właściwe stosowanie akcentów, pauz, zmian siły i tonu głosu, tempa wypowiedzi,
- kształtowanie poprawnych konstrukcji składniowych zgodnie z właściwościami procesu tworzenia zdań,
- wzbogacanie i utrwalanie właściwego słownictwa (zwłaszcza o zasób spójników, przysłówków, zaimków, przyimków), jest to konieczne do podnoszenia komunikatywności języka;

b) rozwijania mowy jako czynności umysłowej:

- mowa jako sposób wyrażania swych myśli i uczuć,
- słowne nazywanie wykonywanych czynności jako sposób pomagający dziecku uchwycić sens tego, co ważne,
- słowne porozumiewanie się z innymi jako sposób kształtowania umiejętności społecznych;

c) budzenia i rozwijania przywiązania do języka ojczystego oraz kształtowania doznań estetycznych, budzenie wrażliwości na piękno mowy;

d) osiągnięcia takiego poziomu rozwoju mowy, który umożliwi dzieciom uczestniczenie w edukacji organizowanej na sposób szkolny, w tym także w zakresie dbałości o kompetencje, które są potrzebne do opanowania umiejętności czytania i pisania.

Wymienione zakresy wspomagania rozwoju mowy trzeba realizować łącznie – w trakcie specjalnie organizowanych zajęć i w codziennych sytuacjach.

3. Dzieciom trudno jest tworzyć dla samego tworzenia. Dlatego trzeba zadbać o to, aby miały one świadomość osiągniętego wyniku, żeby wiedziały, że czegoś dokonały, choćby to było skromne i jeszcze niedoskonałe. Warto jednak nieco więcej uwagi poświęcić grom dramatycznym. Jest to ważne obecnie, ponieważ dzieci zbyt wiele czasu spędzają przed telewizorem i tabletem. W wychowaniu dla teatru i przez teatr zasadniczą rolę odgrywa repertuar. Musi on być dostosowany do potrzeb rozwojowych dzieci. Ze względu na silną identyfikację małego widza z postaciami, które widzi, bohater sztuki może być najlepszym wychowawcą. Dlatego warto zadbać o to, aby w repertuarze dla dzieci występowały postacie przyjazne ludziom i zwierzętom, a przy tym silne i zdolne do pokonania każdej przeszkody. Mały widz ma wówczas okazję identyfikować się z nimi i odczuć to, że sam może rozwiązać swoje problemy i osiągnąć sukces, naśladowując bohatera. E. Sourian⁶ twierdzi, że prawie

⁶E. Sourian: *Wpływ muzyki na rozwój psychiczny dziecka*, w: *Wychowanie przez sztukę*, red. I. Wojnar, PZWS, Warszawa 1995.

wszystkie dzieci są uzdolnione muzycznie. Problem jednak polega na tym, że uzdolnienia te pojawiają się bardzo wcześnie i kształtują się intensywnie w wieku przedszkolnym. Niestety, uzdolnienia muzyczne mogą zanikać, jeżeli się ich nie pielęgnuje i nie rozwija. Dotyczy to także wieku przedszkolnego.

Jeżeli nie podtrzymuje się u dzieci zainteresowania muzyką i nie rozwija się możliwości muzycznych w trzecim, w czwartym i kolejnych latach życia, można zaprzepaścić ich uzdolnienia muzyczne. Następne okresy krytyczne dla rozwijania uzdolnień muzycznych przypadają na dziewiąty rok życia, a potem w czasie adolescencji.

Ponadto E. Sourian⁷ uważa, że dorośli mogą nieświadomie zniszczyć dziecięce uzdolnienia muzyczne w następujący sposób:

- jeżeli dorośli śpiewają przy dziecku fałszywie, to uczy się ono także śpiewać fałszywie, na dodatek zamiast śpiewać zacznie krzyczeć i może przestać interesować się muzyką;
- dzieci męczą się hałasem i tracą zdolność koncentracji uwagi: nadmierny hałas (w tym zbyt głośna muzyka z radia i magnetofonu) przeszkadza dziecku zwrócić uwagę na tony i dźwięki muzyczne.

Z tych właśnie powodów wiele dzieci w wieku szkolnym nie potrafi już słuchać muzyki nadawanej przez radio. Są bowiem przyzwyczajone do tego, aby nie zwracać na nią uwagi, na zasadzie usprawiedliwionej samoobrony przed hałasem. Wynika z tego, że dorosły może mimowolnie zniszczyć muzykalność dziecka, jeżeli otoczy je hałasem i kakofonicznymi dźwiękami.

O tym, że uzdolnienia muzyczne rozwijają się wcześnie, świadczą następujące fakty:

- już dwulatek potrafi przez chwilę w skupieniu słuchać muzyki;
- trzylatki potrafią już tak skoncentrować swoją uwagę na muzyce, że słuchają jej w bezruchu przez kilka minut;
- przedszkolne maluchy mogą już śledzić linię melodyczną i dostrzec wiele innych cech słuchanego utworu;
- młodsze przedszkolaki chętnie improwizują i wyśpiewują całe „arie”. Taka twórczość towarzyszy zabawom i stanowi formę kontaktów interpersonalnych (rodzaj przekomarzania się rytmiczno-melodycznego).

4. Wychowania przez sztukę nie sposób zmierzyć. Obejmuje ono bowiem wspomaganie dziecięcej wyobraźni, swobodnej twórczości, a także zdolności do przeżywania piękna. To, co można uchwycić i ocenić, dotyczy głównie łatwości, z jaką dzieci wypowiadają się poprzez techniki plastyczne. Jest to ważne, gdyż mali uczniowie będą odnosić szkolne sukcesy wówczas, gdy ich rysunki będą bogate w szczegóły, ciekawe kolorystycznie, a ponadto jeżeli będą przedstawiać to, co było tematem pracy plastycznej. Dlatego trzeba zadbać o to, aby dzieci w ramach wychowania plastycznego poznały różne techniki plastyczne i posługiwały się nimi. Im chętniej i swobodniej będą wypowiadały się w rysunku, malarstwie i innych technikach plastycznych, tym lepiej. Jednak nie należy robić problemu, gdy któreś dziecko nie przejawia większego zainteresowania architekturą, malarstwem czy rzeźbą. Tak bywa zazwyczaj, gdy dorośli z najbliższego otoczenia dziecka także się tym nie interesują. Trzeba mieć nadzieję, że to się zmieni, gdy dziecko zetknie się z prawdziwą sztuką w bardziej sprzyjających sytuacjach.

5. Konieczność korzystnego dopasowania procesu uczenia się dzieci do ich rzeczywistych możliwości umysłowych wymaga, aby nauczycielka prowadziła zajęcia według metodyki, która została przedstawiona w publikacjach z serii *Dziecięca matematyka*. Są tam podane psychologiczne podstawy edukacji matematycznej, pedagogiczne reguły, których przestrzeganie zapewni skuteczność, oraz scenariusze zajęć z dziećmi.

⁷Tamże.

W edukacji matematycznej i w procesie wspomaganie rozwoju umysłowego wiele zależy od korzystnego dostosowania tego, co nauczycielka kształtuje na zajęciach, do tego, co dzieci potrafią. Porażki i mała efektywność zajęć wynikają najczęściej z tego, że nauczycielka przeszła do trudniejszego materiału, nie bacząc, czy łatwiejsze treści zostały przez dzieci opanowane.

Treści kształcenia zostały opracowane w taki sposób, że mieszczą się w strefie najbliższego rozwoju umysłowego dziecka. Z dziećmi, które wolniej się rozwijają warto podjąć dodatkowe działania, w tym celu należy:

- rozeznaczyć kompetencje dzieci, które rozwijają się trochę wolniej i mniej skutecznie się uczą;
- zorganizować dla tych dzieci zajęcia o charakterze korekcyjno-wyrównawczym.

Niepotrzebne jest testowanie tego, co dzieci potrafią. Wystarczy zorganizować takie zajęcia z wszystkimi dziećmi w grupie, aby można było dostrzec te, które gorzej sobie radzą w sytuacjach zadaniowych. Obserwacje i analiza dziecięcych zachowań to dobry nauczycielski sposób poznania różnic indywidualnych w rozwoju dzieci.

6. Znajomość urządzeń technicznych jest dziecku potrzebna w codziennych sytuacjach życiowych. Majsterkowanie, konstruowanie niebywale rozwija dziecięcy umysł, nie mówiąc już o usprawnieniu rąk i rozwijaniu koordynacji wzrokowo-ruchowej.

Niebywale kształcąca są wycieczki do warsztatów rzemieślniczych. Świetne rezultaty daje także zapraszanie rodziców dzieci na zajęcia: potrafią fachowo zapoznać dzieci z urządzeniami technicznymi i wyjaśnić im wiele problemów technicznych. W trosce o rozwój uzdolnień technicznych – dzieci manifestują je w majsterkowaniu – należy koniecznie zorganizować w sali zabaw kącik majsterkowicza. Jest to trudne i łatwe zarazem. Łatwe, bo wystarczy postarać się o pojemnik na narzędzia, stolik, przy którym dwoje dzieci może pracować, i materiał służący do majsterkowania. Trudne, bo majsterkowanie wymaga narzędzi, które trzeba po prostu kupić. Na dodatek muszą to być narzędzia tak skonstruowane, żeby dzieci nie zrobiły sobie krzywdy.

Kącik majsterkowicza to miejsce, w którym może się bawić jednocześnie najwyżej dwoje, troje dzieci. Tymczasem konstruować mają wszystkie dzieci, gdyż tego rodzaju działalność znakomicie rozwija wyobraźnię przestrzenną, a także zdolność do rozumowania przyczynowo - skutkowego. Ponadto konstruowanie i majsterkowanie świetnie przygotowuje dzieci do radzenia sobie w sytuacjach życiowych. Dlatego zorganizowanie kącika majsterkowicza nie wystarcza do realizacji wychowania do techniki.

1. Stosowanie poprawnych form gramatycznych

Etapy	Umiejętności
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wypowiada się w odniesieniu do bezpośrednio wykonywanej czynności bądź osób, z którymi się w danej chwili kontaktuje ▪ używa w mowie czynnej określonego zasobu słów zgodnie z regułami gramatyki ▪ rozumie i wykonuje polecenia, które zawierają wyrażenia przyimkowe (z: <i>na, pod, do, w, przed, za, obok</i>) ▪ potrafi używać czasowników, aby prawidłowo określać wykonywane czynności ▪ umie w mowie potocznej używać poprawnych form fleksyjnych (np. <i>ja /chłopiec/ byłem, a nie: ja /chłopiec/ byłam</i>) ▪ posługuje się prostymi, kilkuwyrazowymi zdaniami
2 etap	Dziecko:

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie i stosuje w wypowiedziach wyrażenia przyimkowe (zawierające: <i>na, pod, do, w, przed, za, obok</i>) ▪ umie opisać przedmioty, osoby i zwierzęta, podając ich cechy charakterystyczne ▪ określa cechy przedmiotów i osób, używając przymiotników w formie zgodnej z rzeczownikiem (np. <i>mała lalka</i>, a nie: <i>mały lalka</i>) ▪ różnicuje zdania oznajmujące, pytające, wykrzyknikowe, modelując głosem ▪ formułuje prawidłowo wypowiedzi w czasie przeszłym i przyszłym ▪ potrafi opowiadać o tym, co się wydarzyło, i o tym, co może nastąpić ▪ stosuje poprawnie formy fleksyjne rzeczowników, czasowników i przymiotników ▪ (np. <i>dziewczynki były, chłopcy byli</i>) ▪ potrafi wypowiadać się całymi zdaniami o prostej konstrukcji ▪ próbuje układać zdania rozwinięte
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ umie prawidłowo stosować odpowiednią formę czasownika w odniesieniu do wykonywanych czynności ▪ stosuje prawidłowo wyrażenia przyimkowe (zawierające: <i>na, pod, do, w, przed, za, obok</i>) ▪ stosuje poprawnie formy fleksyjne wszystkich odmieniających się części mowy ▪ potrafi w wypowiedzi właściwie zastosować spójniki, przysłówki, liczebniki ▪ buduje dłuższe, wielozdaniowe wypowiedzi ▪ układa zdania rozwinięte, np. <i>Kocham moją babcię za to, że..., Lubię lato, bo...</i> ▪ formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach

2. Kształtowanie poprawności wymowy

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w zabawach doskonalących prawidłową wymowę głosek ▪ stara się regulować siłę głosu w naturalnych sytuacjach, przechodząc od szeptu do głośnego mówienia
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy aktywnie w ćwiczeniach artykulacyjnych utrwalających prawidłową wymowę głosek ▪ naśladuje poprawnie odgłosy, np. zegara <i>tik-tak, tik-tik, cyk-cyk, bim-bam</i> ▪ stara się mówić wyraźnie
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ma opanowaną technikę mówienia ▪ wypowiada wyraźnie dźwięki w mowie potocznej ▪ reguluje prawidłowo oddech i stosuje pauzy ▪ ma utrwaloną poprawną wymowę wszystkich głosek ▪ rozróżnia i naśladuje odgłosy, np. samochodu <i>tur-tur, wrr..., drr...</i> ▪ mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji

3. Kształtowanie poprawności leksykalno-semantycznej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ używa w słowniku czynnym nazw poznanych przedmiotów, osób i zwierząt ▪ powtarza krótkie rymowanki

2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzy rymy do podanych wyrazów, np. <i>kot – płot, bombka – trąbka</i> ▪ stosuje w mowie czynnej określony zasób słów ▪ używa w wypowiedzi wyrazów w sposób prawidłowy ▪ posługuje się słowami z zakresu poznawanego środowiska przyrodniczego, społecznego i technicznego ▪ próbuje tworzyć skojarzenia do podanych wyrazów, np. <i>kot – mleko, buda – pies</i>
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ układa dziecięce wyliczanki i rymowanki ▪ potrafi stworzyć ciągi nowych skojarzeń słownych, np. <i>morze – woda – szklanka...</i> ▪ wyjaśnia znaczenie używanych przez siebie słów ▪ rozumie przenośny sens powszechnie stosowanych zwrotów ▪ używa prawidłowo pojęcia <i>para</i> w znaczeniu dwóch elementów stanowiących całość, ▪ np. para rąk, para rękawiczek, lub przedmiotów składających się z dwóch części, np. para spodni, para okularów
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ mówi z pamięci wiersze i pięknie je przedstawia z właściwą modulacją głosu i stosowną pantomimą.

Komentarz

Im więcej wierszyków dzieci opanują, tym lepiej. Jest to bowiem świetny sposób rozwijania pamięci, a także kształtowania kultury językowej dzieci. Ucząc się na pamięć wierszy, wdrażają się do uważnego słuchania oraz mówienia z troską o wyrazistość i piękno wypowiedzianych kwestii. Dlatego trzeba dążyć do tego, aby dzieci w każdym miesiącu nauczyły się co najmniej jednego wiersza z repertuaru dziecięcego. W praktyce sprawdza się następujący sposób uczenia wierszyków na pamięć:

- dzieci siadają na krzeselkach ustawionych w kręgu, obok są misie (lalki, pajacyki, po jednej zabawce dla każdego dziecka);
- nauczycielka recytuje wiersz, ilustrując wypowiedziane frazy mimiką, gestami i ruchem ciała;
- dzieci wspólnie z nauczycielką decydują, że warto nauczyć misie (lalki, pajacyki) tak pięknego wierszyka;
- każde dziecko sadza na swych kolanach misia (lalkę lub pajacyka), uczy go w następujący sposób: nauczycielka wolno wypowiada strofę (lub jej logiczny fragment, jeżeli strofa jest dłuższa), dzieci mówią razem z nią wprost do np. lewego uszka misia; powtarzają, mówiąc do prawego uszka, potem powtarzają jeszcze kilka razy, patrząc misiowi w oczy i sprawdzając, czy miś zapamiętał; w podobny sposób uczą misia następnych fragmentów wiersza.

Tak zorganizowana nauka wiersza jest skuteczna, a wielokrotne powtarzanie nie jest nudne. Kiedy dzieci już opanują wiersz, trzeba spróbować zastanowić się wspólnie, co znaczą nowe słowa. Dzieci mają także spróbować używać nowych słów w codziennych sytuacjach.

4. Aktywne uczestniczenie w różnego typu przedstawieniach

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w przedstawieniach teatralnych organizowanych na terenie przedszkola ▪ stara się śledzić treść spektaklu ▪ wyraża spontanicznie swój stosunek emocjonalny do przedstawianych treści ▪ uczy się odpowiednio reagować na sceny przedstawienia ▪ nagradza aktorów brawami po występie
2 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w przedstawieniach teatralnych i koncertach organizowanych na terenie przedszkola i poza nim, np. w teatrze, w bibliotece, w domu kultury ▪ wie, jak należy zachować się w trakcie przedstawienia lub koncertu ▪ nagradza aktorów (muzyków) brawami po przedstawieniu ▪ śledzi z uwagą przebieg przedstawienia ▪ reaguje żywo na sceny zawarte w spektaklu ▪ dostrzega humor słowny i sytuacyjny zawarty w przedstawieniu ▪ próbuje odczytywać emocje wyrażane przez aktorów, określać nastrój przedstawianych sytuacji (radosne i smutne) ▪ wypowiada się na temat obejrzanego przedstawienia ▪ potrafi powiedzieć, kto występował w spektaklu ▪ opowiada o swoich wrażeniach, np. co mu się najbardziej podobało i dlaczego
3 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna zasady zachowania obowiązujące w teatrze, w kinie, na koncercie oraz przestrzega ich ▪ wie, że należy ubrać się czysto i schludnie, przychodzić punktualnie, nie rozmawiać ▪ w czasie przedstawienia, filmu, koncertu, nagradzać brawami aktorów i muzyków po skończonym przedstawieniu i koncercie, po zakończeniu wychodzić z sali spokojnie, nie przepychając się ▪ uczestniczy aktywnie w oglądanych przedstawieniach teatralnych i filmach ▪ śledzi uważnie przebieg przedstawienia i włącza się w akcję widowiska, np. odpowiada pytania aktorów, powtarza proponowane przez nich teksty, śpiewa piosenki ▪ reaguje żywo na to, co dzieje się na scenie i na ekranie ▪ rozumie uczucia i emocje bohaterów ▪ utożsamia się z postaciami występującymi w przedstawieniu i w filmie ▪ wypowiada się na temat obejrzanego spektaklu ▪ potrafi opowiedzieć własnymi słowami treść przedstawienia i filmu z zachowaniem kolejności zdarzeń ▪ umie wymienić i opisać postacie występujące w przedstawieniu i w filmie ▪ próbuje ocenić postępowanie bohaterów ▪ podejmuje zabawy tematyczne zainspirowane obejrzanym spektaklem
4 etap	<p>Dzieci – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ swobodnie wypowiada się na temat wysłuchanej lub obejrzanej baśni (wiersza, opowiadania), ▪ opowiada o dowolnie wybranych wydarzeniach, uczestniczy w zabawie teatralnej; ▪ wczuwa się w to, o czym mówią inni, ▪ dostrzega w sztuce walory estetyczne, jest wrażliwe na piękno żywego słowa, muzyki, tańca, obrazów i innych dzieł sztuki

▪ uczestniczy w wydarzeniach plenerowych

Komentarz

1. Teatralne wydarzenia plenerowe. Udział w imprezach typu „Święto pieczonego ziemniaka”, „Topienie marzanny”, „Puszczanie wianków na wodzie”, „Dożynki”, „Bal przebierańców”: przygotowanie rekwizytów, nauka wierszy (rymowanek) na pamięć, pląsy i korowody taneczne, piosenki i przyśpiewki, muzykowanie.
2. Przygotowanie do odbioru sztuki. Obcowanie ze sztuką. Kultura odbioru sztuki (ubiór, zachowanie, „odświętny” nastrój, wystrój):
 - wieczór poezji, słuchanie wierszy przy świecach;
 - wyprawa do teatru lalkowego, udział w spektaklu;
 - wieczór muzyczny, koncert przy świecach;
 - spotkanie z poetą, pisarzem, muzykiem, piosenkarzem, aktorem.

5. Wcielanie się w rolę aktora

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dzieci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmuje proste zabawy tematyczne ▪ bierze udział w proponowanych przez nauczyciela zabawach na podstawie treści utworu literackiego ▪ uczestniczy w zabawach organizowanych w formie opowieści ruchowych ▪ bierze udział w zabawach tematycznych prowadzonych przez nauczyciela ▪ recytuje krótkie wierszyki i rymowanki ilustrowane gestem i ruchem ▪ próbuje kontrolować posługiwanie się głosem (nabieranie oddechu, siła głosu) ▪ uczestniczy w krótkich występach przygotowanych dla rodziców i dziadków ▪ rozumie, na czym polega występ ▪ wie, że na występ należy się przygotować, i wkłada kostium, np. czapkę, opaskę przedstawiającą zwierzątko ▪ stara się brać udział w przedstawieniu wraz z innymi ▪ zachowuje się odpowiednio w roli aktora
2 etap	Dzieci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ wypowiada się swobodnie na bliskie mu tematy, np. wyjazd na wakacje, pojawienie się dziecka w rodzinie, przyjęcie urodzinowe ▪ bawi się rymem i rytmem słów ▪ podejmuje zabawy tematyczne, w których uczestniczy kilkoro dzieci ▪ ilustruje ruchem opowiadanie nauczyciela ▪ odgaduje zagadki pantomimiczne ▪ pokazuje ruchem wskazane czynności ▪ recytuje wiersze indywidualnie i w grupie ▪ stara się kontrolować oddech i brzmienie głosu ▪ próbuje posługiwać się intonacją głosu i gestem odpowiednio do treści utworu ▪ odtwarza własnymi słowami treść dialogu na podstawie poznanego utworu literackiego ▪ uczestniczy w przygotowaniach do występu, np. wykonuje elementy dekoracji, zaproszenia ▪ bierze udział w krótkich przedstawieniach i inscenizacjach przygotowywanych z okazji uroczystości przedszkolnych ▪ rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie się nim posługiwać ▪ współpracuje z kolegami w czasie występu ▪ czuje się swobodnie na scenie ▪ wie, że swoim występem sprawia radość bliskim

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w imprezach plenerowych, np. Święto Pieczonego Ziemniaka, Dzień Dziecka ▪ stara się brać w nich udział zgodnie ze scenariuszem spotkania
3 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi dokończyć opowiadanie rozpoczęte przez nauczyciela ▪ podejmuje próby układania opowiadań na podany i dowolny temat ▪ potrafi ułożyć krótkie opowiadanie na podstawie usłyszanego tekstu literackiego ▪ umie dokończyć opowiadanie rozpoczęte przez nauczyciela ▪ organizuje samodzielnie rozbudowane zabawy tematyczne, wykorzystując rekwizyty i odgrywając określone role ▪ pokazuje i rozwiązuje zagadki pantomimiczne ▪ odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego lub według własnego pomysłu ▪ posługuje się kukiełką lub pacynką ▪ tworzy teatrzyk cieni ▪ odgrywa scenkę sytuacyjną, prowadząc dialog ▪ recytuje wiersze indywidualnie i w grupie z podziałem na role ▪ stara się mówić poprawnie pod względem artykulacyjnym ▪ stosuje odpowiednią modulację głosu ▪ interpretuje utwór, posługując się mimiką, gestem i ruchem ▪ gospodaruje odpowiednio oddechem w czasie recytacji ▪ występuje w inscenizacjach i teatrzykach, przyjmując określone role ▪ czuje się dobrze w czasie występu ▪ przechodzi bez trudu w toku przedstawienia z jednej sceny do drugiej ▪ umie, w przypadku zapomnienia kwestii, zastąpić tekst własnymi słowami ▪ potrafi zsynchronizować wypowiedziane słowa z ruchem ▪ posługuje się rekwizytami ▪ wczuwa się w nastrój inscenizacji ▪ identyfikuje się ze swoją rolą ▪ aktywnie uczestniczy w imprezach plenerowych, np. Święto Pieczonego Ziemniaka, Dzień Rodziny ▪ pełni rolę gospodarza wobec zaproszonych gości ▪ wykonuje przygotowane scenki i tańce, śpiewa piosenki
4 etap	<p>Dzieci – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ekspresyjnie wyraża własne przeżycia i uczucia ▪ uczestniczy w zabawach parateatralnych wyzwalających aktywność ruchową i pantomimiczną dzieci ▪ wyraża emocje przez dobór odpowiednich słów, ruchu, muzyki i rekwizytów ▪ radośnie odgrywać role, ilustruje je mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego ▪ umie zaprojektować scenografię (np. narysować tło do odgrywanej scenki teatralnej), a także dobiera i wykonuje akompaniament muzyczny do ilustrowanego gestem lub słowem tekstu ▪ umie prowadzić dialog i wczuwa się w odgrywaną rolę ▪ rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie się nim posłużyć w odgrywanej scenie ▪ umie wykonać maskotkę (lalkę, pacynkę, wycinankę, lalkę witrażową) i „ożywić” ją w zabawie teatralnej ▪ lepiej wyraża własne przeżycia i uczucia, wczuwa się w to, o czym mówią inni, i mówi tak, aby „być słuchanym”

Komentarz

1. Opowieści wyrażane ruchem, wyzwalające wyobraźnię i wzbogacające doznawane uczucia, a także wyrabiające zmysł równowagi, refleks, zwinność, poczucie rytmu, wyrazistość gestu:

- dotykam twardego kamienia, miękkiego futra, gorącego pieca, kawałka lodu;
- niosę szklankę gorącej herbaty, ostrożnie stawiam ją na stole;
- trzymam w ręce kubek z gorącym mlekiem, podnoszę, piję, parzę sobie wargi;
- jestem na plaży, jest upał, idę boso po gorącym piasku;
- jest wiatr, w ręce trzymam balonik, biegnę i walczę z wiatrem;
- jestem nad morzem, brodzę w wodzie, uciekam przed wysoką falą;
- padał deszcz, jest mokro, brnę po błocie w kaloszach;
- bawię się nad strumykiem, chcę się przedostać na drugi brzeg, skaczę z kamienia na kamień;
- znajduję się w gęstym lesie, zgubiłem drogę, boję się;
- niosę worek jabłek na plecach, jest mi ciężko;
- idę skrajem drogi, jestem zmęczony, mam nadzieję, że zatrzyma się jakiś przejeżdżający samochód i mnie zabierze.

2. Zabawy pantomimiczne wyzwalające umiejętności niewerbalnego komunikowania się (odtworzenia ruchem ciała, gestem i mimiką sytuacji zgodnie z własnymi doświadczeniami i treścią odtwarzanego tekstu):

- nauczycielka podaje dzieciom treść jednego wydarzenia, a one po kolei odtwarzają
- je, każde we właściwy sobie sposób;
- nauczycielka przedstawia zagadkę (przysłowie), jedno dziecko odtwarza, pozostałe obserwują, a potem każde próbuje odtworzyć ją po swojemu;
- po wysłuchaniu opowiadania (baśni) i jej omówieniu każde dziecko wybiera dowolny fragment i przedstawia go w scenie, pozostałe dzieci obserwują i odgadują, co wykonawca pokazał;
- zagadki i scenki mimiczne odgrywane przez dwoje dzieci: wykonawcy wybierają
- wydarzenia ze znanego utworu (zagadkę lub przysłowie), naradzają się i odgrywiają.

6. Śpiewanie piosenek

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none">▪ wykonuje ćwiczenia kształtujące odpowiednią postawę i prawidłowy oddech▪ potrafi zaśpiewać łatwe 2-zwrotkowe piosenki▪ śpiewa w grupie wspólnie z innymi dziećmi▪ podejmuje próby śpiewania indywidualnego▪ rozpoznaje melodię znanej piosenki zagranej na instrumencie, np. pianinie, nuconej bez słów
2 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none">▪ wykonuje ćwiczenia emisyjne na podstawie znanych piosenek i prostych melodii▪ powtarza za nauczycielem wybrane fragmenty▪ naśladuje pomysły innych dzieci▪ powtarza słowa lub krótkie teksty, zachowując podany rytm, tempo oraz właściwą intonację▪ słucha uważnie piosenek śpiewanych przez nauczyciela i odtwarzanych z CD▪ wyróżnia w piosence zwrotkę i refren▪ śpiewa poznane piosenki▪ rozwija możliwości wokalne poprzez śpiew indywidualny

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ śpiewa z innymi dziećmi, zachowując tempo i rytm ▪ podejmuje improwizacje głosem ▪ śpiewa np. o ulubionej zabawie na podwórku, wymyślając melodię ▪ śpiewa na wybrany dowolnie temat do znanej melodii ▪ odtwarza rytm śpiewanej piosenki ▪ wykonuje proste ruchy: podskoki, skłony, obroty ▪ wywołuje naturalne efekty dźwiękowe, np. tupie, klaszcze ▪ rozpoznaje znane piosenki po usłyszeniu fragmentów melodii
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi wypowiadać pojedyncze zdania i wyliczanki, zmieniając rytm, tempo, intonację, dynamikę lub barwę głosu ▪ umie określić budowę wysłuchanej piosenki (zwrotki, refren, powtórzenie) i elementy piosenki (słowa, melodia, akompaniament) ▪ śpiewa poznane piosenki indywidualnie i w grupie, dokładnie i wyraźnie odtwarzając tekst ▪ pokazuje ręką kierunek linii melodycznej podczas śpiewania piosenki ▪ wykonuje improwizacje wokalne do krótkich, prostych wierszy czy przysłów ▪ improwizuje śpiewaną odpowiedź na zadane pytania ▪ potrafi wykorzystać w improwizacjach muzycznych wyrazy dźwiękonaśladowcze ▪ zna wybrane piosenki ludowe, zwłaszcza z regionu, w którym mieszka

Komentarz

Z przedstawionej analizy psychologicznej wynika, że w szóstym roku życia piosenki odgrywają szczególną rolę w rozwoju muzycznym dzieci. Dlatego każdego dnia sześciolatki powinny mieć okazję:

- posłuchać pięknego śpiewu, gdy śpiewa dorosły, ale mogą także słuchać nagrań piosenek z repertuaru dziecięcego;
- śpiewania razem z dorosłym, dostrajając się głosem do intonowania wysokości, rytmu i linii melodycznej;
- uczenia się piosenek z repertuaru dziecięcego, według przyjętej metodyki wychowania muzycznego, indywidualnie i w grupie.

7. Kształtowanie poczucia rytmu i płynności ruchów przy muzyce

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy aktywnie w zabawach ruchowych ze śpiewem ▪ próbuje ilustrować treść piosenki ruchem ▪ podejmuje zabawy rytmiczne przy akompaniamentcie dowolnego instrumentu muzycznego w formie opowieści ruchowej ▪ biega i maszeruje, wykonuje skoki obunóż w miejscu i z pozycji przysiadu podpartego ▪ rozpoznaje w zabawach różne elementy muzyki, np. zmianę tempa, dynamiki i rejestru wysokości dźwięku ▪ reaguje na kilka prostych sygnałów dźwiękowych
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ umie ustawić się w dwóch kołach, szeregu, parach, luźnej grupie na umówioną melodię

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi właściwie reagować ruchem na zmianę tempa, dynamiki i wysokości dźwięku, np. przechodzi z biegu do podskoków, z chodzenia na palcach do chodzenia na piętach ▪ uczestniczy aktywnie w zabawach przy akompaniamencie muzycznym ▪ potrafi przedstawiać ruchem treść piosenek ▪ powtarza rytmiczne ruchy improwizowane przez inne dziecko ▪ wykonuje improwizacje ruchowe na podany temat ▪ naśladuje ruchem postaci, czynności, rzeczy
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje akompaniament do biegu, marszu, podskoków ▪ reaguje prawidłowo ruchem na zmiany metrum w czasie zabaw z akompaniamentem muzycznym ▪ umie wymyśleć własny rytm, np. do naśladowania przez inne dzieci w zabawach zespołowych ▪ potrafi swobodnie, według własnego pomysłu, interpretować muzykę ruchem
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odtwarza proste rytmy głosem, na instrumentach i ruchem ▪ wyraża nastrój oraz charakter muzyki, płaśając i tańcząc

8. Poznawanie sposobów wykorzystania instrumentów muzycznych

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna i nazywa niektóre instrumenty perkusyjne, np. kołatka, grzechotka, bębenek ▪ stara się zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym ▪ wskazuje w najbliższym otoczeniu przedmioty, które wydają charakterystyczne dźwięki, np. klucze, papier, zegarek ▪ próbuje wydobywać dźwięki, manipulując przedmiotami podczas zabawy ▪ wywołuje, zgodnie ze słyszana muzyką, efekty akustyczne, np. klaskanie, stukanie, tupanie, kłaskanie
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje i nazywa instrumenty perkusyjne, np.: bębenek, tamburyn, trójkąt, kołatka ▪ umie zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym ▪ naśladuje przy pomocy instrumentów znane odgłosy, np. wiatru, deszczu ▪ wybrzmiewa rytm muzyki i piosenek na instrumentach i przyborach, w tym wykonanych ▪ samodzielnie, np. butelka plastikowa z piaskiem, metalowa puszka z fasolą ▪ podejmuje w swobodnych zabawach improwizacje instrumentalno-muzyczne
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odtwarza proste fragmenty melodii piosenek na takich instrumentach melodycznych, jak cymbałki, ksylofon ▪ rozpoznaje po brzmieniu i nazywa instrumenty perkusyjne ▪ potrafi zastosować instrumenty perkusyjne i pomoce akustyczne dla ilustrowania zjawisk przyrody, rytmu i melodii ▪ podejmuje próby grania własnego akompaniamentu do piosenki
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ używa prostych instrumentów do naśladowania dźwięków z otoczenia i improwizuje muzykę

Komentarz

Muzykowanie to tworzenie muzyki. Nim dzieci zaczną ją tworzyć, trzeba zadbać o to, aby:

- poznały instrumenty muzyczne, wsłuchały się w ich brzmienie i nauczyły się je rozpoznawać;
 - nauczyły się je trzymać i na nich grać (trzeba zadbać o dobór instrumentów na miarę możliwości sześciolatek i warunków przedszkola lub klasy zerowej);
 - próbowały grać w grupie na różnych instrumentach, stopniowo tworząc zgraną orkiestrę.
- Muzykowanie to także słuchanie, jak grają inni. Dlatego warto organizować dla dzieci Mini występy: jedno dziecko gra, inne słuchają albo gra np. trio, a pozostałe dzieci słuchają.

9. Wyrabianie wrażliwości muzycznej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ umie z dźwięków mowy odróżnić głos żeński od męskiego▪ odróżnia rejestr dźwięków wydobywanych na pianinie: niski i wysoki▪ określa, czy muzyka jest głośna, czy cicha▪ rozróżnia akompaniament szybki i wolny▪ odróżnia dźwięki 3 instrumentów perkusyjnych: grzechotki, kołatki, dzwonek▪ stara się wysłuchać fragmentów muzyki instrumentalnej▪ słucha fragmentów utworów muzyki klasycznej odtwarzanych z CD w czasie wspólnych zabaw▪ uczestniczy w przedszkolu w koncertach muzycznych
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ różnicuje natężenie dźwięków z otoczenia: ciszę i hałas▪ rozpoznaje rejestry dźwięku: wysoki, średni i niski▪ określa w muzyce tempo: szybkie, średnie i wolne▪ odróżnia dynamikę o różnym natężeniu (głośno, cicho, średnio) oraz o natężeniu stopniowanym (coraz ciszej, coraz głośniej)▪ rozróżnia dźwięki kilku instrumentów, np. fletu, pianina, grzechotki, dzwonek▪ potrafi określić charakter muzyki (wesoła, skoczna, smutna)▪ słucha z uwagą muzyki instrumentalnej z nagrań i na przedszkolnych koncertach
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ rozpoznaje odległości dźwięku (bliżej, dalej)▪ jest wrażliwe na niewielkie różnice dźwięku, np. odbicia piłki od podłogi, ściany, dywanu▪ rozpoznaje i określa 3 rejestry wysokości dźwięku (nisko, wyżej, wysoko), 3 rodzaje tempa (wolno, szybciej, bardzo szybko)▪ odróżnia dynamikę o różnym natężeniu (głośno, cicho, średnio)▪ uważnie słucha utworów muzyki instrumentalnej granej na żywo lub odtwarzanej▪ rozróżnia barwy dźwięków muzycznych pojedynczych i w utworze granym przez orkiestrę instrumentalną▪ rozpoznaje z nagrań instrumenty perkusyjne i inne instrumenty muzyczne, np. trąbka, skrzypce▪ potrafi określić według własnych skojarzeń nastrój utworu (wesoły, smutny, pogodny, ponury itp.)▪ uczestniczy aktywnie w słuchaniu koncertów muzycznych w przedszkolu
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ odróżnia dźwięki od ciszy i reaguje, gdy muzyka się rozpoczyna lub kończy

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dostrzega zmianę dynamiki (cicho – głośno), tempo (wolno – szybko) i wysokości dźwięku (wysoko – nisko); ▪ dostrzega charakter dźwięku: ciężki, lekki, skaczący, kołyszący, spokojny; ▪ rozróżnia dźwięki (takie same i różne), melodie, rytmy, sposób poruszania się w takt muzyki itp.
--	--

Komentarz

Dzieci powinny mieć okazję do słuchania przez dłuższy czas utworów muzycznych, a potem opowiadania o tym, co słyszały, malowania nastrojowej muzyki itp. Takie zajęcia mogą mieć następującą strukturę:

- nauczycielka wprowadza dzieci w odpowiedni nastrój, snując opowieść, prezentując wiersz, pokazując piękne reprodukcje;
- dzieci słuchają dobranego utworu: mogą wygodnie siedzieć z przymkniętymi oczami, kołysać się lub, płaszać, poddając się muzyce;
- na koniec wypowiadają się o tym, co słyszały i czuły: mogą mówić, malować, pokazywać ruchem itd.

10. Odtwarzanie prostych układów tanecznych

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi ustawić się zgodnie z poleceniem ▪ umie utworzyć koło, podając innym dzieciom ręce ▪ staje w rzędzie, tworząc pociąg, a potem ustawiając się jedno za drugim ▪ wykonuje proste kroki taneczne ▪ robi obrót własnej osi ▪ wykonuje obroty w kółeczku ▪ zmienia kierunek ruchu na ustalony sygnał
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odtwarza proste formy taneczne, bazując na kroku podstawowym, np. krok dosuwany, przytup, naprzemienne wysuwanie stóp do przodu, dosuwanie nogi do nogi w miejscu ▪ uczestniczy w okolicznościowych inscenizacjach muzycznych ▪ wykonuje proste układy taneczne, np. taniec ludowy „Groszek” (<i>Poszło dziewczę po ziele</i>)
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porusza się sprawnie cwałem, galopem, podskokami z nogi na nogę ▪ zna wybrane tańce regionalne ▪ pamięta układ tańca ▪ odtwarza figury taneczne, np. krakowiaka, kujawiaka, poleczki, walczyka ▪ zna krok walca, polki ▪ uczestniczy w okolicznościowych inscenizacjach muzycznych ▪ pamięta i prawidłowo wykonuje przygotowane elementy występu

Komentarz

1. Naturalną reakcją na muzykę jest rytmiczne poruszanie się. Realizując to hasło, trzeba zadbać o zgodność i koordynację ruchu z impulsem muzycznym poprzez organizowanie dzieciom sytuacji prowokujących do:
 - poruszania się w takt muzyki, z dbałością o coraz większe wycucie tempa i rytmu słuchanych utworów;

- wycucia metrum: dzieci uczą się taktowania, mogą także wykazać się własną inwencją twórczą i gestami interpretować słuchaną muzykę;
 - uwrażliwiania na barwę, wysokość słyszanych dźwięków i nastrój muzyki: dzieci pokazują ruchem ciała to, co słyszą i czują;
 - płaśniania i tańczenia przy muzyce.
2. Ćwiczenia rytmiczno-muzyczne pomagają dzieciom lepiej organizować swoje zachowanie i precyzyjniej wyrażać swoje oczekiwania wobec innych. Przyczyniają się do poprawienia relacji w kontaktach interpersonalnych w grupie rówieśniczej. Ponadto ćwiczenia rytmiczno-muzyczne kształtują adekwatną samoocenę i umożliwiają dzieciom nabywanie doświadczeń przynależności do grupy i wspólnej radosnej zabawy.

11. Odbiór dzieł sztuki

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ogląda ilustracje, zdjęcia i reprodukcje obrazów przedstawiające treści bliskie dzieciom, np. zabawy, scenki rodzinne, zwierzęta ▪ spostrzega, wyodrębnia i nazywa elementy ilustracji ▪ dostrzega piękno w swoim otoczeniu ▪ potrafi powiedzieć, co mu się podoba, zgodnie z własnymi odczuciami, np. kwiat, bransoletka, ▪ ilustracja w książce ▪ obserwuje obrzędy ludowe występujące w jego regionie
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna zabytki znajdujące się w najbliższej okolicy ▪ ogląda obrazy lub ich reprodukcje przedstawiające np. aktualną porę roku ▪ opisuje, co przedstawia obraz ▪ próbuje określić nastrój obrazu ▪ nazywa kolory, które zostały użyte do namalowania obrazu ▪ poznaje sztukę ludową swojego regionu, np. gliniane naczynia, tkaniny, ozdoby związane ▪ ze świętami (zabawki na choinkę, palemki, pisanki) ▪ zauważa piękno przyrody i przedmiotów znajdujących się w jego otoczeniu
3 - 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ogląda zdjęcia, obrazy lub ich reprodukcje związane z omawianymi tematami, np. różne krajobrazy i środowiska przyrodnicze: morze, góry, las, łąka ▪ potrafi wyrazić słowami ogólne wrażenia na temat oglądanych dzieł sztuki (malarstwa, rzeźby) ▪ dostrzega ich nastrój, kolorystykę i kształt ▪ rozróżnia elementy pierwszego i drugiego planu ▪ zna sztukę ludową swojego regionu ▪ umie rozpoznać najważniejsze zabytki znajdujące się w jego mieście lub najbliższej okolicy ▪ rozpoznaje wybrane pomniki i budowle o charakterystycznej architekturze (np. warszawską Syrenkę, Wawel, smoka wawelskiego i inne, znajdujące się w jego regionie) ▪ zwraca uwagę na ciekawą architekturę różnych budowli ▪ zauważa estetykę i funkcjonalność oglądanych pomieszczeń ▪ dostrzega piękno przyrody

Komentarz

1. W tematykę poznania regionu warto wprowadzać poprzez zwiedzanie wystawy, wizytę w muzeum, spotkania z twórcą ludowym, oglądanie zgromadzonych przedmiotów artystycznych itp. Informacje będą pełniejsze i bliższe dzieciom, jeżeli same urządzają kącik regionalny. Mogą się w nim znajdować przedmioty wykonane przez twórców ludowych, a także prace dzieci wykonane w konwencji sztuki ludowej. Taki kącik trzeba zorganizować jak przystało na mini muzeum regionalne: każdy artystyczny przedmiot jest pięknie wyeksponowany i podpisany (co to jest, kto to zrobił).
2. Wprowadzenie dzieci w tematykę malarstwa warto wprowadzać na podstawie prezentacji dzieł, które dzieci interesują i z czym się spotykają. Na przykład jesienią warto pokazać reprodukcje obrazów, na których artyści przedstawili tę porę roku. Można oglądać albumy przy dobrze dobranej muzyce w tle. Można też razem z dziećmi zorganizować wystawę „Jesień w malarstwie”, na którą sześciolatki zaproszą młodszych kolegów lub gości.

Proponujemy następujący porządek metodyczny do zrealizowania tego hasła:

- wspólne oglądanie albumów, w których przedstawiono piękną architekturę (budowle);
- wycieczka, której celem jest oglądanie budowli, ze zwróceniem uwagi na to, co jest w nich szczególnie piękne;
- konstruowanie makiety, na której znajdują się budowle wykonane z różnych materiałów i pięknie ozdobione przez dzieci.

Takich zajęć powinno być kilka, bo tematykę można zrealizować w korelacji z odpowiednimi hasłami w zakresie wychowania rodzinnego i obywatelskiego.

3. Architektura zieleni

Na ten temat mówi się bardzo rzadko, dlatego dorośli i dzieci z trudem dostrzegają piękno parków i ogrodów. Radzimy, aby zajęcia realizujące tą tematykę prowadzić w następujący sposób:

- dzieci oglądają albumy przedstawiające piękne parki i ogrody, podziwiają je i wypowiadają się na ich temat;
 - nauczycielka organizuje wycieczkę do parku, ogrodu (dzieci wiejskie mogą iść do urokliwych zakątków w swojej miejscowości) i kieruje obserwacjami dzieci tak, aby dostrzegły kompozycje ogrodu i parku, a także sposób eksponowania poszczególnych roślin;
 - po powrocie z wycieczki dzieci projektują ogród lub park, stosując rozmaite techniki plastyczne.
4. Funkcjonalność pomieszczeń i ich estetyka
 - dzieci oglądają fotografie przedstawiające funkcjonalnie urządzone wnętrza i zastanawiają się nad tym, dlaczego na przykład meble są tak ustawione, podziwiają kolorystykę i kształt przedmiotów;
 - nauczycielka organizuje wycieczkę do miejsc, o których wie, że są tam ładnie urządzone wnętrza (muzeum, nowoczesnie urządzone biura, banki itp.);
 - po powrocie z wycieczki dzieci urządzają pokój dla lalek, misia lub zastanawiają się, co można zmienić w ich sali, aby było wygodniej i ładniej.

12. Kształtowanie umiejętności twórczych

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none">▪ eksperymentuje w trakcie używania różnych materiałów plastycznych▪ maluje farbami plakatowymi i klejowymi – palcami i z użyciem pędzli▪ rysuje kredką świecową, kredą, patykiem na ziemi

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stempluje dużymi stemplami, np. z ziemniaków, gąbki, palcami ▪ nakleja na karton gotowe elementy, tworząc dowolne kompozycje ▪ nazywa wykonane prace i opowiada o nich
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wyraża w formie pracy plastycznej przeżycia i wiedzę o świecie ▪ wykonuje prace plastyczne na temat omawianych treści, słuchanych utworów literackich i muzycznych ▪ wypowiada się na temat wykonanej pracy ▪ zdobywa nowe doświadczenia plastyczne ▪ maluje pełną gamą kolorów farb na papierze, tekturze falistej, gazecie itp. o różnych formatach i wielkościach ▪ rysuje patykami na podkładzie z farby klejowej ▪ rysuje kredkami świecowymi, grubymi flamastrami, kredą na asfalcie, patykami na piasku ▪ tworzy kompozycje, łącząc różne tworzywa z materiałem przyrodniczym i innymi ▪ materiałami, np. koralikami, piórkami, skrawkami materiału ▪ lepi z masy papierowej proste formy ▪ wycina i wydziera różne kształty z papieru, nakleja lub skleja powstałe elementy, tworząc kompozycje ▪ potrafi wykonać prostą pracę plastyczną według wzoru ▪ wykonuje proste prace plastyczne w konwencji sztuki ludowej swojego regionu, np. maluje na dużym formacie wzory tkanin, ozdabia gotowymi elementami papierowe talerzyki, lepi z gliny, maluje pisanki ▪ uczestniczy w zbiorowych pracach plastycznych ▪ przygotowuje własnoręcznie upominki dla bliskich
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przedstawia ludzi i świat przyrody w pracach plastycznych ▪ podejmuje próby przedstawienia ruchu w pracy plastycznej ▪ potrafi oddać nastrój w wykonanych pracach ▪ projektuje pracę plastyczną (rysunek, malunek, wydzierankę itp.) na całej powierzchni arkusza ▪ zdobywa doświadczenia w zakresie twórczości plastycznej, stosując nowe techniki ▪ rysuje kredkami, kredą, węglem, patykami, świecą ▪ maluje farbami akwarelowymi, klejowymi, plakatowymi, także mieszanymi z piaskiem, solą lub trocinami ▪ wykonuje wycinanki płaskie i formy przestrzenne z papieru, łącząc w różny sposób elementy, np. technika collage ▪ odtwarza określone kształty, wydzierając je z papieru ▪ maluje i rysuje na różnych rodzajach papieru (kartonie, tekturze, papierze ściernym) oraz płótnie i szkle ▪ używa pędzli o różnej grubości ▪ tworzy kompozycje z elementów geometrycznych, gotowych szablonów i różnorodnego materiału, w tym przyrodniczego ▪ wypowiada się na temat planowania prac plastycznych ▪ dokonuje swobodnego wyboru technik w dowolnej formie działalności plastycznej uzasadnia swój wybór techniki ▪ próbuje dokonywać oceny wytworów własnych i kolegów ▪ tworzy prace plastyczne w konwencji sztuki ludowej, np. lepi z gliny miseczki i dzbanki, wykonuje pisanki techniką charakterystyczną dla danego regionu, wycina serwetki z papieru ▪ uczestniczy aktywnie w zespołowym wykonywaniu prac plastycznych, np. makiety ulicy, parku, pokoju

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykonuje prace plastyczno-techniczne według wzoru ▪ tworzy samodzielnie upominki dla członków swojej rodziny i kolegów ▪ podejmuje próby projektowania, np. pokoju, placu zabaw, ogrodu
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzy place plastyczne poprzedzone doświadczeniami w sferze ruchowej i przestrzennej. ▪ tworzy place plastyczne poprzedzone przeżyciami muzycznymi ▪ ilustruje opowiadania, bajki i baśnie

Komentarz

Nauczycielka ustala razem z dziećmi, na jaki temat będą wypowiadać się plastycznie (wcześniej przygotowuje odpowiednie materiały i organizuje miejsce pracy). Dzieci w formie opowiadania ruchowego pokazują to, co będą przedstawiać w działalności plastycznej. Na przykład pokazują ruchem rąk kształt słońca, kierunek jego promieni, kołysanie się drzew na wietrze, charakterystyczny ruch skradającego się kota. W trakcie takich opowiadań ruchowych dzieci wyrażają słowami to, co robią, jak wyglądają obiekty, które chcą przedstawić. Następnie dzieci siadają przy stolikach (stają przy sztalugach) i każde z nich rysuje, maluje, wycina, wydiera to, co wcześniej zostało pokazane. Gdy dzieci tworzą swoje dzieła, mogą słuchać nastrojowej muzyki. Sprzyja to skupieniu i ułatwia wypowiadanie się w kolorach i kształtach. Kiedy prace plastyczne są już ukończone, nauczycielka obdarza dzieci uwagą, podziwia to, co zrobiły, i organizuje wystawę dziecięcych prac.

Na co zwrócić uwagę

Naukę czytania zaczyna się już na zajęciach z sześciolatkami w przedszkolu. Natomiast do nauki pisania sześciolatki tylko się przygotowują. Czytanie to dekodowanie informacji, czyli rozpoznawanie oraz identyfikowanie symboli (drukowanych lub pisanych), pisanie zaś to kodowanie ich za pomocą takich samych symboli.

Większość sześciolatków chce nauczyć się czytać i chętnie uczestniczy w zajęciach, których celem jest opanowanie tej umiejętności. Jest co najmniej kilka koncepcji nauki czytania.

Najważniejsze jest bowiem takie przygotowanie przyszłych uczniów do szkoły, aby potrafili z powodzeniem uczestniczyć w dalszym kształtowaniu umiejętności czytania i pisania.

Z powodu różnic indywidualnych w tempie rozwoju psychoruchowego oraz nieco obniżonej podatności na uczenie się w każdej grupie sześciolatków będą dzieci, którym nie wystarczy udział w zajęciach organizowanych dla wszystkich dzieci. Potrzebują one dodatkowego wsparcia i specjalnych ćwiczeń. Takie zajęcia wspomagające trzeba koniecznie zorganizować w przedszkolu. Warto także zaangażować do współpracy rodziców każdego dziecka z tej grupy.

Rodzice powinni:

- interesować się postępami dziecka w nauce czytania i stwarzać mu sytuacje, w których może popisać się tym, co już potrafi, powinni także chwalić je (nawet przesadnie) za to, co już umie,
- orientować się w tym, jakie ćwiczenia nauczycielka organizowała i kontynuować je w domu, gdyż zwiększy to zakres doświadczeń potrzebnych dziecku do kształtowania wyższych kompetencji,
- każdego dnia – przynajmniej przez pół godziny – czytać głośno dziecku: trudno bowiem znaleźć coś lepszego dla rozwoju umysłowego i emocjonalnego dziecka, nie mówiąc już o rozwijaniu zainteresowań czytelniczych tak ważnych w szkolnej edukacji.

13. Doskonalenie percepcji wzrokowej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wypowiada się na temat treści oglądanych obrazków ▪ wymienia osoby i przedmioty ▪ odpowiada na pytania nauczyciela dotyczące treści obrazków ▪ dobiera 2 jednakowe lub różniące się jednym szczegółem obrazki, np. podczas gry w loteryjki obrazkowe ▪ składa obrazek przedstawiający pojedynczy przedmiot pocięty na kilka części (w zależności od możliwości dzieci 2–4 elementy w kształcie kwadratu lub prostokąta) ▪ dostrzega wyraźne różnice, porównując 2 obrazki np. na jednym obrazku dziewczynka trzyma łąpatkę a na drugim konewkę, kot stoi na płocie i obok płotka, odgaduje, który spośród 3 prezentowanych przedmiotów lub obrazków schowano ▪ uzupełnia obrazek, doklejając brakujące elementy np. piłkę dla kotka, czapkę i buty dla krasnala ▪ odtwarza zbudowane z klocków proste układy
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ opowiada, co dzieje się na obrazku ▪ łączy przedmioty z ich kształtami przedstawionymi w postaci cienia ▪ zauważa zmiany w układzie 3–4 przedmiotów lub obrazków, np. określa, który obrazek został schowany lub zmienił położenie ▪ dostrzega minimum 4 szczegóły, którymi różnią się 2 obrazki ▪ wskazuje takie same, proste znaki graficzne ▪ składa w całość obrazki o prostej treści pocięte na 5 i więcej elementów ▪ układa obrazki o prostej treści bez wzoru ▪ układa według wzoru obrazki, zawierające więcej szczegółowych elementów ▪ uzupełnia obrazek, dorysowując 4 brakujące elementy (lub więcej) ▪ tworzy dowolne kompozycje z mozaiki geometrycznej według własnego pomysłu i prostych wzorów ▪ buduje budowle z klocków według podanego wzoru
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ opowiada i interpretuje treść obrazka ▪ zauważa i opisuje cechy przedstawionych postaci i przedmiotów ▪ potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści obrazka, oglądanego w czasie krótkiej ekspozycji ▪ odgaduje, o którym obrazku opowiada nauczyciel ▪ przewiduje, co może przedstawiać ilustracja na podstawie kolejno odsłanianych fragmentów ▪ porównuje 2 obrazki różniące się 6 szczegółami (lub większą liczbą szczegółów) ▪ dostrzega zmiany w uprzednio oglądanym układzie elementów ▪ dobiera obrazki znanych przedmiotów do ich konturowych rysunków ▪ rozpoznaje takie same symbole i znaki graficzne ▪ układa klocki według wzoru i własnego pomysłu, np. z mozaiki geometrycznej ▪ składa według wzoru i bez niego obrazki pocięte na wiele części o różnych kształtach, np. puzzle ▪ potrafi odwzorować na kratkowanej kartce przedmiot narysowany z figur geometrycznych lub przenieść rysunek w formie

14. Nabywanie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w zabawach polegających na powtarzaniu gestów, np. zabawy paluszkowe, ▪ potrafi rozpoznać kształty, np. dobierając kształt klocków do odpowiednich otworów ▪ buduje wieżę, nakładając kolejne elementy na patyczek ▪ korzysta z zabawek wydających dźwięki wskutek prawidłowego działania, np. wciskanie, obracanie, opuszczanie dźwigni ▪ potrafi nakleić elementy, mieszcząc się w określonym konturze, np. kropki na sylwecie biedronki, owoce na drzewie, deszczyk na rozłożonym parasolu ▪ umie nakleić na kartkę pocięty obrazek, prawidłowo łącząc części ▪ wykonuje czynności manipulacyjne, np. rozdziera papier na duże kawałki, tworzy kule z papieru, toczy z plasteliny wałeczek
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odwzorowuje układy graficzne na dużych powierzchniach papieru ▪ odrysowuje kształty, korzystając z prostych szablonów wewnętrznych ▪ próbuje kolorować obrazek składający się z dużych elementów ▪ umie samodzielnie wykleić małymi wydartymi kawałkami papieru określony przedmiot, np. owoce ▪ rysuje po śladzie proste wzory i szlaczki ▪ prawidłowo trzyma kredkę w czasie rysowania ▪ próbuje posługiwać się nożyczkami, wycinając dowolne kształty i po wyznaczonej linii prostej ▪ umie wykonać czynności manipulacyjne ▪ lepi z różnorodnego materiału kulki i proste formy przestrzenne ▪ wydziera dowolne kształty z papieru ▪ nawleka na sznurek drobne elementy, np. korale, guziki
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi dokładnie obrysować kształty, korzystając z szablonów ▪ umie nakleić na karton własną kompozycję z wydartych z papieru określonych kształtów ▪ posługuje się poprawnie przyborami do pisania ▪ trzyma prawidłowo ołówek, kredkę, flamaster ▪ stosuje odpowiedni nacisk w zależności od rodzaju przyboru, którym się posługuje ▪ potrafi rozpoznać kod i zgodnie z nim pokolorować obrazek ▪ zachowuje prawidłowy kierunek od lewej do prawej strony, np. przy rysowaniu lub układaniu wzorów w układzie pasowym poziomym na wąskich paskach papieru ▪ posługuje się sprawnie nożyczkami, wycinając dowolne kształty, drobne ozdobne elementy, wzory po wyznaczonej linii ▪ odwzorowuje różne wzory graficzne ▪ umie dokładnie narysować po linii i wykropkowanym śladzie ▪ odrysowuje kształty przez kalkę techniczną

15. Orientacja na kartce papieru

Etapy	Umiejętności
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ układa kartkę według pokazu nauczyciela (w pionie lub poziomie) ▪ wykonuje prace plastyczne na kartkach o różnych kształtach ▪ wskazuje środek, górę i dół kartki oraz jej rogi
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi narysować lub ułożyć elementy na kartce papieru według wzoru ▪ określa miejsce na kartce papieru, wskazując środek kartki, górny lewy i prawy róg, dolny lewy i prawy róg ▪ rysuje na kratkowanym papierze według instrukcji nauczyciela lub podanego wzoru, tworząc szlaczki i labirynty

16. Doskonalenie percepcji słuchowej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa kierunek, skąd dochodzi dźwięk ▪ rozpoznaje dźwięki z najbliższego otoczenia, np. dzwonek telefonu ▪ wskazuje obrazki kojarzące się z danym dźwiękiem, np. odgłosy znanych zwierząt (psa, kota, wróbla, żaby)
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wykłaskuje prosty rytm ▪ rozpoznaje znane dźwięki z najbliższego otoczenia (dzwonek telefonu, pukanie do drzwi), charakterystyczne odgłosy wydawane przez pojazdy, np. samochód ▪ kojarzy odgłos towarzyszący znanym czynnościom, np. nakrywanie do stołu, nalewanie wody ▪ potrafi odszukać i nazwać przedmiot wydający dźwięki ▪ dzieli proste zdanie na wyrazy ▪ liczy wyrazy w zdaniu ▪ układa model zdania (3- i 4-wyrazowy), np. z klocków ▪ podejmuje próbę podziału wyrazu na sylaby ▪ układa wyrazy na podaną sylabę ▪ dobiera obrazki, których nazwy tworzą rym ▪ rozróżnia wyrazy podobnie brzmiące i podaje ich znaczenie, np. <i>piasek – pasek, kura – kula</i>
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestniczy w zabawach rytmicznych ▪ powtarza usłyszany rytm ▪ odtwarza rytm według zaprezentowanego wzoru graficznego ▪ układa schemat graficzny do usłyszanego rytmu ▪ rozpoznaje i nazywa dźwięki z najbliższego otoczenia oraz odgłosy przyrody ▪ wskazuje obrazki pasujące do usłyszanych odgłosów, np. szum morza, ruch uliczny, śpiew ptaków ▪ określa rodzaj i kierunek, skąd dochodzi dźwięk ▪ potrafi wybrać spośród wielu przedmiotów 2, które wydają taki sam dźwięk ▪ potrafi policzyć usłyszane dźwięki i odwzorować ich liczebność za pomocą drobnych przedmiotów, określonych znaków lub rysując kreski ▪ dzieli zdanie na wyrazy ▪ porównuje długość zdań, np. przeliczając liczbę wyrazów na palcach

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wskazuje miejsca określonego wyrazu w zdaniu ▪ dzieli wyrazy na sylaby ▪ wymienia kolejne sylaby w wyrazie i układa z elementów model sylabowy wyrazu ▪ liczy sylaby i porównuje długość wyrazów ▪ wskazuje przedmiot, którego nazwa zawiera określoną liczbę sylab ▪ rozwiązuje zagadki z podaniem pierwszej sylaby nazwy lub wymyśla wyrazy rozpoczynające się wskazaną sylabą ▪ dokonuje syntezy słuchowej wyrazu wypowiedzianego sylabami ▪ wyodrębnia głoski w wyrazie ▪ wskazuje obrazek, którego nazwa rozpoczyna się i kończy podaną głoską ▪ nazywa głoski w nagłosie, w wygłosie lub w środku wyrazu o prostej budowie fonetycznej ▪ wymienia kolejne głoski w wyrazach jednosylabowych i dłuższych ▪ umie wyodrębnić wyrazy, różniące się jedną głoską, np. <i>półka – bulka, mata – lata, kot – koc</i>
--	--

17. Korzystanie z książek

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ słucha krótkich opowiadań i wierszy o treści bliskiej dzieciom ▪ rozumie treść słuchanego tekstu ▪ słucha krótkich inscenizowanych przez nauczyciela opowiadań i wierszy ilustrowanych np. obrazem, pacynką ▪ odpowiada na proste pytania dotyczące wysłuchanego utworu ▪ dzieli się wrażeniami na temat wysłuchanego utworu ▪ ogląda samodzielnie książki ▪ wypowiada się na temat ilustracji, nazywając przedmioty i wskazując szczegóły ▪ próbuje nazywać czynności wykonywane przez postacie na ilustracji ▪ stara się ostrożnie korzystać z książek i odkłada je na miejsce
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uważnie słucha opowiadań i wierszy przedstawianych przez nauczyciela ▪ opowiada treść wysłuchanego utworu własnymi słowami ▪ potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści ▪ uczestniczy w zabawach inscenizowanych na podstawie utworu literackiego ▪ korzysta z publikacji umieszczonych w kąciku książki ▪ opisuje ilustracje zawarte w książkach ▪ wnioskuje o treści książki na podstawie oglądanych ilustracji ▪ wyszukuje w książkach ilustracje na określony temat ▪ dba o książki ▪ odkłada książki na wyznaczone miejsce
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ słucha dłuższych opowiadań i wierszy ▪ rozumie treść wysłuchanego utworu i potrafi wypowiedzieć się na jego temat ▪ odtwarza treść opowiadania zgodnie z kolejnością zdarzeń ▪ wczuwa się w przeżycia bohaterów literackich ▪ próbuje formułować główną myśl opowiadania ▪ tworzy własne książeczki, rysując kolejne sceny znanego opowiadania lub bajki albo ▪ wymyślone przez siebie historie ▪ wie, że w książkach można odnaleźć informacje na określony temat ▪ zna kolejne etapy powstawania książki

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ szanuje książki i potrafi korzystać z nich tak, aby nie uległy zniszczeniu
--	--

18. Rozumienie informacji przedstawionych w formie symbolu

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje swój znaczek w szatni i łazience ▪ próbuje rozpoznawać napis oznaczający swoje imię ▪ zapamiętuje umowne gesty i proste znaki w zabawach prowadzonych przez nauczyciela
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje napis oznaczający swoje imię ▪ rozumie symboliczne oznaczenia na znaczkach z odpowiedzialnościami ▪ rozumie znaczenie prostych znaków drogowych, np. przejścia dla pieszych, światła sygnalizatora dla pieszych ▪ odczytuje wyrazy wprowadzone do czytania globalnego w powiązaniu z obrazkiem lub przedmiotem ▪ rozumie proste znaki umowne stosowane w zabawach i grach planszowych ▪ podejmuje próby odgadnięcia znaczenia schematycznego rysunku lub znaku, np. przekreślona sylweta psa
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wybiera napis oznaczający imię, aby podpisać własną pracę plastyczną ▪ rozumie znaczenie wybranych znaków drogowych ▪ zna oznaczenia niebezpiecznych miejsc, np. skrzynka elektryczna ▪ rozpoznaje wyrazy wprowadzone do czytania globalnego w powiązaniu z obrazkiem lub przedmiotem ▪ posługuje się znakami synoptycznymi oznaczającymi wybrane zjawiska atmosferyczne ▪ wie, co oznacza symbol recyklingu i zna oznaczenia pojemników do segregowania odpadów ▪ tworzy symbole w trakcie konstruowania gier planszowych ▪ rozpoznaje napisy oznaczające ważne instytucje użyteczności publicznej i sklepy, np. Poczta, ZOO ▪ rozumie, że informacje można przedstawiać w formie symbolicznego zapisu, np. symbole oznaczające cechy przedmiotów: kolor, wielkość, kształt

19. Przygotowanie do podjęcia nauki czytania i pisania

Etapy	Umiejętności
4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie sens kodowania oraz dekodowania i orientuje się w najczęściej używanych oznaczeniach ▪ rozpoznaje uproszczone obrazki zawierające ważne w codziennym życiu informacje ▪ rozpoznaje litery drukowane małe i wielkie, łączyć je w sylaby, a sylaby w wyrazy ▪ układa wyrazy z sylab (dwóch – trzech) pasujące do obrazka ▪ czyta wyrazy o prostej budowie fonetycznej i „podpisuje” nimi obrazki przedstawiające przedmiot, osobę, zwierzę, roślinę itp. ▪ układa zdanie z rozsypanki wyrazowej (trzy – cztery wyrazy), podpisy do obrazka

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ czyta krótkie zdania i równoważniki zdań z właściwą intonacją i dobiera je do obrazków (przedstawiających określoną sytuację, zdarzenie) ▪ rozumie sens przeczytanego krótkiego tekstu (trzy – cztery proste zdania) dotyczącego ilustracji, pod którą znajduje się zapis ▪ rozpoznaje wielką literę na początku zdania ▪ wie, że danie kończy się kropką, pytajnikiem lub wykrzyknikiem ▪ wie, że wielką literę piszemy w nazwach imiona, miasta itp. ▪ w prawidłowy sposób trzyma ołówek, długopis, kredkę, pędzelek itp. i odpowiednio posługuje się nimi podczas rysowania, malowania lub kreślenia znaków literopodobnych ▪ odwzorowuje proste wzory na dużej i małej kartce w układzie poziomym (od strony lewej do prawej) i pionowym (z góry na dół) ▪ odwzorowuje figury i elementy literopodobne w liniaturze powiększonej i znormalizowanej w układzie poziomym (od strony lewej do prawej); ▪ właściwie układa książkę do czytania, a także kartkę, na której zamierza rysować lub kreślić ornamenty i znaki literopodobne; ▪ zachowuje właściwą postawę przy rysowaniu i kreśleniu oraz przeglądaniu, a także przy czytaniu książek.
--	--

20. Rozbudzanie zainteresowania regionem

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna nazwę miejscowości, w której mieszka ▪ rozpoznaje najbliższą okolicę ▪ wskazuje budynek przedszkola, plac zabaw, okoliczne sklepy
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zna i podaje nazwę miejscowości, w której mieszka ▪ dostrzega zmiany zachodzące w miejscowości i okolicy ▪ wie, gdzie znajduje się przedszkole, i zna jego otoczenie ▪ potrafi wskazać drogę z przedszkola do domu ▪ dostrzega podobieństwa i różnice w budownictwie jedno- i wielorodzinnym ▪ rozumie, jakie znaczenie w życiu codziennym mają punkty usługowe, np. apteka, sklep, ▪ piekarnia, zakład fryzjerski i zegarmistrzowski ▪ umie nazwać wybrane instytucje użyteczności publicznej, np. <i>przychodnia lekarska, poczta, dworzec kolejowy</i> ▪ rozpoznaje po stroju osoby pełniące ważne funkcje, np. strażaka, policjanta, lekarza
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ posiada informacje o miejscowości, w której mieszka ▪ posługuje się nazwą miejscowości w wypowiedziach słownych ▪ rozpoznaje herb miasta lub regionu ▪ umie wskazać na mapie Polski położenie miejscowości, w której mieszka ▪ nazywa i rozpoznaje najważniejsze miejsca lub obiekty z najbliższej okolicy, np. miejsca pamięci narodowej ▪ wie, jakie instytucje i urzędy znajdują się w najbliższej okolicy, np. szkoła, poczta, komisariat policji, przychodnia zdrowia, szpital, straż pożarna ▪ orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka ▪ dostrzega różnice w architekturze, np. stare i nowe budownictwo ▪ nazywa region, w którym mieszka ▪ rozpoznaje herb swojej miejscowości i opisuje legendy z nią związane

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zna najważniejsze zabytki ▪ rozpoznaje stroje ludowe regionu ▪ odróżnia w mowie elementy gwary ludowej regionu, z którego pochodzi
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie jakie role społeczne odgrywa policjant, strażak, lekarz, weterynarz itd. ▪ ma poczucie dumy z przynależności do lokalnej społeczności. ▪ zna ważniejsze obyczaje i osiągnięcia kultury

Komentarz

- Warto zorganizować wycieczki na pocztę, do przychodni lekarskiej i do ważniejszych urzędów. W przedszkolu gościć ważne osobistości i opowiadające o swojej pracy i obowiązkach.
- Dzieci muszą poznać to, co ważne w ich miejscowości, potem mogą uczestniczyć w wydarzeniach wyznaczonych obyczajami i tradycją. Pomaga im to uświadomić sobie, co wyróżnia ich miejscowość w regionie.
- Podczas „doświadczeń poszukujących” dzieci poznają to, co warto zapamiętać. Uczą się patrzeć i widzieć piękno. Po takiej porcji doznań trzeba dzieciom organizować zajęcia, na których będą mogły przedstawiać swe przeżycia w pracach plastycznych, w opowiadaniach itp.

21. Kształtowanie poczucia tożsamości narodowej

Etapy	Umiejętności
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ umie nazwać kraj, w którym mieszka ▪ rozpoznaje symbole narodowe ▪ wie, że godłem jest Orzeł Biały, flaga ma barwy biało-czerwone, rozpoznaje hymn ▪ rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych ▪ wie, że Warszawa jest stolicą Polski ▪ rozpoznaje herb Warszawy ▪ dostrzega cechy charakterystyczne krajobrazu ziemi ojczyściej ▪ odróżnia krajobraz górzysty od nadmorskiego ▪ nazywa region, w którym znajduje się jego miejscowość ▪ zna stroje ludowe z regionu, w którym mieszka ▪ rozpoznaje przyspiewki swojego regionu ▪ wie, jak wyglądają wytwory sztuki ludowej, np. rzeźby, wycinanki, koszyki
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że kraj, w którym żyje to Polska, i że jest Polakiem ▪ zna legendę o powstaniu państwa polskiego ▪ rozpoznaje symbole narodowe: godło, barwy, hymn ▪ wie, jakie jest ich znaczenie ▪ rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych ▪ wie, w jakich okolicznościach śpiewa się hymn ▪ przyjmuje właściwą postawę przy słuchaniu hymnu ▪ potrafi wskazać na mapie granice Polski, stolicę, większe miasta i rzeki ▪ wie, że stolicą Polski jest Warszawa, a najdłuższą rzeką – Wisła ▪ zna najważniejsze miejsca i zabytki Warszawy ▪ wskazuje na mapie Polski największe miasta leżące nad Wisłą: Kraków, Warszawa, Toruń, Gdańsk ▪ rozróżnia krajobraz nizinny, nadmorski, górski ▪ wie, że są różne regiony w kraju, które mają odmienne tradycje, język, kulturę

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje charakterystyczne stroje krakowiaków i górali ▪ zna wybrane tradycje ludowe, np. dożynki, andrzejki, jasełka, tłusty czwartek, prima aprilis ▪ rozpoznaje regionalne przysłówki ludowe ▪ rozumie pojęcie <i>przysłowie</i> ▪ stosuje w zabawach wyliczanki ludowe ▪ potrafi wymienić sławnych Polaków i wie, kim byli Mikołaj Kopernik, Jan Paweł II, Fryderyk Chopin
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ma świadomość przynależności do narodu i kraju. ▪ wie, że jest Polakiem, mieszka w Polsce, że Polska znajduje się w Europie i utrzymuje dobre stosunki z sąsiadami ▪ orientuje się, z kim sąsiaduje Polska

Komentarz

Najważniejsze jest to, aby dzieci miały świadomość swoich narodowych korzeni, by myślały ciepło o swojej Ojczyźnie i z dumą o niej mówiły.

W literaturze dziecięcej jest wiele legend poświęconych historii narodu i trzeba je dzieciom przedstawić, a potem rozmawiać o tym, co z nich wynika. Trzeba także uczyć dzieci patriotycznych wierszy i sprawić, aby recytowały je z okazji świąt narodowych. Ważną funkcję pełnią uroczystości organizowane w przedszkolu. Podczas przygotowywania takich uroczystości jest wiele okazji do rozmów o tym, z czego Polacy mogą być dumni. Przyczyni się do tego także podniosły nastrój uroczystości, który udziela się dzieciom.

22. Rozumienie pojęć Unia Europejskiej, Europa i świat

Etapy	Umiejętności
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uświadamia sobie, że Polska jest jednym z krajów europejskich i należy do Unii Europejskiej ▪ zna symbole Unii Europejskiej: hymn, flagę, maskotkę – Syrusza ▪ potrafi wskazać Polskę na mapie Europy ▪ rozumie, że kraje graniczą z innymi państwami ▪ zna nazwy kilku państw europejskich i ciekawostki z nimi związane, np. Holandia słynie z tulipanów, we Włoszech ulubioną potrawą jest pizza ▪ rozumie, co to znaczy pojęcie <i>narodowość</i> ▪ wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa bez względu na narodowość, kolor skóry, płeć ▪ wie, jak wygląda mapa świata

23. Porównywanie i grupowania obiektów

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kojarzy prawidłowo nazwę z przedmiotem i używa jej w wypowiedzi ▪ nazywa przedmioty znajdujące się w jego otoczeniu, np. zabawki, części garderoby, i wie, do czego służą ▪ rozpoznaje i nazywa przedmioty przedstawione na obrazkach ▪ porównuje przedmioty, zauważając wyraźne różnice, np. duża i mała lalka, krótki i długi pociąg

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne ▪ wybiera przedmioty ze względu na przeznaczenie, np. zabawki do piasku ▪ grupuje obiekty w sensowny sposób w czasie zabawy lub porządkowania sali przedszkolnej, np. piłki wkłada do koszyka, klocki umieszcza w pudełku, samochody ustawia na półce ▪ próbuje klasyfikować przedmioty według cech jakościowych – wielkości, kształtu, koloru, np. piłki czerwone i żółte układa w różnych koszykach, małe pluszowe zabawki wkłada do pudełka, a duże kładzie na półce
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przedmioty i wskazuje obrazki przedstawiające je ▪ potrafi opisać przedmioty, również na podstawie ich obrazków ▪ porównuje przedmioty, wskazując na różnice i podobieństwa, np. kotek czarny i rudy, klocek plastikowy i drewniany ▪ próbuje określić cechy przedmiotów, np. <i>Miś jest duży, miękki, brązowy</i> ▪ rozwiązuje zagadki słowne, kojarząc odpowiedź z konkretnym przedmiotem ▪ grupuje przedmioty, nazywa je i uzasadnia, dlaczego do siebie pasują ▪ rozdziela przedmioty ze względu na ich przeznaczenie, przynależność lub miejsce, w którym się zwykle znajdują ▪ porządkuje przedmioty w sali przedszkolnej, np. segreguje w pudełku klocki jednego rodzaju, na półce układa pudełka z grammi według ich wielkości ▪ wskazuje przedmiot niepasujący do pozostałych, np. w pudełku z klockami leży kredka ▪ kompletuje przedmioty pasujące do siebie, np. ręcznik i mydło, wiaderko i łopatka, kwiatek i konewka ▪ stosuje w praktycznym działaniu umiejętność klasyfikowania, np. w kąciку przyrody w dwóch pudełkach osobno układa kasztany i żołądźcie, w trakcie rozkładania na tackach ▪ materiałów do zajęć plastycznych potrafi rozdzielić pojemniki z farbami tak, aby na każdej znalazły się te same kolory ▪ próbuje tworzyć zbiory przedmiotów według określonej cechy, np. koloru, wielkości
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje i nazywa przedmioty wykorzystywane w pracy, np. przez ludzi wykonujących różne zawody (lekarza, listonosza, strażaka, sprzedawcę, kucharza), oraz potrafi powiedzieć, do czego służą ▪ dostrzega i potrafi opisać cechy przedmiotów ▪ porównuje przedmioty charakteryzujące się wieloma cechami, wskazuje na różnice i podobieństwa między nimi ▪ rozwiązuje i próbuje układać zagadki słowne ▪ grupuje obiekty według ich przeznaczenia, np. do spania, do jedzenia, do mycia ▪ porządkuje przedmioty według wielkości, zaczynając od największego lub najmniejszego ▪ grupuje konkretne lub przedstawione na obrazkach przedmioty i określa słownie przyjęte przez siebie kryterium ▪ klasyfikuje przedmioty według cech jakościowych (wielkości, kształtu, barwy) przedstawionych za pomocą symboli, np. spośród różnych figur wybiera duże, żółte trójkąty ▪ tworzy zbiory, opierając się na pojęciach ogólnych, np. pojazdy, owoce, zwierzęta, rośliny ▪ dzieli zbiory na podzbiory według różnych cech elementów, np. piłki w groszki i w paski, klocki różnych kształtów, małe, średnie i duże pędzelki do malowania

4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ segreguje obrazki według zasady, co do czego pasuje; wyjaśnia słownie, dlaczego tak dobrały obiekty. ▪ klasyfikuje na poziomie operacji konkretnych: segreguje zgodnie z wyróżnionymi cechami i definiuje przedmioty przez wymienienie jego cech ▪ segreguje i definiuje słowa (lub sylaby) według podanej reguły ▪ stosuje klasyfikowanie w sytuacjach życiowych
--------	---

Komentarz

Od sprawnego klasyfikowania zależy wiedza pojęciowa dziecka. Dlatego w szkole już od klasy pierwszej wymaga się od dzieci, aby klasyfikowały operacyjnie na poziomie konkretnym. Są to wysokie wymagania. Okazuje się bowiem, że sześciolatki znacznie się różnią pomiędzy sobą w zakresie poziomu klasyfikowania.

Umiejętności te można kształtować w następujący sposób:

- dzieci segregują przedmioty (guziki, klocki do budowania, klocki z „materiału logicznego”) ze względu na kolor, wielkość, kształt itp. Potem określają wybrany przedmiot(z wcześniej segregowanych) i wymieniają jego cechy: kolor, wielkość, kształt itd.;
- dzieci starają się segregować i definiować przedmioty codziennego użytku w sytuacjach zabawowych typu „Segregowanie guzików”, „Zgadnij, jaki to przedmiot”, „Zamawianie i przesyłanie przesyłek”, „Samochody i garaże”, „Logiczne drzewko”.

24. Przewidywanie czynności manipulacyjnych i łączenia przyczyny ze skutkiem

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dostrzega skutki wykonywanych przez siebie czynności manipulacyjnych ▪ potrafi połączyć przyczynę ze skutkiem, np. na dworze jest mokro, ponieważ padał deszcz ▪ zaczyna orientować się, które zmiany są odwracalne, a które nie, np. wie, że można wielokrotnie budować z klocków różne budowle, pogniecionej kartki i połamanej zabawki nie można naprawić tak, aby nie pozostał ślad ▪ wie, jakie czynności trzeba wykonać w określonych sytuacjach, np. przed wyjściem do ogrodu trzeba się ubrać, przed obiadem – umyć ręce
2 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje zmiany zachodzące w przedmiotach w toku działania i ocenia, które są odwracalne, a które nie, np. złożoną kartkę można ponownie rozłożyć, kartka podarta na części nawet po sklejeniu nie jest taka jak przedtem ▪ potrafi zaplanować kolejne czynności, np. aby namalować obrazek trzeba wziąć karton, pędzel, farby, nalać wody ▪ zna kolejność codziennych czynności, np. przed położeniem się spać trzeba się umyć ▪ wie, co trzeba zrobić w określonych sytuacjach, np. jeśli w sali jest zimno, należy zamknąć okno ▪ dostrzega logiczny związek w odniesieniu do sytuacji przedstawionej w historyjce obrazkowej ▪ układa historyjki obrazkowe składające się z 3 i więcej elementów ▪ opowiada, co dzieje się na każdym z obrazków
3 etap	<p>Dzieci:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, jakie zmiany są nieodwracalne, i próbuje ich unikać, np. nie można naprawić rozbitego talerza ▪ umie przewidzieć skutki określonych zachowań na podstawie posiadanej wiedzy i doświadczeń ▪ opowiada o własnych przygodach ze wskazaniem na przyczyny i skutki wydarzeń ▪ planuje czynności, np. podczas organizacji zabaw tematycznych, takich jak przygotowanie posiłku, wizyta u lekarza ▪ dostrzega związek między wykonywaniem czynności a jej efektem, np. uzyskiwanie barw pochodnych z podstawowych kolorów farb ▪ przewiduje fakty, które jego zdaniem mogą zaistnieć, np. układa zakończenie opowiadania ▪ układa i opowiada historyjki obrazkowe, wskazując związki przyczynowo - skutkowe ▪ potrafi ułożyć zakończenie historyjki, tworzące logiczną całość z przedstawionymi obrazkami ▪ nadaje tytuły poszczególnym obrazkom ▪ próbuje nadać tytuł całej historyjce
4 etap	<p>Dzieci – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie sytuacje „Dlaczego to się stało?” lub „Co się może stać, gdy...?”. ▪ wykonuje kolejno czynności gwarantujące osiągnięcie celu. Ustala cel, a potem planuje czynności, które do niego prowadzą. ▪ sytuacji życiowych i rozważanie, próbuje zrozumieć co można było zrobić, aby było lepiej. ▪ opowiada własne przygody, a potem zastanawianie się nad ich przyczynami i skutkami ▪ rozważa, jak można sobie poradzić w trudnej sytuacji

Komentarz

Ustalanie celu i planowanie czynności.

Dzieci ustalają taki łańcuch czynności, który jest optymalny do osiągnięcia celu. Może to wystąpić podczas następujących zajęć:

- zabawa „Przesyłki pocztowe”: można narysować obrazek dla wybranej osoby, włożyć go do koperty, napisać na niej imię i nazwisko adresata i dokładny adres (pomaga w tym nauczycielka), nakleić znaczek, wrzucić list do skrzynki, pracownik poczty wyjmie listy, posegreguje je, a listonosz rozniesie listy pod podane adresy;
- planowanie wyprawy do piaskownicy: co trzeba zabrać i co po kolei zrobić, aby wyprawa przebiegała pomyślnie;
- planowanie wycieczki do muzeum: co chcemy obejrzeć i co trzeba po kolei zrobić, aby ten cel zrealizować itd.

25. Kształtowanie orientacji przestrzennej

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nazywa i wskazuje części ciała: <i>noga, ręka, głowa, szyja, brzuch, plecy</i> ▪ umie określić części ciała innej osoby ▪ rozumie i używa pojęcia określające położenie przedmiotów w przestrzeni: <i>wysoko, nisko, obok, na, pod, za, przed</i> ▪ potrafi poruszać się we wskazanym kierunku, np. iść do przodu, cofnąć się
2 etap	<p>Dziecko:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ określa położenie przedmiotów w przestrzeni, używając zwrotów: <i>między, wyżej, niżej, bliżej, dalej</i> ▪ wskazuje i nazywa położenie przedmiotów w stosunku do własnego ciała: <i>przede mną, za mną, z boku</i> ▪ posługuje się określeniami dotyczącymi kierunków w przestrzeni: <i>do tyłu, do przodu, przed siebie</i> ▪ potrafi określić prawą i lewą stronę własnego ciała ▪ wskazuje części własnego ciała w odniesieniu do jego stronności, np. pokazuje prawą rękę, lewą stopę
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wskazuje prawą i lewą stronę swojego ciała ▪ nazwa pojedyncze i podwójne części własnego ciała ▪ samodzielnie określa położenie przedmiotów w przestrzeni ▪ umie określić położenie przedmiotów w odniesieniu do własnego ciała: <i>na prawo, na lewo, naprzeciw</i> ▪ wskazuje kierunki w przestrzeni w odniesieniu do własnego ciała: <i>w prawo, w lewo</i> ▪ potrafi poruszać się w otoczeniu zgodnie z podaną instrukcją ▪ próbuje określić prawą i lewą stronę w stosunku do innej osoby
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ precyzuje własny punkt widzenia, słowne ustala relacje „ja i moje otoczenie” ▪ przyjmuje punktu widzenia drugiej osoby i wymienia informacje ▪ wytycza kierunki od obranego przedmiotu: <i>na lewo od..., na prawo od..., znajduje się za... i tak dalej.</i> ▪ porozumiewa się co do wspólnej przestrzeni ▪ orientuje się na kartce.

Komentarz

1. W zakresie orientacji przestrzennej najważniejsze jest to, czy dziecko rozumie umowy dotyczące poruszania się, a następnie, czy orientuje się w umowach dotyczących kartki. Jeżeli dziecko myli lewą i prawą stronę – nie ma to wielkiego znaczenia, dorosłym także się to zdarza. Kłopoty zaczynają się wówczas, gdy dziecko:
 2. nie potrafi skorzystać z tego, że np. frotkę ma na lewym nadgarstku i patrząc na nią, nie umie ustalić, co jest po lewej, a co jest po prawej stronie;
 3. nie rozumie poleceń dotyczących poruszania się w przestrzeni, podczas gdy inne dzieci nie mają z tym kłopotów;
 4. nie umie ustalić górnego, dolnego, lewego i prawego brzegu kartki, chociaż uczestniczyło w zajęciach kształtujących tę umiejętność i większość dzieci nie ma z tym kłopotów.

Dla dzieci, które tak właśnie funkcjonują, trzeba zorganizować dodatkowe zajęcia wspomagające rozwój ich kompetencji.

1. Kształtowanie świadomości własnego ciała:

- nazywanie wyróżnionych części, dostrzeganie osi i symetrii swojej sylwetki, różnicowanie lewej i prawej strony, wprowadzanie kierunków od osi własnego ciała i posługiwanie się umowami typu: lewa, prawa, z tyłu, z przodu itp.;
- prezentowanie wiedzy o relacjach „Ja i moje otoczenie” na rysunku. Dbalność o szczegóły;
- świadome poruszanie się w przestrzeni: rozumienie i wykonywanie poleceń oraz słowne określanie miejsca, w którym znajduje się dziecko.

26. Liczenie

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi poprawnie policzyć minimum 3 przedmioty ▪ liczy w zakresie 3 wszystkie zgrupowane lub uszeregowane przedmioty ▪ liczy elementy pojedynczo i pamięta, które były już policzone ▪ posługuje się liczebnikami głównymi ▪ wskazuje gestem lub dotka palcem kolejne przedmioty i wypowiada właściwe liczebniki ▪ używa liczebników głównych w naturalnych sytuacjach ▪ dzieli zbiór na podzbiory ▪ liczy i porównuje liczebność zbiorów w zakresie 3 ▪ potrafi pogrupować przedmioty według ich liczebności ▪ porównuje liczebność zbiorów: <i>dużo, mało, tyle samo</i> ▪ próbuje ocenić liczebność bez liczenia, posługując się określeniami: <i>dużo, mało</i> ▪ ustala wynik dodawania i odejmowania, działając na konkretnych przedmiotach – dokładając i odkładając elementy w zakresie 3
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi policzyć 5 i w miarę możliwości więcej elementów ▪ posługuje się w liczeniu liczmanami lub palcami ▪ liczy poprawnie wszystkie przedmioty niezależnie od ich układu ▪ wymienia liczebniki w poprawnej kolejności w trakcie liczenia ▪ rozumie, że ostatni wypowiedziany podczas liczenia liczebnik oznacza ostatni z liczonych przedmiotów ▪ posługuje się liczbami w prostych codziennych sytuacjach ▪ porównuje liczebność zbiorów, używając określeń: <i>tyle samo, więcej, mniej</i> ▪ ustala równoliczność dwóch zbiorów w praktycznym działaniu, np. dokłada tyle samo kubków, ile jest talerzy; przygotowuje tyle kartek do rysowania, ile jest dzieci przy stole ▪ stosuje liczebniki porządkowe w sytuacjach naturalnych i zadaniowych ▪ ustala równoliczność dwóch zbiorów, układając po dwa elementy (po jednym z każdego zbioru) ▪ wyznacza wynik dodawania i odejmowania w zakresie 5, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na liczmanach ▪ dokłada przedmioty i liczy je razem; zabiera przedmioty i liczy, ile zostało ▪ próbuje stosować określenie <i>para</i>
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi policzyć 10 przedmiotów i więcej ▪ umie rozróżnić błędne liczenie od poprawnego ▪ podaje poprawnie liczbę przedmiotów ▪ liczy zawsze wszystkie uszeregowane lub zgrupowane elementy ▪ wie, że wynik liczenia nie zależy od tego, z jakiego miejsca rozpoczyna liczenie ▪ ma świadomość, że ostatni z wypowiedzianych liczebników określa liczbę liczonych obiektów ▪ posługuje się prawidłowo liczebnikami głównymi i porządkowymi w dostępnym mu zakresie ▪ rozumie, że dwa zbiory są równoliczne, niezależnie od wielkości, kształtu czy innych cech obiektów zbiorów ▪ układa zbiory w ciągu rosnącym i malejącym ▪ potrafi za pomocą liczebników porządkowych określić miejsce przedmiotu ▪ określa, który z kolei jest wskazany przedmiot, za którym lub przed którym się znajduje

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi określić liczbę elementów zbioru i porównać liczebność zbiorów, posługując się określeniami: <i>tyle samo, więcej o, mniej o</i> ▪ dodaje, odejmuje i porównuje liczby na konkretnych ▪ wyznacza wynik dodawania i odejmowania w zakresie 10, licząc na palcach lub innych zbiorach zastępczych ▪ pokonuje trudności podczas rozwiązywania zadania
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ sprawnie liczy (w możliwie szerokim zakresie) ▪ odróżnia błędne liczenie od poprawnego. ▪ liczy i wsłuchuje się w brzmienie liczebników oraz dostrzega rytm układu dziesiętkowego. ▪ liczy dalej, rozpoczynając od dowolnego miejsca (np. sześć, siedem, osiem); liczy od dowolnego miejsca wstak (dziewięć, osiem, siedem itd.). ▪ liczy po pięć i pokazuje na palcach (pięć, dziesięć, piętnaście, dwadzieścia itd.). ▪ liczy po dziesięć i pokazuje na palcach (dziesięć, dwadzieścia, trzydzieści itd.). ▪ dodaje i odejmuje: od manipulowania przedmiotami, przez rachowanie na palcach i innych zbiorach zastępczych do pamięciowego wyznaczania sumy i różnicy ▪ tworzy różne warianty gier kształtujących ▪ precyzyjnie układa po kolei i ustala miejsce wybranych liczb w szeregu ▪ ustala, kto ma więcej, kto ma mniej, o ile mniej, o ile więcej ▪ rozgrywa gry gotowe i samodzielnie skonstruowane dzieci

Komentarz⁸

Sprawne liczenie i odróżnianie błędnego liczenia od poprawnego jest ważnym wskaźnikiem dojrzałości do uczenia się matematyki. Kształtowanie umiejętności liczenia odbywa się w sytuacjach, gdy wszystkie dzieci jednocześnie ćwiczą liczenie. Dlatego trudniej zauważyć te, które gorzej sobie radzą. Trzeba więc zorganizować serię krótkich zadań diagnostycznych, osobne zadanie dla każdego dziecka.

Na przykład nauczycielka układa w szeregu 16 dużych fasolek, pokazuje je dziecku i proponuje „Policz je szybko”. Dziecko liczy tak, jak umie, a nauczycielka cichutko podpowiada liczebniki. Po policzeniu nauczycielka pyta: „Ile jest wszystkich fasolek?” i pokazuje je gestem, a dziecko ma podać liczbę fasolek. Na początku drugiego półrocza większość sześciolatków radzi sobie w takiej sytuacji: sprawnie liczy, korzysta z podpowiadanych liczebników i wie, że ostatni z wymienionych liczebników określa także liczbę policzonych fasolek.

Jeżeli dziecko nie wykazuje się takimi kompetencjami, trzeba przeprowadzić pełniejszą analizę jego rzeczywistych umiejętności. Dzieci, które słabo liczą, wymagają dodatkowych zajęć wspomagających kształtowanie umiejętności liczenia.

1. Jak zorganizować sytuacje zadaniowe:

- nauczycielka wskazuje objekty, a dzieci szacują, ile może być przedmiotów do policzenia,
- liczą je tak, jak potrafią (nauczycielka podpowiada liczebniki),
- dzieci liczą jeszcze raz razem z nauczycielką i ustalają, ile jest policzonych przedmiotów.

Trzeba także wdrażać dzieci do liczenia w sytuacjach życiowych, np. trzeba rozdać tyle szarf, ile jest dzieci, przygotować tyle krzesełek, ilu jest zaproszonych gości.

2. Liczenie dalej

- dzieci liczą ustawione i ponumerowane krzesełka, wybierają jedno krzesełko (np. piąte) i liczą wszystkie następne (szóste, siódme itd.) oraz wszystkie poprzednie (czwarte, trzecie, drugie, pierwsze)

⁸ Na podstawie *Dziecięca matematyka*

- nauczycielka wybiera liczbę (np. dwanaście), dzieci liczą dalej (trzynaście, czternaście, piętnaście itd.), a potem w tył od wybranej liczby (jedenaście, dziesięć, dziewięć itd.)
- dzieci oglądają książki i zwracają uwagę na numerację stron, znajdują stronę opatrzoną wybranym numerem i liczą następne albo poprzednie strony, pokazując ich
- numery dzieci nawlekają korale pięć razy po pięć: pokazują na palcach jednej ręki, ile koralików mają nawlec, nawlekają i sprawdzają, czy się udało;
- dzieci konstruują stonogę z klamerki do bielizny: pokazują na palcach obu rąk, ile to jest sto i przypinają klamerki do gumki tak, aby było widać, że stonoga ma dziesięć razy po dziesięć nóg.

3. Kupno sprzedaż

Mogą to być zabawy typu „Święto pluszowego misia”, „Budujemy zamek z klocków”. W zabawach tych ważną rolę odgrywają sklepy, w których wymienia się pieniądze na przedmioty według przyjętej umowy (pieniążkami są np. ziarna dużej fasoli). Na przykład przy kupowaniu prezentów dla misia kupuje się według umowy za klocek – ciastko – 2 pieniądze, za książkę – 5 pieniążków. Można także zorganizować bank i ustalić sposób udzielania kredytu (np. dziecko wyjaśnia, ile pieniążków potrzebuje i co za nie zamierza kupić).

Dzieci kupują, a gdy zabraknie im pieniążków – biorą kredyt w banku. Zabawa w „Święto pluszowego misia” kończy się liczeniem kupionych prezentów, a „Budujemy zamek z klocków” – podziwianiem budowli.

27. Przybliżanie dzieciom aspektu kardynalnego liczby

Etapy	Umiejętności
4 etap	Dzieci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ wnioskuje o stałej liczbie elementów w zbiorze przy obserwowanych zmianach (np. przesunięcie elementów) sugerujących, że jest ich po zmianie mniej lub więcej ▪ ustalają równoliczność dwóch zbiorów na podstawie liczenia elementów lub ustawiania ich w pary, po jednym elemencie z porównywanych zbiorów

28. Ustawianie po kolei, numerowanie. Przybliżanie dzieciom aspektu porządkowego liczby

Etapy	Umiejętności
4 etap	Dzieci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ numerują obiekty ustawione w rzędy w różnych sytuacjach ▪ określają miejsce wybranych przedmiotów w rzędzie: ten jest czwarty, ten jest piąty itd. ▪ liczą obiekty ustawione rzędem: od początku do końca, od końca do początku i zaczynając od dowolnego miejsca

29. Rozpoznawanie kształtów geometrycznych – uzupełnić

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje kształt koła i używa jego nazwy ▪ potrafi wskazać przedmioty w kształcie koła i wyróżnić je spośród innych obiektów

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzy kompozycje z różnych figur geometrycznych bez ich nazywania
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje kształty figur geometrycznych płaskich i przestrzennych oraz używa ich nazw: <i>koło, kwadrat, trójkąt, kula</i> ▪ potrafi odwzorować poznane kształty figur płaskich za pomocą dostępnego materiału ▪ potrafi układać dowolne kompozycje z klocków w kształcie figur geometrycznych ▪ próbuje odwzorowywać kształt poznanych figur, używając np. drucików kreatywnych, sznurka ▪ odwzorowuje układy przestrzenne utworzone z figur i brył geometrycznych, np. klocków, mozaiki ▪ tworzy kompozycje z figur geometrycznych na ograniczonej powierzchni
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje kształty figur geometrycznych płaskich i przestrzennych oraz używa ich nazw: <i>koło, kwadrat, prostokąt, trójkąt, kula, sześciąt</i> ▪ dostrzega podobieństwa i różnice między kształtami figur ▪ potrafi odwzorować kształty figur za pomocą dostępnego materiału, np. wycina z papieru, modeluje z plasteliny ▪ dostrzega symetrię występującą w naturze, np. skrzydła motyla, lub w sytuacjach zadaniowych, np. wycinanki ludowe ▪ wie, w jaki sposób powstaje lustrzane odbicie
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ustala (na poziomie intuicji), czym jest kwadrat, trójkąt, prostokąt i koło ▪ dostrzega efekt lustrzanego odbicia, przesunięcia i obrotu figur geometrycznych poprzez osobiste doświadczenie ▪ projektuje, np. parkiety, ogrody, wzory tkanin na sukienkach z kartoników o różnych kształtach

Komentarz

1. Zajęcia, na których dzieci ustalają czym jest dla dzieci kwadrat, trójkąt, prostokąt i koło, mogą mieć następujący przebieg:
 - dzieci oglądają (wzrokiem i palcami) różnej wielkości, rozmiarów i kolorów klocki, płytki, pudełka, piłki: koncentrują się na ich kształcie, rysują w powietrzu i nazywają
 - na geoplanie konstruują figury geometryczne: różnej wielkości prostokąty, trójkąty, kwadraty, kreślą koła na piasku lub na papierze za pomocą sznurka, pinezki i kredki
 - przyglądają się różnym przedmiotom, aby dostrzec w nich kształt kwadratu, prostokąta, trójkąta, koła.

Przykłady zajęć – efekt lustrzanego odbicia

- dzieci przykładają lusterko (bez ramek) do kartoników, na których są naklejone prostokąty, kwadraty, trójkąty, półkola, trapezy (na jednym kartoniku jedna figura) itp., obserwują efekt odbicia i porównują kształt figury, jej lustrzane odbicie i mówią o tym, co dostrzegły i dlaczego tak się stało,
- dzieci przykładają lusterko tak, aby uzyskać konkretną figurę,
- dzieci składają kartkę na połowę, do środka wpuszczają krople atramentu (tuszu, farby), przyciskają złożoną kartkę, a potem oglądają piękne symetryczne plamy i wypowiadają się,
- dzieci oglądają obrazki z motylami, dostrzegają symetryczne wzory, a potem wycinają z kolorowych papierów motyle i je ozdabiają

30. Dokonywanie czynności pomiarowych

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje wielkości: <i>długi, krótki, wysoki, niski</i>
2 etap	<p>Dzieci:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmuje próby mierzenia długości krokami, stopa za stopą ▪ porównuje długość, np. <i>taki sam, długi, dłuższy, krótki, krótszy</i>, oraz wysokość przedmiotów, np. <i>niski, niższy, wysoki, wyższy</i>
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą ▪ dokonuje pomiaru długości, posługując się wspólną miarą, np. sznurkiem ▪ stosuje nabyte umiejętności w praktycznym działaniu ▪ określa wysokość, porządkując przedmioty (osoby) od najniższego do najwyższego i odwrotnie
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje i szacuje wielkości najpierw dwóch, a potem trzech obiektów ▪ ustala, czy są tej samej długości, który z nich jest dłuższy ▪ mierzy długości krokami, stopa za stopą, łokciami, dłonią i palcami, stosuje takie mierzenie w sytuacjach życiowych ▪ odmierza długości klockami, patykami, sznurkiem stosuje takie mierzenie w sytuacjach życiowych ▪ zna narzędzia do pomiaru długości: miarka krawiecka i stolarska, ▪ taśma miernicza i linijka szkolna ▪ posługuje się narzędziami i mierzy za ich pomocą długości różnych obiektów ▪ obserwuje zmiany towarzyszące przelewaniu wody: dolewam i jest więcej, odlewam i jest mniej ▪ mierzy wodę miarką (kubkiem) i ustala, ile jest wody ▪ obserwuje zmiany w wyglądzie wody, gdy zmienia się położenie butelki z wodą ▪ zna opakowania płynów: 1 litr, 2 litry, pół litra. ▪ konstruuje wagę (np. z patyka, sznurka i torebek foliowych) i waży klockami różne zabawki ▪ rozumienie sens pomiaru ciężaru ▪ waży zabawki i ustala: to waży tyle i jest cięższe, a to waży tyle i jest lżejsze ▪ formułuje reguły, które stosuje się w trakcie ważenia ▪ przechodzi od ważenia metodą prób i błędów do ustalenia listy czynności prowadzących do precyzyjnego pomiaru ▪ oddziela cechę ciężaru np. od wielkości ważonych przedmiotów ▪ zna zasady, według których paczkuje się towar: jednokilogramowe opakowania z cukrem, solą, półkilogramowe opakowania bułki tartej, ryżu, kaszy itd.

Komentarz⁹

1. Obserwowanie zmian w wyglądzie wody

⁹ Na podstawie Dziecięca matematyka

Każde dziecko ma przezroczystą butelkę (plastikową) wypełnioną do 1/3 zabarwioną wodą. Samo zakręca butelkę. Potem obserwuje wodę, gdy butelka zmienia położenie: stoi, leży, jest przechylona. Na koniec wypowiada się na temat ilości wody w butelce po każdej takiej zmianie.

2. Waga-ważenie

Konieczne są tutaj osobiste doświadczenia dziecka. Dlatego trzeba najpierw skonstruować z dziećmi wagę (jedną dla pary dzieci):

- na końcach patyka należy przymocować przezroczyste foliowe torby (w sklepach dostaje się je do pakowania zakupionego towaru),
- następnie trzeba znaleźć środek patyka i przywiązać tam sznurek – waga gotowa; odważnikami są klocki.

Dzieci ważą zabawki parami: jedno trzyma wagę, drugie waży i następuje zmiana. Ważne, aby dzieci miały okazję do mówienia o tym, jak ważą i jakie są wyniki ich pomiaru.

Ważenie jest dla dzieci trudne, bo mają mało osobistych doświadczeń. Na dodatek procedura ważenia jest dosyć skomplikowana. Po zważeniu kilku zabawek dzieci mają już tyle doświadczeń, że mogą odróżnić prawidłowe ważenie od ważenia nieprawidłowego. Dlatego można wspólnie z dziećmi ustalić, co trzeba zrobić, aby zważyć dany przedmiot. Chodzi o to, aby dzieci były przekonane, że trzeba:

- sprawdzić, czy szalki wagi są puste,
- na jedną włożyć to, co się chce zważyć, na drugą odważniki (mogą to być klocki),
- dążyć do zrównoważenia ciężaru (pokazują to ramiona wagi),
- stwierdzić, ile waży przedmiot.

3. Cecha ciężaru

Może w tym pomóc na przykład taka seria zadań:

- dzieci ważą te same przedmioty klockami cięższymi, np. drewnianymi, i klockami lżejszymi, np. plastikowymi, na koniec próbują określić wyniki pomiaru i wyjaśnić, dlaczego jest on różny,
- dzieci wkładają na jedną szalkę paczki makaronu (razem ma być kilogram), a na drugą małą kilogramową paczkę soli, ważą i zastanawiają się, dlaczego ramiona wagi pokazują „tu i tu tyle samo”, a przecież widać, że makaron zajmuje dużo miejsca, a sól mało,
- dzieci wkładają na szalki pudełka o tych samych wymiarach: w jednym są chrupki, a w drugim cukier, i obserwują, co pokazują ramiona wagi. Potem próbują wyjaśnić, dlaczego – mimo że na szalkach są podobnej wielkości pudełka – ramiona wagi pokazują: „To jest cięższe”.

Trzeba zorganizować wycieczkę do sklepu. Dzieci mają tam okazję oglądać rozmaite rodzaje wag i zapoznać się ze sposobami pakowania towaru. Mogą także zobaczyć, gdzie znajdują się informacje dotyczące ciężaru. Po wycieczce dzieci mówią o tym, jak jest pakowany towar.

31. Układanie i rozwiązywanie zadań z treścią oraz zapisywanie czynności matematycznych w sposób dostępny dla sześciolatków

Etapy	Umiejętności
4 etap	<p>Dziecko;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ układa i rozwiązuje zadania z treścią ▪ zapisuje (kodowanie) wykonywane zadania rachunkowe za pomocą grafów i uproszczonych rysunków, rozwiązuje zadania zapisane w taki sposób.

32. Dostrzeganie powtarzalności układów i następstw czasu

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dostrzega, co powtarza się w szeregu ułożonych przedmiotów, i kontynuuje występujące w danym układzie regularności poprzez dokładanie, np. koralik czerwony – koralik żółty – koralik czerwony – koralik żółty ▪ posługuje się określeniami czasu: <i>teraz, najpierw, potem, długo, krótko</i> ▪ zna stałe następstwo dnia i nocy ▪ wie, że są określone pory dnia, i łączy je z wykonywanymi czynnościami, np. rano ▪ wstaje i idzie do przedszkola, wieczorem ogląda dobranockę i kładzie się spać
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dostrzega regularności rytmu w danym układzie ▪ zauważa stałe sekwencje, np. proste układy graficzne czy geometryczne, i potrafi je powtórzyć ▪ próbuje ułożyć wyśpiewany rytm, np. z patyczków krótkich i długich ▪ posługuje się określeniami czasu: <i>przedtem, potem, dłużej, krócej, szybko, wolno</i> ▪ zna stałe następstwo dnia i nocy oraz pór dnia ▪ nazywa pory dnia: <i>rano, wieczór</i> ▪ wie, że w każdym roku występują te same pory roku ▪ nazywa bieżącą porę roku
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zauważa powtarzające się sekwencje i kontynuuje występujące w danym układzie regularności, ▪ np. koralik czerwony – 2 guziki – klamerka – koralik czerwony – 2 guziki – klamerka ▪ potrafi przełożyć zaobserwowaną regularność na inną formę, np. narysować za pomocą linii rytm wyliczanek, wystukać na bębnie rytm ułożony z klocków ▪ zna stałe następstwo dnia i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiące w roku ▪ określa pory dnia: <i>rano, południe, wieczór</i> i stosuje je prawidłowo w wypowiedziach ▪ używa określeń czasu: <i>dzisiaj, wczoraj, jutro</i> ▪ wymienia w kolejności dni tygodnia ▪ rozumie, że rok składa się z miesięcy następujących po sobie od nowa w kolejnym roku ▪ nazywa cztery pory roku z zachowaniem właściwej kolejności
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wychwytuje powtarzające się sekwencje i kontynuuje je: rytmy układane z klocków, rytmy wysłuchane i zagrane, układy rytmiczne pokazane ruchem ciała ▪ rysuje szlaczki według wcześniej wysłuchanego rytmu (wystukanego lub zagrane na instrumentach) oraz według rytmu pokazanego ruchem ciała ▪ koduje rytm w formie rysowanych szlaczek ▪ zauważa rytmiczną organizację czasu: pór roku, dni tygodnia, miesiące w roku ▪ orientuje się w tym, co oznaczają określenia: wczoraj, jutro, pojutrze, przedwczoraj ▪ wie, że tydzień to porządek dni od poniedziałku do niedzieli (włącznie) i jako 7 kolejnych dni niezależnie od tego, od którego dnia zacznie się liczyć.

Komentarz

W zakresie rytmicznej organizacji czasu najważniejsze jest to, czy dziecko wie, jaki jest układ pór roku, i rozumie, że słowo tydzień ma dwa znaczenia: tydzień to porządek dni od poniedziałku do niedzieli (włącznie) i tydzień to siedem kolejnych dni, niezależnie od tego, od którego dnia się je liczy. Sześcioletki mogą jeszcze się mylić, wymieniając kolejne dni tygodnia, ale po zwróceniu uwagi powinny umieć się poprawić. Dotyczy to także miesięcy w roku. Jeżeli któreś z dzieci ma z tym kłopoty, wymaga dodatkowego wsparcia w formie zajęć dodatkowych.

Rytmiczna organizacja czasu: pory roku, dni tygodnia, miesiące w roku – przykłady ćwiczeń:

- dostrzeganie rytmu i stałego następstwa pór roku: układanie kalendarza z uwzględnieniem tej prawidłowości,
- kolejność dni w tygodniu, rytm i stałe następstwo: układanie kalendarza z klocków z uwzględnieniem dostrzeżonych regularności; opanowanie nazw dni tygodnia,
- kolejność miesięcy w roku (rytm i stałe następstwo); układanie kalendarzy z klocków z uwzględnieniem regularności,
- oglądanie różnych kalendarzy (z wrywanymi kartkami, w formie notesu, kalendarzy planszowych itp.) i dostrzeganie wcześniej poznanych regularności: rytm tygodni i miesięcy,
- prowadzenie kalendarza przeżyć dla uświadomienia sobie, co oznaczają określenia: wczoraj, przedwczoraj, dwa dni temu, jutro, pojutrze, za dwa dni.

33. Działalność konstrukcyjna

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ podejmuje zabawy polegające na poznawaniu właściwości przedmiotów (tj. kształtu, wielkości, ciężaru, struktury powierzchni) poprzez bezpośrednie manipulowanie▪ buduje z klocków zamknięte kształty w układzie poziomym▪ zestawia ze sobą różne klocki▪ próbuje ustawiać konstrukcje typu wieża▪ potrafi ułożyć kompozycję z materiału przyrodniczego i nakleić na kartkę np. bukiet z liści▪ lepi z różnych mas plastycznych, tj. gliny, masy solnej, plasteliny▪ umie ulepić kulkę▪ próbuje tworzyć kształty według swojego pomysłu▪ wykonuje pracę na temat, np. miseczka dla kotka▪ buduje z piasku i zauważa jego właściwości, np. przesiewa przez sitko, przesypuje do wiaderka, grabi, nabiera łopatką
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ układa budowle przestrzenne, łącząc klocki o różnych wielkościach i kształtach▪ wzbogaca zabawy różnymi zabawkami, np. samochodami▪ podejmuje zabawy konstrukcyjne, łącząc różne materiały poprzez doklejanie i dowiązywanie sznurkiem, drucikiem, np. materiały przyrodnicze, odpady i surowce wtórne▪ zachowuje ostrożność podczas korzystania z takich narzędzi, jak nożyczki, nożyki▪ rozumie, że należy oszczędnie gospodarować materiałami plastyczno-konstrukcyjnymi▪ umie dorysować dowolne elementy i stworzyć projekt własnej zabawki

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ określa jej zastosowanie w zabawie według własnego wyobrażenia ▪ potrafi skleić ozdoby choinkowe z elementów papierowych, np. pasków i kół ▪ umie wykonać prace polegające na składaniu papieru według wzoru ▪ lepi z mas plastycznych różne kształty według własnego pomysłu i na określony temat ▪ lepi z piasku babki z wykorzystaniem foremek i tworzy proste budowle piaskowe ▪ stara się dokładnie wypełniać foremki dla uzyskania właściwego kształtu ▪ ulepia małe formy jako elementy wymyślonej zabawy, np. pączki na przyjęcie ▪ zauważa właściwości piasku: kształty ulepione z suchego piasku rozsypują się, a z wilgotnego zachowują ulepioną formę
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzy rozbudowane budowle z klocków różnego rodzaju ▪ umie montować klocki o zróżnicowanych kształtach i wielkościach ▪ potrafi łączyć klocki za pomocą zaczepów i skręcać śrubkami ▪ tworzy w zespole budowle, łącząc ze sobą takie materiały pomocnicze, jak pudełka kartonowe, krzeselka, kocyki ▪ próbuje planować etapy działania ▪ respektuje i realizuje pomysły innych dzieci ▪ dostrzega zależność przyczynowo-skutkową między działaniem a uzyskanym efektem, ▪ między rodzajem materiału konstrukcyjnego a otrzymanym wytworem ▪ umie wykonać prace techniczne, łącząc różnorodne materiały, takie jak materiał przyrodniczy, surowce wtórne ▪ gospodaruje materiałami w odpowiedni sposób ▪ wykonuje samodzielnie i według wzoru składanki papierowe z różnych kształtów papieru, np. koła, kwadratu ▪ rozumie, że efekt zależy od dokładnego i precyzyjnego wykonania zdania ▪ stosuje proste narzędzia podczas majsterkowania w sposób prawidłowy ▪ posługuje się ostrożnie narzędziami, np. nożyczkami przy wycinaniu, szpikulcem przy wykonywaniu ludzików z kasztanów ▪ wykonuje pracę, będąc świadome celu, który chce osiągnąć ▪ wykorzystuje nabyte umiejętności techniczne ▪ organizuje prawidłowo miejsce swojej pracy ▪ lepi z mas plastycznych różne kształty według własnego pomysłu i na określony temat ▪ potrafi wymodelować kształt z jednego kawałka masy plastycznej ▪ buduje z piasku większe, złożone budowle, np. mosty, wieże ▪ wie, że piasek jest materiałem konstrukcyjnym o charakterze odwracalnym, tzn. można zburzyć budowle z piasku, odbudować je lub dowolnie dobudować elementy
4 etap	<p>Dziecko – jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie jak i dlaczego ludzie wykorzystują siłę wiatru ▪ konstruuje latawce i wiatraki. ▪ wie jak i dlaczego ludzie wykorzystują siłę wody ▪ konstruuje koła młyńskie, łódki i tratwy ▪ wie co można zrobić z kartonu i papieru ▪ wykonuje origami i inne papierowe składanki ▪ z materiału przyrodniczego robi figurki zwierząt i ludzi, scenki rodzajowe, makiety ▪ konstruuje w kąciku majsterkowicza ▪ zachowuje zasady bezpiecznej zabawy ▪ wie co można zbudować z mebli, koców i pudełek kartonowych ▪ buduje szałas, namiot, tor przeszkód

Komentarz

1. Sześciolatki sporo już wiedzą o otaczającym świecie. Interesują się urządzeniami, które ludzie konstruują, aby wykorzystać siły przyrody. Należy im w tym pomóc. Aby zrozumieć, w jaki sposób można wykorzystać siłę wiatru, dzieci mogą skonstruować wiatraki lub latawce. Nim przystąpią do takich konstrukcji, trzeba zorganizować im zajęcia, na których będą puszczać bańki mydlane. Ponieważ dzieci różnią się pod względem sprawności manualnych i zdolności konstrukcyjnych, więc najlepsze będą zajęcia w grupach. Każda grupa może skonstruować inny rodzaj wiatraka lub latawca. Po zakończeniu zajęć, gdy wiatraki (latawce) są gotowe, w ogrodzie przedszkolnym trzeba zorganizować ich pokaz i zaprosić młodsze dzieci. Po zakończeniu pokazu konstruktorzy powinni wypowiedzieć się na temat siły wiatru i jego kierunku. Mogą też zgłaszać pomysły racjonalizatorskie i na następnych zajęciach skonstruować inne wiatraki (latawce).
2. Koła młyńskie. Piaskownica doskonale się do tego nadaje. Dzieci rzeźbią teren, wytyczają koryto rzeki i wykładają jej dno folią (żeby woda nie wsiąkała). Następnie, przy pomocy nauczycielki, ustawiają koła młyńskie i uruchamiają przepływ wody. Dzieci patrzą i rozmawiają o tym, jak woda porusza koło, i proponują rozmaite ulepszenia. Te, które są tym problemem zainteresowane, mogą w kąciku majsterkowicza zrealizować swoje pomysły. Łatwiej dzieciom skonstruować łódki, bo mogą być z papieru, z kory, z żaglem i bez żagla itp. Tratwę można zrobić z patyczków powiązanych sznurkiem. Uroczystość wodowania flotyli łódek i tratw będzie dla dzieci atrakcyjnym wydarzeniem.
3. Papieroplastyka, to popularne zajęcia organizowane w przedszkolu, gdyż usprawniają dziecięce ręce, rozwijają koordynację wzrokowo-ruchową i wspomagają rozwój wyobraźni. Dobrze jest, jeżeli dzieci wiedzą, w jakim celu wykonują papierowe składanki. W przedszkolu jest wiele okazji do wręczania drobnych upominków (np. Dzień Babci i Dzień Dziadka, Dzień Matki), przygotowywanie ozdobnych zaproszeń, ozdób choinkowych. Rodzaj wykonanych przez dzieci składanek zależy od ich sprawności manualnych i od tego, jakim materiałem dysponują.
4. Materiał przyrodniczy. Jesienią dzieci zbierają liście, patyki, kasztany, żołędzie, buczynę i jarzębinę itd. Tania jest także marchewka, pietruszka i ziemniaki. Dla podniesienia wartości kształcących trzeba tak określić temat zajęć, aby dzieci go rozumiały. Na przykład: urządzamy ogród zoologiczny, a zwierzątka zrobimy z materiału przyrodniczego.

Zajęcia te mogą mieć taki przebieg:

- nauczycielka wspólnie z dziećmi przygotowuje warsztat pracy, osobny dla każdego dziecka lub dla grupy dzieci: podkładki, narzędzia i materiał przyrodniczy;
- dzieci pokazują gestem, ruchem charakterystyczny kształt zwierząt;
- dobierają odpowiednie narzędzia i przystępują do pracy;
- na koniec trzeba zbudować makietę ogrodu zoologicznego: wydzielić przestrzeń dla zwierząt, zbudować płoty, ustawić drzewa, a przy wybiegach dla zwierząt należy położyć kartki z nazwami zwierząt (okazja do globalnego czytania).

34. Rozumienie znaczenia pracy ludzi różnych zawodów

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none">▪ rozpoznaje pracowników przedszkola

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozumie, jakie prace wykonują np. szatniarka, kucharka ▪ obserwuje prace wykonywane przez dorosłych ▪ wie, do czego służą różne przedmioty wykorzystywane podczas majsterkowania i prac domowych, np. młotek ▪ próbuje pomagać, np. podaje narzędzia
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, na czym polega praca fryzjera, piekarza, kucharza, zegarmistrza ▪ uczestniczy w pracach porządkowych i gospodarczych i rozumie ich znaczenie
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje z uwagą pracę ludzi wybranych zawodów w czasie zorganizowanych wycieczek ▪ zadaje pytania na interesujące go tematy ▪ wie, na czym polega praca krawcowej, listonosza, lekarza, policjanta, strażaka, księgarza, pisarza itp. ▪ rozpoznaje i nazywa narzędzia i urządzenia, którymi posługują się ludzie wykonujący poznane zawody ▪ rozumie znaczenie społeczne zawodów, np. listonosz dostarcza listy, na które ktoś czeka lekarz pomaga chorym, badając i zapisując lekarstwa ▪ uczestniczy w zabawach tematycznych, odgrywając wybrane role społeczne ▪ umie prowadzić dialog i wykonywać czynności zgodnie z tematem zabawy ▪ podejmuje prace gospodarcze i prace na rzecz innych z własnej woli ▪ stara się pamiętać o swoich obowiązkach i wykonywać je bez przypominania ▪ rozumie znaczenie pracy swojej i kolegów ▪ szanuje wytwory pracy ▪ interesuje się efektem pracy kolegów

35. Poznawanie świata techniki

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje niektóre środki lokomocji, np. samochód, samolot, autobus, rower ▪ potrafi je nazwać i wskazać na obrazku ▪ wie, że w codziennym życiu korzysta się z różnych urządzeń ▪ umie określić, do czego służą niektóre z nich, np. suszarka do włosów, latarka ▪ rozumie, że można porozumiewać się za pomocą telefonu
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że ludzie podróżują, korzystając z różnych środków lokomocji ▪ rozpoznaje i nazywa środki lokomocji oraz opisuje słownie, w jaki sposób się przemieszczają ▪ nazywa oraz zna sposób wykorzystania i przeznaczenie wybranych urządzeń gospodarstwa domowego, np. czajnika elektrycznego, lodówki, pralki, radia, suszarki do włosów ▪ potrafi wyodrębnić spośród różnych urządzeń gospodarstwa domowego urządzenia elektryczne ▪ wie, że może samodzielnie korzystać z niektórych urządzeń elektrycznych w obecności i za pozwoleniem dorosłych, np. telewizora, radia, odtwarzacza CD i DVD ▪ rozumie, że podczas korzystania z urządzeń należy zachować szczególną ostrożność ▪ wie, że telefon służy do porozumiewania się ludzi
3 etap	<p>Dziecko:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, co znaczy pojęcie <i>środki lokomocji</i> ▪ rozróżnia i wskazuje środki lokomocji według podziału na lądowe, wodne i powietrzne ▪ potrafi określić ich różnice i wskazać, kiedy z nich korzystamy, np. przewóz osób, przewóz towarów ▪ rozumie, że dzięki zastosowaniu urządzeń technicznych można szybciej i sprawniej wykonać różne prace, np. skosić trawnik za pomocą kosiarki ▪ potrafi wyodrębnić urządzenia wykorzystywane w gospodarstwie domowym, określić ich przeznaczenie i opisać sposób działania, np. po włączeniu do prądu, włożeniu brudnych ubrań, nasypaniu proszku i płynu, włączenia przycisku – pralka pierze ▪ korzysta samodzielnie z tych urządzeń, które wolno mu uruchamiać za zgodą dorosłych ▪ rozpoznaje i nazywa środki łączności, tj. telefon i telefon komórkowy
4 etap	<p>Dziecko jak na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie jak działają urządzenia domowe, jak się nimi posługiwać, żeby ich nie zepsuć

Komentarz

Posługiwanie się urządzeniami domowymi

- nauczycielka gromadzi na stole kilka rodzajów latarek (suszarek, odkurzaczy itp.);
- dzieci ustalają, do czego służą te urządzenia domowe, a nauczycielka w najprostszy sposób wyjaśnia działanie i pokazuje, z czego zbudowane jest urządzenie, oraz wyjaśnia, jak z niego korzystać;
- dzieci dzielą się na zespoły i każdy zespół ogląda urządzenie;
- na koniec wszyscy zastanawiają się nad tym, jakie niebezpieczeństwa zagrażają, gdy człowiek niewłaściwie używa tego urządzenia.

Warto dzieciom wyjaśnić, co to jest gwarancja, którą dostaje się przy zakupie sprzętu. Muszą także dowiedzieć się, kto może naprawić specjalistyczny sprzęt. Jeżeli to tylko jest możliwe, trzeba zorganizować dzieciom wycieczkę do warsztatu, w którym naprawia się sprzęt domowy.

36. Poznawanie i wyjaśnianie obserwowanych zjawisk doświadczalnych

Etapy	Umiejętności
1 etap	-
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje z uwagą prowadzone doświadczenia ukazujące właściwości różnych ciał, np. rozpuszczanie w wodzie takich substancji, jak cukier i sól, barwienie wody kawałkami bibuły ▪ zauważa i określa zmiany, np. cukier rozpuścił się, woda zmieniła smak i jest słodka, woda zmieniła kolor ▪ wskazuje słońce jako naturalne źródło światła ▪ podejmuje zabawy, takie jak tworzenie na ścianie cieni czy puszczenie „zajaczków” za pomocą lusterka ▪ dostrzega różnicę w poruszaniu się przedmiotów o różnym kształcie
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ potrafi wypowiadać się na temat obserwowanych zjawisk, opisując przyczynę i skutek ich powstawania, np. tęczy ▪ rozumie niektóre zjawiska optyczne, tj. powstawanie cienia, odbicie lustrzane

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wiąże obecność cienia ze źródłem światła ▪ wie, że od natężenia i położenia źródła światła zależy długość i intensywność cienia ▪ potrafi za pomocą lampy utworzyć cień na ścianie ▪ zna zjawisko odbijania się światła oraz warunki jego powstawania i potrafi podać przykłady praktycznego zastosowania lusterek ▪ próbuje formułować wnioski z przeprowadzonych doświadczeń, np. na temat zastosowania koła ▪ rozumie właściwości badanych ciał, np. tonięcie przedmiotów w wodzie, unoszenie się przedmiotów napełnionych powietrzem na powierzchni wody czy balonu w powietrzu ▪ zna cechy i właściwości materiałów ▪ wyróżnia metal, plastik, papier, drewno i opisuje słownie ich cechy ▪ wie, że magnes przyciąga metalowe przedmioty ▪ rozumie, że ciężkie przedmioty toną w wodzie, a lekkie unoszą się na powierzchni ▪ podejmuje próby samodzielnego eksperymentowania na podstawie zdobytych wiadomości
--	--

37. Rozpoznawanie zjawisk atmosferycznych w różnych porach roku i zachowania się odpowiednio do pogody

Etapy	Umiejętności
1 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nazywa typowe zjawiska atmosferyczne: <i>pada deszcz, śnieg, świeci słońce, wieje wiatr, burza</i> ▪ posługuje się w wypowiedziach określeniami dotyczącymi pogody ▪ rozumie konieczność ubierania się odpowiednio do pogody ▪ nie zdejmuje czapki, szalika, rękawiczek, kurtki samodzielnie, bez porozumienia z osobą dorosłą ▪ zwraca uwagę na pogodę i zauważa jej zmiany <p>jesień</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozróżnia i określa nasilenie opadów deszczu: <i>kropi, pada</i> ▪ wie, że po deszczu pozostają kałuże i błoto ▪ odczuwa siłę wiatru i określa ją słownie: <i>lekki wiaterek, silny wiatr</i> <p>zima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje padający śnieg i zauważa zmianę wyglądu otoczenia po opadach śniegu ▪ stwierdza występowanie wiatru na podstawie obserwacji otoczenia, np. poruszanie się gałęzi drzew ▪ określa temperaturę powietrza: <i>zimno, bardzo zimno</i> ▪ poznaje właściwości śniegu i lodu w czasie zabawy, np. podczas lepienia kul śniegowych, ślizgania się po lodzie <p>wiosna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zauważa zmianę pogody: <i>robi się cieplej, świeci słońce, śnieg i lód się topi, tworzą się kałuże i błoto, pada deszcz</i> <p>lato</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa pogodę i zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla lata: <i>jest ciepło, często świeci słońce, pada ciepły deszcz, wieje ciepły wiatr</i> ▪ zauważa, że w słońcu jest bardzo gorąco

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że trzeba chronić się przed silnym działaniem promieni słonecznych (przebywać w cieniu, wkładać czapkę)
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dostrzega w krajobrazie zmiany charakterystyczne dla kolejnych pór roku ▪ dostosowuje swoje działania do panującej pogody ▪ wie, dlaczego należy ubierać się odpowiednio do pogody ▪ rozumie konieczność ochrony przed silnym mrozem i działaniem promieni słonecznych ▪ umie wybrać przedmioty służące do ochrony przed deszczem, zimnem, słońcem ▪ wiąże typowe zjawiska atmosferyczne z aktualną porą roku <p>jesień</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa zjawiska atmosferyczne i jesienną pogodę: <i>pada deszcz, wieje silny wiatr, jest zimno i mokro, pojawiają się mgły</i> ▪ rozpoznaje odgłosy padającego deszczu i potrafi określić intensywność opadów ▪ wie, jak wygląda kropla deszczu <p>zima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje pogodę i nazywa zjawiska atmosferyczne występujące zimą: <i>pada śnieg, śnieg z deszczem, wieje silny wiatr, jest mróz</i> ▪ wie, że śnieg i lód topią się pod wpływem ciepła i zamieniają w wodę ▪ zauważa w zabawie, że śnieg suchy i mokry mają inne właściwości <p>wiosna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje wpływ słońca na zmianę otoczenia: <i>śnieg i lód topią się, tworzą się kałuże i błoto</i> ▪ określa zjawiska atmosferyczne i wiosenną pogodę: <i>robi się cieplej, dni są coraz dłuższe, pada deszcz, wieje wiatr</i> <p>lato</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obserwuje pogodę i nazywa zjawiska atmosferyczne występujące latem: <i>ulewny deszcz, burza z grzmotami i piorunami, tęcza</i> ▪ zauważa szybkie wysychanie ziemi pod wpływem słońca i wiatru ▪ wie, że przed opadami deszczu na niebie pojawiają się ciemne chmury
3 – 4 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, jak zachować się w czasie każdej pogody, aby nie narażać się na niebezpieczeństwo ▪ dostosowuje ubiór do warunków atmosferycznych ▪ umie zabezpieczyć się przed zmoknięciem i silnym wiatrem ▪ wie, jak należy postępować w czasie burzy ▪ rozumie, jakie szkody może spowodować silny, porywisty wiatr ▪ zna sposoby ochrony przed nadmiernym przegrzaniem i silnym słońcem ▪ potrafi zapobiegać marznięciu, ruszając się i oddychając przez nos ▪ obserwuje pogodę i potrafi ją zapisać za pomocą umownych znaków ▪ rozumie informacje podawane w prognozie pogody ▪ kojarzy nazwę z odpowiednim zjawiskiem atmosferycznym ▪ rozpoznaje znaczenie znaków synoptycznych ▪ potrafi wykorzystać informacje podawane w prognozie pogody, np. nie wybiera się na sanki, kiedy zapowiadane są obfite opady śniegu i silny mróz ▪ uczestniczy w zabawach badawczych, próbuje wyciągać wnioski z zaobserwowanych zjawisk ▪ określa właściwości fizyczne śniegu i lodu ▪ wie, że woda zamarza w niskiej temperaturze, a lód i śnieg topią się pod wpływem ciepła i zamieniają w wodę

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zna obieg wody w przyrodzie, tzn. parowanie wody pod wpływem ciepła, skraplanie się wody, opady ▪ wie, co to jest wiatr, i zdaje sobie sprawę z tego, że może wiać z różną siłą ▪ umie rozpoznać i nazwać zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla pór roku <p>jesień</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zauważa, że dni są coraz krótsze, wieczory i ranki – chłodne, a temperatura stopniowo obniża się ▪ nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla jesieni: <i>częste mgły, pada zimny deszcz, mżawka, wilgotna ziemia, marznące kałuże</i> ▪ obserwuje chmury na niebie i określa ich wielkość, kształt i zmiany koloru nieba ▪ potrafi określić siłę i wskazać kierunek wiatru: <i>lekki wiaterek, silny wiatr, wichura</i> ▪ rozumie znaczenie określeń dotyczących pogody i zjawisk atmosferycznych, np. <i>szarugi jesienne, przymrozki</i> <p>zima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla zimy: <i>pada śnieg, śnieg z deszczem,</i> ▪ <i>zawieje i zamiecie, szron, ślizgawica, zamarza woda, powstały sople</i> ▪ zauważa, że dni są krótkie, noce długie, ranki i wieczory mroźne ▪ wie, że wiatr wzmaga odczucie chłodu ▪ rozpoznaje symetryczny kształt płatków śniegu <p>wiosna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zauważa, że dni są coraz dłuższe, wieczory, ranki i noce cieplejsze, stopniowo podnosi się temperatura ▪ nazywa zjawiska atmosferyczne typowe dla wiosny: <i>odwilż, wiosenne roztopy, kałuże, kra na rzekach</i> <p>lato</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa pogodę i zjawiska atmosferyczne występujące latem: <i>dni są bardzo długie, noce są ciepłe, pogoda często się zmienia, po deszczu szybko wychodzi słońce, jest upał, często są burze, wieje ciepły wiatr</i> ▪ próbuje przewidzieć pogodę, obserwując wygląd nieba ▪ wie, że burzę zwiastują ciemne chmury i silny wiatr ▪ rozpoznaje wszystkie kolory występujące w tęczy
--	---

Komentarz

Jesień

1. Dostrzeganie i opisywanie zjawisk atmosferycznych:
 - coraz krótsze dni, chłodne ranki, wieczory i noce, stopniowe obniżanie się temperatury,
 - babie lato, mgły jesienne,
 - opady, słyty jesienne, kałuże, błoto,
 - chmury na niebie: ich wielkość i kształt, zmiana koloru nieba,
 - siła i kierunek wiatru od miejsca obserwacji (wiatr od pola, domu itp.): jesienne podmuchy, jesienne huragany, odczuwanie siły wiatru,
 - szary krajobraz (kolor nieba, brak liści na drzewach, puste pola itp.).
2. Wycieczka do miejscowej stacji meteorologicznej:
 - poznanie składników pogody właściwych jesieni (wiatry, opady, temperatura, ciśnienie),
 - przyrządy do ich pomiaru (wiatrowskaz, deszczomierz, barometr, termometr).

3. Doświadczanie. Systematyczne prowadzenie kalendarza pogody w stałe dni tygodnia (np. poniedziałki i piątki), o stałej porze (np. rano) od 23 września (zrównanie dnia z nocą) do 21 grudnia (najkrótszy dzień, najdłuższa noc). Prawidłowe stosowanie i odczytywanie wybranych oznaczeń symbolicznych stosowanych w przedszkolu.

Zima

1. Dostrzeganie i opisywanie zjawisk atmosferycznych:
 - opady śniegu, śniegu z deszczem, zawieje, zamiecie śnieżne,
 - szron, gołoledź, ślizgawica,
 - zamarzanie ziemi, grudy, zamarzanie wody, sople,
 - topnienie śniegu i lodu pod wpływem słońca.
2. Wycieczka na przykład do miejscowej stacji meteorologicznej:
 - poznanie składników pogody podczas zimy (wiatr, temperatura, opady, ciśnienie),
 - przyrządy do ich pomiaru (wiatromierz, deszczomierz, termometr, barometr).
3. Doświadczanie. Poznawanie właściwości wody, śniegu i lodu:
 - śnieg sypki, lepki; lepienie kul, bałwana, kruszenie lodu,
 - topnienie śniegu, filtrowanie przez gazę, bibułę, piasek,
 - oglądanie płatków śniegu i kryształków lodu przez lupę,
 - zamarzanie kolorowej wody w foremkach, np. kolorowe gwiazdki, kolorowe zwierzątka.
4. Doświadczanie. Systematyczne prowadzenie kalendarza pogody w stałe dni tygodnia (np. poniedziałki i piątki), o stałej porze (np. rano) od 21 grudnia (najkrótszy dzień, najdłuższa noc) do 21 marca (zrównanie dnia z nocą):
 - prawidłowe stosowanie i odczytywanie oznaczeń symbolicznych,
 - porównywanie z kalendarzem prowadzonym jesienią.

Wiosna

1. Dostrzeganie i opisywanie zjawisk atmosferycznych:
 - topnienie śniegu i lodu (odwilż, wiosenne roztopy, kałuże, kra na rzece, niebezpieczeństwo powodzi),
 - wiatr, wichura wiosenna,
 - coraz dłuższy dzień, coraz cieplej.
2. Wycieczka na przykład do miejscowej stacji meteorologicznej:
 - poznanie czynników kształtujących pogodę w czasie wiosny (opady, temperatura, wiatr, ciśnienie),
 - przyrządy do ich pomiaru (wiatromierz, deszczomierz, barometr, termometr).
3. Doświadczanie:
 - systematyczne prowadzenie kalendarza pogody w stałe dni tygodnia (np. w poniedziałki i piątki), o stałej porze dnia (np. rano) od 21 marca (zrównanie dnia z nocą) do 21 czerwca (najdłuższy dzień, najkrótsza noc),
 - prawidłowe stosowanie i odczytywanie oznaczeń symbolicznych,
 - porównanie z kalendarzem prowadzonym jesienią i zimą.

38. Poznawanie różnych środowisk przyrodniczych

Etapy	Umiejętności
1 etap	Dziecko: <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje i nazywa środowiska przyrodnicze z najbliższego otoczenia, np. <i>las</i>, <i>park</i>, <i>ogród</i>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozróżnia poznane rośliny, np. bez, róże, i zwierzęta żyjące w tych środowiskach, np. jeź, wiewiórka, sikorka, wróbel ▪ dostrzega zmiany zachodzące w środowiskach przyrodniczych związane z porami roku, np. zmiana barwy, usychanie i opadanie liści (jesienią), pojawianie się pąków na gałęziach drzew (wiosną)
2 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozróżnia poznane środowiska przyrodnicze ▪ zna niektóre nazwy zwierząt żyjących w środowisku naturalnym, np. motyl, żaba, zając, sroka ▪ nazywa niektóre gatunki drzew, np. <i>sosna, dąb, kasztanowiec</i> ▪ rozpoznaje drzewa po charakterystycznych liściach i owocach ▪ nazywa poznane gatunki kwiatów, np. <i>tulipan, bratek, stokrotka</i> ▪ wskazuje i nazywa podstawowe części roślin: <i>korzeń, łodyga, liście, kwiaty, owoce</i> ▪ rozumie potrzebę hodowania roślin jadalnych, ważnych dla życia człowieka i zwierząt ▪ rozpoznaje i nazywa wybrane owoce i warzywa ▪ odróżnia i podaje charakterystyczne cechy roślin jadalnych, np. kształt, smak, kolor ▪ rozpoznaje zwierzęta hodowlane i żyjące na wolności ▪ dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w kolejnych porach roku i wie, jaki to ma wpływ na wygląd roślin i zachowanie zwierząt, np. gromadzenie zapasów, odlot ptaków
3 etap	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wskazuje cechy różniące poznawane środowiska przyrodnicze wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu mysz, na łące kret, biedronka, w lesie sarna, lis <p>rozumie konieczność przystosowania się zwierząt do środowiska, w jakim żyją</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ określa części jadalne roślin, np. owoce – ogórek, pomidor; korzeń – marchewka, burak ▪ potrafi na podstawie systematycznej obserwacji opowiedzieć etapy rozwoju roślin ▪ wyróżnia części roślin ▪ wymienia części kwiatów – korzenie, łodyga, liście, kwiat ▪ określa części drzew – korzenie, konar, pień, liście, kwiaty, owoce ▪ potrafi określić zmiany zachodzące w życiu zwierząt i roślin w kolejnych porach roku ▪ umie opisać zachowanie i wygląd niektórych zwierząt związane z porą roku np. zasypianie, zmiana sierści, budowanie gniazd, gromadzenie zapasów ▪ rozróżnia ślady poznanych zwierząt na śniegu
4 etap	<p>Dziecko – Jan na 3 etapie oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zgodnie z rytmem przyrody –w naturalnym środowisku obserwuje, odkrywa przyrodę jesienią, zimą, wiosną i latem <p><i>Jesień</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje owoce, potrafi przyporządkować je do wybranego drzewa lub krzewu rosnącego w parku lub lesie ▪ rozumie na czym polega przechowywanie owoców i warzyw ▪ rozumie, że przed jedzeniem trzeba myć warzywa i owoce ▪ przechowywanie owoców i warzyw. mycie owoców i warzyw przed spożyciem. ▪ zna wartości odżywcze owoców i warzyw

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że owoce i warzywa można przetwarzać <p>Zima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wie, że miana krajobrazu spowodowana może być opadami śniegu <p>Wiosna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia jakie prace wiosenne prowadzi się w sadzie, w ogrodzie i w polu ▪ opowiada o życiu roślin i zwierząt w wybranych środowiskach przyrodniczych: łąka jako ekosystem. ▪ wymienia budowę zwierząt i ich przystosowanie do warunków życia na łące <p>Lato</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia jakie prace wiosenne prowadzi się latem w ogrodzie, w polu i w sadzie. ▪ opowiada o życiu roślin i zwierząt w wybranych środowiskach przyrodniczych: staw (jezioro) jako ekosystem. ▪ wymienia budowę zwierząt i ich przystosowanie do warunków życia w wodzie.
--	---

Komentarz

2. Dary jesieni

- Przygotowanie zapasów na zimę; sposoby przechowywania owoców i warzyw w przedszkolu i w domu.
- Oglądanie puszek i słoików z przetworami: czytanie napisów na naklejkach; bezpieczne posługiwanie się otwieraczami.
- Poznanie sposobu przechowywania mrożonek: zamrażarka w przedszkolu, w domu; lada chłodnicza w sklepie.
- Obserwowanie sposobu przetwarzania owoców i warzyw; wyjaśnienie zjawiska pasteryzacji.
- Wycieczka do sklepu spożywczego, hurtowni, zakładu przetwórczego.
- Wystawka w kąciu przyrodniczym, np. „Co otrzymujemy z ziemniaków?” (surowe ziemniaki, mąka ziemniaczana, chipsy, purée, spirytus, mrożonki, np. kluski, placki ziemniaczane).

3. Doświadczenie:

- kiszenie kapusty na potrzeby przedszkola,
- suszenie owoców (np. jabłek), warzyw (np. kopru, natki pietruszki), grzybów,
- wykonywanie deserów z owoców, przecieru jabłkowego, soków z owoców,
- robienie surówek z warzyw,
- wartości smakowe i odżywcze owoców i warzyw.

3. Obserwacja: drzewa i krzewy bezlistne, czapy śniegu na drzewach i krzewach.

- Słuchanie: cisza, trzask gałęzi, szelest opadającego z drzew śniegu.
- Założenie „zimowego” ogródka w kąciu przyrodniczym: hodowla roślin (szczypiorku, koperku, pietruszki, ziół, np. bazylii), ich wartości smakowe i odżywcze, pielęgnacja roślin doniczkowych (np. paproć, fikus, fiołek afrykański).
- Doświadczenie. Ochrona roślin przed mrozem, okrywanie roślin, „chochoły”.
- Ochrona przyrody. Rola pokrywy śnieżnej dla świata roślin, przystosowanie się roślin do zimy („sen zimowy”).

4. Doświadczenie:

- obserwacje rozwoju pąków na drzewach i krzewach (np. kasztanowiec, brzoza, wierzba, jabłoń, forsycja) w naturalnym środowisku i hodowanych w sali,
- dostrzeganie różnic rozwojowych i ich przyczyn (światło, temperatura, wilgotność),
- przygotowanie rozsady kwiatów i warzyw: wysiew do skrzynek, kiełkowanie,
- wzrost, rozsadzanie, sadzenie do ogródka (np. sałata, bratki),
- hodowanie rzeżuchy i innych ziół przydatnych do ozdoby wielkanocnego stołu,

- hodowanie roślin cebulkowych, np. hiacyntów, tulipanów, krokusów.
5. Obserwacja przemian zachodzących na łące:
- zieleń łąk wczesną wiosną (kwitnienie pierwiosnków, kaczeńców, mniszka lekarskiego – „dmuchawca”),
 - żółty odcień łąk późną wiosną (kwitnienie stokrotek, jaskrów),
 - majowa łąka (kwitnienie złocieni, niezapominajek, traw),
 - sianokosy (grabienie siana, układanie w kopki).

4. Sposoby realizacji

Program „Przedkolaki z Celestynką odkrywają siebie i świat w działaniu” zakłada odejście od tradycyjnych form prowadzenia zajęć. „Wszystko” w sali powinno być urządzone tak, aby mały człowiek czuł się bezpiecznie, dobrze, spokojnie, aby otaczające go przedmioty kształtowały jego nawyki, odczucia. Sala ma być warsztatem pracy, a więc powinna być w niej wydzielona część do pracy indywidualnej – samokształceniowej, relaksacyjnej, jak również do samooceny, autoprezentacji prac plastycznych, technicznych, osobistych przeżyć oraz dzielenia się doświadczeniami z procesu uczenia się. Ponadto należy zwrócić uwagę na warunki i sposób realizacji wskazane w podstawie programowej¹⁰

- Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola nauczyciele organizują zajęcia wspierające rozwój dziecka. Wykorzystują do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. Ważne są zatem zajęcia kierowane, jak i czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, uroczystości przedszkolne, wycieczki, ale i ubieranie, rozbieranie. Bardzo ważna jest samodzielna zabawa.
- Przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana zabawa, zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu. Naturalna zabawa dziecka wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Załącznik nr 1)

- Nauczyciele, organizując zajęcia kierowane, biorą pod uwagę możliwości dzieci, ich oczekiwania poznawcze i potrzeby wyrażania swoich stanów emocjonalnych, komunikacji oraz chęci zabawy. Wykorzystują każdą naturalnie pojawiającą się sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia dojrzałości szkolnej. Sytuacje edukacyjne wywołane np. oczekiwaniem poznania liter skutkują zabawami w ich rozpoznawaniu. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak liczenie, czytanie, a nawet pisanie, nauczyciel przygotowuje dzieci do wykonywania tychże czynności zgodnie z fizjologią i naturą pojawiania się tychże procesów. Przedszkole jest miejscem, w którym poprzez zabawę dziecko poznaje alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zabawy przygotowujące do nauki pisania liter prowadzić powinny jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków o charakterze literopodobnym, ćwiczeń czytania liniatury, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego. W trakcie wychowania przedszkolnego dziecko nie uczy się czynności złożonych z udziałem całej grupy, lecz przygotowuje się do nauki czytania i pisania oraz uczestniczy w procesie alfabetyzacji.
- Nauczyciele diagnozują, obserwują dzieci i twórczo organizują przestrzeń ich rozwoju, włączając do zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaciekawienie elementami otoczenia.
- Współczesny przedszkolak funkcjonuje w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu, stąd przedszkole powinno stać się miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc w jego rozumieniu.
- Organizacja zabawy, nauki i wypoczynku w przedszkolu oparta jest na rytmie dnia, czyli powtarzających się systematycznie fazach, które pozwalają dziecku na stopniowe zrozumienie pojęcia czasu i organizacji oraz dają poczucie bezpieczeństwa i spokoju, zapewniając mu zdrowy rozwój.
- Pobyt w przedszkolu jest czasem wypełnionym zabawą, która pod okiem specjalistów tworzy pole doświadczeń rozwojowych budujących dojrzałość szkolną. Nauczyciele zwracają uwagę na konieczność tworzenia stosownych nawyków ruchowych u dzieci, które będą niezbędne, aby rozpocząć naukę w szkole, a także na rolę poznawania wielozmysłowego. Szczególne znaczenie dla budowy dojrzałości szkolnej mają zajęcia rytmiki, które powinny być prowadzone w każdej grupie wiekowej oraz gimnastyki, ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń zapobiegających wadom postawy.
- Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole.
 - Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym powinno być włączone w różne działania realizowane w ramach programu wychowania przedszkolnego i powinno odbywać się przede wszystkim w formie zabawy. Należy stworzyć warunki umożliwiające dzieciom osłuchanie się z językiem obcym w różnych sytuacjach życia codziennego. Może to zostać zrealizowane m.in. poprzez kierowanie do dzieci bardzo prostych poleceń w języku obcym w toku różnych zajęć i zabaw, wspólną lekturę książeczek dla dzieci w języku obcym, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek oraz materiałów audiowizualnych w języku obcym. Nauczyciel prowadzący zajęcia z dziećmi powinien wykorzystać naturalne sytuacje wynikające ze swobodnej zabawy dzieci, aby powtórzyć lub zastosować w dalszej zabawie poznane przez dzieci słowa lub zwroty. Dokonując wyboru języka obcego nowożytnego, do posługiwania się którym będą przygotowywane dzieci uczęszczające do przedszkola lub innej formy wychowania przedszkolnego, należy brać pod uwagę, jaki język obcy nowożytny jest nauczany w szkołach podstawowych na terenie danej gminy.
- Aranżacja przestrzeni wpływa na aktywność wychowanków, dlatego proponuje się takie jej zagospodarowanie, które pozwoli dzieciom na podejmowanie różnorodnych form działania. Wskazane jest zorganizowanie stałych i czasowych kątek zainteresowań. Jako stałe

proponuje się kąciki: czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy. Jako czasowe proponuje się kąciki związane z realizowaną tematyką, świętami okolicznościowymi, specyfiką pracy przedszkola.

- Elementem przestrzeni są także zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania, odkrywania zjawisk oraz zachodzących procesów, utrwalania zdobytej wiedzy i umiejętności, inspirowania do prowadzenia własnych eksperymentów. Istotne jest, aby każde dziecko miało możliwość korzystania z nich bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych.
- Elementem przestrzeni w przedszkolu są odpowiednio wyposażone miejsca przeznaczone na odpoczynek dzieci (leżak, materac, mata, poduszka, jak również elementy wyposażenia odpowiednie dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych).
- Estetyczna aranżacja wnętrza umożliwia celebrowanie posiłków (kulturalne, spokojne ich spożywanie połączone z nauką posługiwania się sztucami), a także możliwość wybierania potraw przez dzieci (walory odżywcze i zdrowotne produktów), a nawet ich komponowania.
- Aranżacja wnętrza umożliwia dzieciom podejmowanie prac porządkowych np. po i przed posiłkami, po zakończonej zabawie, przed wyjściem na spacer.

1. RAMOWY ROZKŁAD DNIA W PRZEDSZKOLU „KAMELEON”

I. Zajęcia poranne

6.30–8.00 Przychodzenie dzieci do przedszkola. Czynności opiekuńcze i organizacyjne. Konsultacje indywidualne z rodzicami. Zabawy spontaniczne. Wspieranie rozwoju dziecka poprzez różnorodne zabawy i ćwiczenia prowadzone pod kierunkiem nauczyciela.

II. Realizacja podstawy programowej w godzinach: 8.00-13.00

8.00 – 8.30 Przygotowanie do śniadania. Zabiegi higieniczne. Czynności samoobsługowe. Wdrażanie zasad higieny i kulturalnego zachowania.

8.30 – 9.00 **Śniadanie.** Czynności organizacyjne. Wdrażanie zasad kulturalnego spożywania posiłków. Poznawanie wartości zdrowego odżywiania. Rozwijanie umiejętności pełnienia roli dyżurnego.

9.00 – 12.00 Krąg i planowanie dnia aktywności z dziećmi. Wspieranie rozwoju dziecka poprzez prowadzenie zajęć programowych i nauki języka angielskiego. Organizowanie zajęć na świeżym powietrzu. Zabawy organizowane i spontaniczne przy niewielkim udziale nauczyciela. Inne przedsięwzięcia i zadania wspierające rozwój dziecka.

10.30 – 10.40 „Przekąska” – owocowy przerywnik - II śniadanie. Wdrażanie zasad higieny i kulturalnego zachowania. Poznawanie wartości zdrowego odżywiania.

12.00 – 12.30 **Obiad.** Czynności organizacyjne. Przygotowanie do obiadu. Zabiegi higieniczne. Czynności samoobsługowe. Wdrażanie zasad higieny i kulturalnego zachowania i spożywania posiłku. Poznawanie wartości zdrowego odżywiania. Rozwijanie umiejętności pełnienia roli dyżurnego.

12.30 – 13.00 Krąg - podsumowanie dnia aktywności. Zabawy i zajęcia o charakterze relaksacyjnym w sali zajęcia lub na powietrzu.

13.00 – 14.30 Indywidualna praca z dziećmi, praca wyrównawcza lub opiekuńcza. Zabawy organizowane i spontaniczne przy niewielkim udziale nauczyciela. Inne przedsięwzięcia i zadania wspierające rozwój dziecka. Zajęcia dodatkowe i specjalistyczne.

III. Zajęcia popołudniowe

14.30–14.45 **Podwieczorek.** Czynności organizacyjne. Wdrażanie zasad kulturalnego spożywania posiłków. Przygotowanie do podwieczorku.

14.45 –17.00 Dowolna działalność dzieci, zabawy w sali lub na powietrzu. Kontakty indywidualne z rodzicami. Czynności organizacyjne. Rozchodzenie się dzieci do domu.

Ważne jest, aby wszystkie elementy porządku dnia były stałe i pojawiały się w czasie każdego spotkania. Klamrą spinającą dzień jest przywitanie i pożegnanie. Pozostałe elementy można ustawiać w dowolnej kolejności. Ramowy porządek dnia musi być zgodny z filozofią programu i zasadami omówionymi powyżej.

Czas na naradę w kręgu

To czas na budowanie kontaktu, więzi, atmosfery zaufania i przyjaźni między dziećmi, a także między każdym dzieckiem a osobami dorosłymi. Można zaproponować siadanie w kółku na przywitanie dnia. Na początku dnia bardzo ważne jest wspólne z dziećmi zaplanowanie zajęć, ewentualny podział na podgrupy odpowiedzialne za poszczególne zadania.

Czas na zabawy dowolne

W tym czasie podstawowa inicjatywa należy do dzieci, one gospodarują czasem i przestrzenią tak, jak tego chcą. Nauczyciel czuwa nad ich bezpieczeństwem, stwarza odpowiednie warunki, pomaga w przygotowaniu zabawy, podziwia, obserwuje, reaguje w przypadku konfliktów. Wolne zabawy powinny trwać od 20 do 30 minut. Można przeznaczyć na nie więcej czasu, zwłaszcza jeśli dzieci świetnie się bawią, albo wtedy, kiedy nauczyciel pracuje z innymi dziećmi nad kompleksem zainteresowań.

Czas na zajęcia programowe

W tym czasie dzieci realizują różne działania programowe zorganizowane przez nauczyciela. Mogą to być zarówno zajęcia wynikające z pracy nad danym tematem lub przewidziane planem tygodniowej pracy, jak również aktywność wynikająca z realizowanego aktualnie kompleksu. Zajęcia programowe odbywać się powinny raz lub dwa razy w ciągu dnia. Niektóre zajęcia mogą zajmować więcej czasu, ale generalnie nie mogą być planowane na dłużej niż 20 minut.

Czas wyciszenia lub relaksu

Ćwiczenia wyciszające oraz zorganizowany czas na odpoczynek są potrzebne dzieciom niezależnie od wieku. Każde dziecko ma prawo do odpoczynku wtedy, kiedy jest zmęczone lub potrzebuje odosobnienia.

Zajęcia ruchowe

Dzieci ruszają się niemal cały czas i w czasie wolnym, i w zorganizowanym. Mimo to w ciągu dnia należy znaleźć czas na krótkie zorganizowane zajęcia ruchowe, wykorzystując w tym celu znane zabawy ruchowe.

Zajęcia na dworze

Każdego dnia dzieci powinny spędzać trochę czasu na dworze. Warto, żeby przy okazji odwiedzały ważne miejsca w okolicy, nawiązywały i utrzymywały kontakty ze środowiskiem. Zabawy na powietrzu w oczywisty sposób dotyczą wszystkich aspektów aktywności dzieci, takich jak ćwiczenie ubierania się i rozbierania, gotowości do pomagania młodszemu, umiejętności ruchowych i sprawnościowych, zabaw twórczych z wodą, śniegiem lub piaskiem, eksperymentowania. Dzięki zajęciom na dworze powstaje możliwość wycieczek w ciekawe miejsca, poznawania ludzi i ich pracy (na pocztę, do sklepu, ośrodka zdrowia, szkoły) oraz wykonywanie różnych prac na rzecz przyrody.

Higiena

Dzieci muszą mieć okazję oraz możliwość utrzymywania higieny osobistej i uczenia się jej – warto zorganizować im możliwość mycia rąk i zębów, nauki obcinania paznokci, czesania się.

Sprzątanie

Nie warto sprzątać tylko po to, żeby uczyć dzieci porządku. Dzieci muszą mieć świadomość, że sprzątanie ma cel i sens, powinny uczyć się sprzątać po sobie, kiedy kończą zabawę.

Czas na pożegnanie w kręgu

Ten czas jest ważny jako domknięcie dnia, zebranie tego, co było ważne i zaplanowanie następnego spotkania. Jest to czas na dzielenie się doświadczeniem, a dla nauczyciela czas na docenienie poszczególnych dzieci.

2. Wskazówki metodyczne dotyczące realizacji programu

Planowanie pracy

Program pracy obejmuje wiele zakresów edukacji do realizacji w ciągu całego roku. Planowanie zajęć musi być zgodne z programem ośrodka tematycznego. Tematy zajęć dotyczą wszystkich sfer rozwoju dzieci i w ciągu roku część tematów z każdego obszaru aktywności powinna zostać poruszona. Proponuje się planowanie zajęć w cyklach tygodniowych. Umożliwia to dobre dostosowanie tematów i treści oraz aktywności dzieci do aktualnej sytuacji (warunki atmosferyczne, zainteresowania dzieci oraz aktualny poziom ich umiejętności czy nawet frekwencja).

Proponuje się zaplanowanie zajęć w oparciu o „temat tygodnia”. Temat powinien być konkretny, umożliwiający dzieciom bezpośrednie badanie i doświadczenie we wszystkich sferach edukacji od społecznej i językowej przez przyrodniczą i matematyczną aż do ruchowej i artystycznej. Z drugiej strony temat nie powinien być za szczegółowy, bo dzieci szybko temat. Ponieważ wszystkie obszary edukacji są ze sobą zintegrowane można wybierać temat tygodnia z zakresu edukacji przyrodniczej lub społecznej i wokół tego planować pracę we wszystkich innych zakresach.

Planowanie tygodniowe daje szansę włączenia kompleksów zainteresowań w cykl pracy z dziećmi – zarówno jako odpowiedzi na zainteresowanie dzieci, jak i aktywności programowej nauczyciela. Nauczyciel planujący zajęcia może w oparciu o wybrany temat stworzyć siatkę pojęciową, w której wykorzysta zapisane w programie aktywności z każdego zakresu edukacji. Taka mapa staje się podstawą do planu tygodniowego kompleksu, który może trwać nawet kilka tygodni.

Przestrzeń edukacyjna

Sala powinna być urządzona funkcjonalnie, ma inspirować dzieci do twórczej pracy i samodzielnych poszukiwań. Ważne jest dobre rozmieszczenie wszystkich urządzeń oraz systematycznie przestrzegana zasada, „aby każda rzecz miała swoje miejsce i po użyciu na nie wracała”, pozwala na zachowanie ładu i na dobrą organizację pracy. Poniżej propozycja kącików zainteresowań:

- Miejsce z fiszkami autokreatywnymi, planami pracy, pomocami dydaktycznymi z elementami samokontroli i samooceny.
- Stała wystawa twórczości artystycznej dzieci oraz ich ulubionych przedmiotów.
- Biblioteczka pracy zawierająca: teczki problemowe, albumy, ilustracje, itp.
- Miejsce do ekspozycji: twórczości, gazetki wychowawczej, zdobywanych sprawności, regulaminu wyrażającego najważniejsze zasady prowadzenia rozmów w „kręgu dyskusyjnym”.
- Rozwijanie zamiłowań przyrodniczych: prowadzenie obserwacji, hodowli i doświadczeń.
- Mini kącik multimedialny.

Adaptacja

Nauczyciel powinien zadbać o adaptację dziecka przekraczającego próg przedszkola, bowiem jak pisze D. Gaul - przekroczenie progu przedszkolnego oznacza dla dziecka wejście w nową, skomplikowaną sytuację. Stopniowe zwiększenie wymagań (...) stawia je przed modyfikacją zachowania. Zmiany te mogą służyć jego dalszemu rozwojowi poznawczemu oraz

społecznemu. Wymagania stawiane dziecku nie mogą jednak przekraczać jego możliwości, muszą uwzględniać specyfikę jego rozwoju psychoruchowego.

Adaptacja powinna być zagwarantowana poprzez: zapewnienie poczucia bezpieczeństwa przed i po zajęciach, jeżeli będzie taka potrzeba dzieci należy objąć opieką świetlicową, nauczyciel powinien zadbać o integrację zespołu, zapoznać dzieci z osobami pracującymi w przedszkolu i pomieszczeniami. W okresie adaptacyjnym (w pierwszym tygodniu) rodzice mogą uczestniczyć w zajęciach z dziećmi, codziennie skracając swój czas pobytu w przedszkolu a zarazem wydłużając czas pobytu dziecka.

Indywidualizacja

Rolą nauczyciela jest stwarzanie jak najbardziej różnorodnych i ciekawych sytuacji dydaktycznych służących rozwojowi indywidualnemu i interpersonalnemu. Nauczyciel powinien wspierać dziecko w rozwoju i pomagać mu w zdobywaniu wiadomości i umiejętności. Prof. Anna Brzezińska uważa, że zasada pomagania powinna być dostosowana do:

- Obciążeń dziecka (im więcej obciążeń, tym więcej pomocy i wsparcia w różnych formach);
- Stawianych wymagań (im więcej wymagań, im wyższy ich stopień trudności, tym więcej wsparcia);
- Aktualnych kompetencji i możliwości dziecka - potencjału rozwojowego (im wyższy poziom aktualnych kompetencji i możliwości, tym mniejsza pomoc);
- Pomoc powinna być „wycofująca się” i to jak najszybciej (ma wzmacniać dziecko w działaniach, a nie je zastępować).

Realizacja zadań indywidualnych

Każde dziecko powinno otrzymać szanse podejmowania zadań na miarę możliwości, zainteresowań, takich które będą stymulowały rozwój i wyposażały ich w bogaty zasób wiedzy oraz umiejętności. Taką możliwość daje wybór i realizacja indywidualnych zadań. Nauczyciel przygotowuje tzw. „Tablicę do planowania” przygotowuje bank zadań na dany dzień, rozmawia o nich z dziećmi. Każde dziecko podejmuje decyzje wybiera takie zadania, które chce wykonać w danym tygodniu, wiąże się to z odpowiedzialnością za ich wykonanie. Na koniec tygodnia dzieci powinny rozliczyć się z zaplanowanych przez siebie zadań. Taka praca stwarza możliwość osiągnięcia sukcesu każdemu dziecku, bo każdemu może się coś udać szczególnie. Ponadto taka forma pracy zmusza do odpowiedzialności za wykonane zadania. Zmierza do uzupełnienia braków i rozbudza zainteresowania.

3. Freinetowskie techniki pracy

Organizacji nauczania i wychowania służą wypracowane przez Freineta liczne narzędzia i techniki pracy. One to, uwzględniając cele i „ducha” pedagogiki Freineta, zmieniają głęboko tradycyjne lekcje.

Reguły życia grupy

Wspólnie z dziećmi należy ustalić reguły (prawa), które będą towarzyszyły codziennym spotkaniom edukacyjnym. Należy spisywać na bieżąco propozycje dzieci (wynikają one z pojawiających się sytuacji), przedyskutować je i przegłosować. Każdą „Regułę życia grupy” wyeksponować w widocznym miejscu i odwoływać się do nich często. Tak wypracowane „Reguły”, zaakceptowane i podpisane przez wszystkich uzmysławiają dzieciom, że liczy się ich słowo, czują się odpowiedzialne i wzrasta w nich poczucie wartości.

- Dlaczego nie kary?

Rezygnujemy całkowicie z kar na rzecz ponoszenia przez dzieci konsekwencji własnych działań. Kary wywołują lęk u wrażliwych dzieci, powodują utratę kontaktu, stawiają dorosłego ponad i poza dziećmi. Kary są arbitralnie ustalane przez dorosłych.

Przestrzeganie norm czyli nakazów i zasad społecznych musi być skojarzone przez dzieci z jakąś ważną dla nich konsekwencją. Jeśli jest nią kara, to dziecko uczy się przede wszystkim unikania jej. Lęk przed karą lub gniewem dorosłych staje się dominujący, a zachowanie, które do kary doprowadziło, przestaje mieć znaczenie. Ponadto fakt, że dorosły wymierza karę zdejmuje z dziecka całkowicie odpowiedzialność za popełniony czyn.

- **Konsekwencje i stawianie granic**

Konsekwencje mają logiczny lub naturalny związek z działaniem, które je poprzedza. Są związane z zasadami obowiązującymi w grupie przedszkolnej. Egzekwowaniu konsekwencji nie towarzyszą gniew ani krzyk. Jest to naturalna kolej rzeczy: zrobiłem coś niewłaściwego – naprawiam to. Krzywda lub szkoda zrobiona specjalnie wymaga zadośćuczynienia, np. jeśli dzieci zepsują specjalnie czyjąś budowlę, to ją odbudowują albo robią inną przyjemność pokrzywdzonej osobie.

Jeśli dziecko wyleje wodę, to ją ściera, jeśli zrobiło to specjalnie (głupi dowcip), to dodatkowo pomaga woźnej w jej pracach. Nie ma powodu, żeby dorośli musieli ponosić konsekwencje wybryków dzieci. Ale też nie uważamy za stosowne, żeby dzieci ucząc się odpowiedzialności i przestrzegania prawa doznawały upokorzenia albo musiały się bać.

Nigdy więc nie poniżamy dzieci publicznym napiętnowaniem.

Ponieważ dzieci mają wiele okazji do podejmowania własnych wyborów, to najczęściej konsekwencje są częścią umowy z nimi i powinny być określone z wyprzedzeniem.

Krąg dyskusyjny w ramach którego prowadzimy:

- naradę grupową, czyli tzw. zebranie, podczas którego każde dziecko może zgłaszać swoje projekty, propozycje i wypowiadać swoje zdanie. Przedstawione projekty powinno się głosować przez podniesienie ręki, przyjmując do realizacji te propozycje, które uzyskały poparcie większości. Po głosowaniu należy zaplanować pracę i przystąpić do realizacji projektów;
- prezentację pomysłów, wówczas dzieci pokazują prace, które wykonały w ramach np. zdobywania sprawności. Może być ona elementem wprowadzającym w nowe zagadnienie, wtedy uczniowie prezentują zebrany materiał;
- krąg planowania pracy – rozpoczyna i kończy dzień pracy, nauczyciel informuje dzieci o tym czym będą pracować i proponuje zgłaszanie własnych pomysłów.

Planowanie pracy

Ogromną rolę w organizacji pracy odgrywa planowanie pracy. Obejmuje następujące kroki:

W przedszkolu nauczyciele wspólnie opracowują **Roczny plan wychowawczo-dydaktyczny przedszkola**, który sporządzony jest na podstawie Programu wychowania przedszkolnego „Przedszkolaki z Celestynką odkrywają siebie i świat w działaniu” oraz z uwzględnieniem kalendarza przedsięwzięć wspólnych. Roczny plan wychowawczo – dydaktyczny uwzględnia zagadnienia priorytetowe ministerstwa.

Nauczyciel opracowuje dla swojej grupy tygodniowy Plan wychowawczo-dydaktyczny.

W poniedziałkowy poranek dzieci wprowadzane są w tematykę tygodniowej pracy zgodną z nauczycielskim Planem wychowawczo - dydaktycznym. Przygotować należy odpowiednie warunki do twórczości i pracy, aby umożliwić dzieciom realizację podjętych zadań. Nie narzuca się dzieciom jednakowej pracy, według własnego uznania, lecz wspólnie z dziećmi nauczyciel ustala plan pracy pamiętając o realizacji swojego planu wychowawczo - dydaktycznego.

Rozpisane w planie wychowawczo-dydaktycznym moduły, uwzględniają wymagania szczegółowe. Jest to również podstawa, aby dziecko na jego podstawie sporządziło swój własny indywidualny plan pracy na dany tydzień.

- W tym celu każde dziecko każdego dnia na tablicy do planowania pracy zaznacza zadanie, które chce wykonać i samo pilnuje jego przebiegu, w ten sposób może iść naprzód własnym rytmem. Nauczyciel proponuje: fiszki autokorektywne do rozwiązania z edukacji polonistycznej, matematycznej (zadania tam przedstawione są zgodne z obowiązującym planem pracy nauczyciela); swobodny tekst; problemy do opracowania, które wynikają nauczycielskiego planu pracy.
- Ustalenie, jakie pomoce naukowe i z jakich źródeł informacji skorzysta dziecko do rozwiązania wybranych zadań.
- Po wykonaniu zadania, dziecko na tablicy zaznacza, które zadanie wykonało. W ten sposób nauczyciel widzi postęp w realizacji zadań.
- Podczas codziennej narady następuje prezentacja wykonanych zadań i samoocena. Dodatkowo dzieci uzupełniają grafik osiągnięć.

Sprawności i arcydzieła

Warunki tworzenia arcydzieł: nie są to arcydzieła w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale arcydziełami w pojęciu dziecka, które w jego przekonaniu stanowią w pewnym stopniu szczyt, którego zdobycie napawa go dumą. Arcydział nie oceniamy według norm typowo szkolnych.

Program zakłada zdobycie przez dziecko trzech sprawności obowiązkowych i dowolną ilość sprawności nadobowiązkowych.

Sprawności: ilustrator tekstów i bajek, lektor, kopista, mówca, historyk, przyrodnik, rachimistrz.

Sprawności dodatkowe: rysownik, śpiewak, malarz, dekorator, aktor, tancerz, biegacz, ogrodnik, dobry kolega, skoczek, hodowca, piechur, czyszcioszek, konstruktor.

Pozostawiamy dzieciom pełną swobodę wyboru odpowiedniej sprawności z powyższej listy. Należy opracować szczegóły organizacyjne i dostosować wymagania każdej sprawności do wieku i możliwości dzieci.

Dwie tendencje zdobywania sprawności:

- a) sprawność – test lub
- b) sprawność – arcydzieło.

Forma pracy – ostatni tydzień miesiąca – tygodniem zdobywania sprawności.

Zdobywanie sprawności powinno mieć również odzwierciedlenie w planie pracy.

Nauka czytania

Pracę należy rozpocząć od wstępnej diagnozy realnych kompetencji (np.: w zakresie umiejętności czytania) w celu indywidualizacji dalszego toku kształcenia jako sposobu przełamywania stereotypów metodycznych.

- Nie należy „uczyć” tych dzieci, które już je znają. Nie można hamować naturalnej ciekawości dziecka wtedy, gdy pyta ono o literę, której nauczyciel na razie nie chciał wprowadzać na lekcji.
- Nie wolno zabraniać dzieciom odgadywania z kontekstu, jakiej głosce odpowiada nieznaną im jeszcze litera.
- Nie można kazać czytać tekstów uproszczonych, ubogich leksykalnie i tematycznie tym dzieciom, którzy z powodzeniem radzą sobie z bardziej zaawansowaną literaturą.

Jak organizować indywidualizację czytania na zajęciach jako systematyczny, ciągły model organizacyjny?

- respektowanie zróżnicowanych kompetencji dzieci poprzez założenie, że w tym samym czasie różne dzieci pracują nieco inaczej z czytany tekst,
- biblioteczki klasowe, z których dzieci mogą korzystać codziennie na zajęciach w czasie przeznaczonym na czytanie. Ta forma gwarantuje dziecku prawo do indywidualnego doboru lektury, w tym też prawo do rezygnacji z dalszego jej czytania, jeśli książka nie spełnia jego oczekiwań.

Swobodny tekst

Freinet był jednym z pierwszych pedagogów, którzy zwrócili uwagę na ekspresję słowną w postaci swobodnych tekstów, gazetki szkolnej, korespondencji międzyszkolnej, żywego teatru czy poezji.

Swobodny tekst jest wypowiedzią dziecka wolną od jakiegokolwiek narzucania tematu czy formy. Różni się od typowego - wypracowania szkolnego w zakresie tematu (dowolny lub określony przez nauczyciela), formy wypowiedzi (dowolna, zależna od funkcji zgodna z intencją autora), źródła wypowiedzi (własne przeżycia, potrzeba komunikowania się - najczęściej charakter odtwórczy, np. treść lektury), motywacji (swobodny tekst pisze się, chcąc coś zakomunikować innym - adresatem wypracowania jest najczęściej nauczyciel), oceny (zespół ocenia tekst, najciekawszy zostaje wybrany do dalszej pracy - tekst podlega ocenie nauczyciela), wykorzystania (źródło różnorodnych ćwiczeń - dokument w zeszycie ucznia, kompleks zainteresowań).

Podczas pracy ze swobodnym tekstem nauczyciel musi pamiętać o kilku podstawowych zasadach warunkujących ich skuteczność dla realizacji wymagań programu nauczania i wychowania.

I. Zasada pierwsza - to zasada swobody.

Dziecko musi być przekonane, że wolno mu wybrać temat zgodnie z jego potrzebami i chęciami, jak również formę, jaką chce tej wypowiedzi nadać. Tradycja szkolna jest jeszcze tak głęboko zakorzeniona, że nauczyciel czasem pozwala nawet wybrać dowolny temat zadania, ale żąda, aby wypracowanie było napisane wg ustalonego schematu tj.: wstęp, rozwinięcie i zakończenie. W takim układzie nie ma już miejsca na przeżycie emocjonalne, wyobraźnię twórczą, szczerą wypowiedź. Tego rodzaju prace nie mają nic wspólnego ze swobodnym tekstem w rozumieniu Freineta.

Swobodny tekst musi być wolny od wszelkich zewnętrznych ograniczeń: musi zawierać to, co dziecko ma naprawdę ochotę opowiedzieć, to co się w nim pragnie wyzwolić i ujawnić.

II. Zasada druga – stworzenie dzieciom naturalnej motywacji.

Nikt z nas nie lubi robić rzeczy niepotrzebnych. Tylko zrozumiała motywacja i łączące się z nią zainteresowania oraz emocjonalne napięcie może sprawić, że dziecko stara się w swą pracę włożyć cały wysiłek, na jaki je stać. Taką motywację stanowi gazetka lub pytania zawarte w listach korespondentów.

III. Zasada trzecia – wykorzystanie swobodnego tekstu dla nauczania dzieci poprawnego posługiwania się językiem ojczystym w mowie i piśmie, dla wzbogacenia słownictwa, dla zbliżenia dziecka do trudnych pojęć warsztatu pisarskiego, środków wyrazu, form poetyckich itd.

Rysunek, dla dzieci przychodzących do przedszkola staje się źródłem ekspresji słownej. Porusza on wyobraźnię, inspiruje do dłuższych wypowiedzi. Dziecko, które nie umie

wyrażać swoich myśli w poprawnej formie pisanej, chętnie maluje to, co przeżywa, co je interesuje. Nauczyciel rejestruje na taśmie magnetofonowej lub pisze na kartce opowiadanie dziecka na temat rysunku.

Swobodny tekst mówiony

- Tworzą go dzieci, które jeszcze nie potrafią zapisać swoich myśli. Nauczyciel słucha z życzliwym zainteresowaniem wypowiedzi uczniów, nagrywając je. Odtwarza nagrane teksty. Wspólnie z dziećmi podczas dyskusji wybiera najbardziej interesujące wypowiedzi, przy czym stosuje odpowiednie argumenty i uzasadnienia. Wspólnie z dziećmi nauczyciel redaguje krótki tekst składający się z dwóch lub trzech zdań. Zwykle czas tworzenia swobodnej wypowiedzi nie przekracza 15-20 minut.

Naturalna nauka czytania i pisania

- Można również pracę rozpocząć od zachęcania dzieci do wypowiadania się, nauczyciel pobudza ich wypowiedzi dyskretnymi pytaniami, które uważa za pożądane, notuje ważniejsze wypowiedzi i w ten sposób tworzy się tekst. Ten tekst zapisuje na tablicy (literami drukowanymi), a dzieci go ilustrują w miarę możliwości sugestywnym rysunkiem.

Pracując w ten sposób nie staramy się odczytywać tekstu, chcemy aby dzieci zadowolą się jego istnieniem, aż do momentu kiedy opanują pismo. Zdarza się, że dzieci dopytują się gdzie kryje się jakiś wyraz, wtedy odczytujemy go i wskazujemy. Bywa tak, że dziecko wykonując ilustrację odwzorowuje wyraz, frazę, o które pytało.

Dziecko „intuicyjnie odczuwa, że ekspresja pisania opiera się na znakach wyrażających fonetyczne brzmienie wyrazów, a rozumiejąc tę wartość, samo zaczyna w końcu pisać dla wypowiedzenia własnych myśli”¹¹.

Następnie tekst zostaje przez nauczyciela wklejony do „**Księgi życia klasy**”, a jedna z prac plastycznych powielona na kserokopiarce i rozdana wszystkim dzieciom do pokolorowania. Pozostałe prace zostają umieszczone przez każdego z autorów w osobistej „**Księdze życia**”.

Dziecko, wypowiadając swe myśli, widzi jednocześnie, jak utrwala się one na tablicy w nowej formie. Porównuje zapisane słowa z ich zapisanym obrazem. Niektóre z nich odnajduje w gazetach, książkach. *„W umyśle dziecka dokonuje się podświadomy proces analizy i syntezy, wynik bogatych doświadczeń po omacku, które przyniosą stopniową znajomość coraz większej liczby wyrazów. Dziecko poznaje je nie tylko poprzez obraz graficzny, ale także przez myśl, z jaką są związane”¹²*

Na ten aspekt naturalnej metody nauki czytania i pisania zwraca również uwagę E. Filipiak *„Dziecko, okazując zaciekawienie znakami pisma, odwzorowuje je z tablicy, „rysuje” interesujące słowa i litery. Odczuwa intuicyjnie, że ekspresja pisana opiera się na znakach wyrażających fonetyczne brzmienie wyrazów. Zrozumiawszy tę wartość, samo zaczyna pisać, aby wypowiedzieć własne myśli.*

- *Przejście od rysunku do pisania dokonuje się w następstwie licznych poszukiwań i prób, w których ogromne znaczenie mają doświadczenia poszukujące (dochodzenie do znaczenia słowa).*

W procesie opanowywania nauki czytania i pisania warto zwrócić uwagę na transkrypcję znaków mowy i języka. Stopniowy rozwój języka pisanego jest możliwy dzięki związkowi, jaki tworzy się w świadomości dziecka między mową a myślą zapisaną ręcznie.

- *Drukowanie własnych zapisanych myśli prowadzi do wytworzenia między mową a czytaniem drukowanych znaków takiego samego naturalnego i koniecznego związku,*

¹¹ Freinet 1976, O szkołę ludową. Pisma wybrane, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 283

¹² Freinet 1976, O szkołę ludową. Pisma wybrane, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. s. 286

jaki zaistniał wcześniej w świadomości dziecka między mową a myślą zapisaną ręcznie. Praca przy składaniu tekstu komunikatu ułatwia naukę pisania i czytania (synchronizuje procesy analizy i syntezy), jak również automatyczną naukę ortografii. Organizowanie autentycznych sytuacji, w których dziecko jest zaangażowane w drukowanie własnych tekstów (a także cudzych) powstałych w klasie, pozwala na zrozumienie istoty transpozycji językowego komunikatu na znaki druku, a w konsekwencji ułatwia recepcję i zrozumienie intencji tekstów innych autorów.

*Odkrycie przez dziecko nowej drogi komunikowania i poznawania rzeczywistości, jaką umożliwiają czytanie i pisanie, jest dla niego początkiem długiego okresu konstruowania strefy języka pisanego i ciągłego wzbogacania umiejętności językowych”.*¹³

Swobodny tekst może być punktem wyjścia do dalszej **swobodnej ekspresji teatralnej, pantomimicznej, plastycznej, technicznej, muzycznej, ruchowej**. Może również przyczynić się do rozwijania zainteresowań, pogłębienia tematu, a czasami powoduje podjęcie przez dziecko głębszego bardziej szczegółowego zajęcia się jakimś zagadnieniem. Na początku każdego działania znajduje się zawsze jakiś pomysł, przeżycie potrzeba dzieci. Ważne miejsce zajmuje również uważna obserwacja. Oznacza ona poznawanie dzieci i ich potrzeb: czym się zajmują, gdzie potrzebują wsparcia, co jest dla nich ważne. Nauczyciel musi reagować na indywidualne potrzeby, wykorzystywać i rozwijać ich pomysły i zainteresowania.

Doświadczenia poszukujące

Dzieci cechuje spontaniczność działania, aktywność, chęć doświadczenia. Zadania, które proponuje nauczyciel wykonują chętniej, jeśli zaakceptują je jako własne, jeśli staną się ich autorami lub współautorami. Do najskuteczniejszych czynności należą te, które rozwijają postawę badawczą, poszukującą, które stymulują ich myślenie twórcze. Temu celowi służą projekty i freinetowska technika pracy „doświadczenia poszukujące”. Jest to forma, dzięki której dziecko samodzielnie podejmuje działania. U dzieci w młodszym wieku jest to pierwszy etap w rozwijaniu ciekawości poznawczej i postawy badawczej. Dziecko poszukuje informacji w źródłach, analizuje, projektuje, wnioskuje, uogólnia.

Budowanie kompleksu zainteresowań w pracy z dziećmi

Zasadniczą cechą **kompleksu zainteresowań** jest jego **charakter badawczy**, przy czym działania badawcze ukierunkowane są celowo tak, by znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące tematu, postawione przez dzieci. To sposób na rozwijanie wiedzy, umiejętności i sprawności intelektualnych, polegający na tym, że dziecko samo stawia pytania, samo szuka odpowiedzi i samo podejmuje decyzje dotyczące rodzaju wykonywanych działań.

Dobrze opracowany „kompleks zainteresowań” angażuje intelekt oraz emocje dzieci, musi zawierać określone cechy: dziecięcą inicjatywę, podejmowanie decyzji przez dzieci oraz ich zaangażowanie. Wówczas będzie wspólną przygodą nauczyciela i jego uczniów.

Kompleks zainteresowań budują dzieci wspólnie z nauczycielem na podstawie demokratycznie wybranego swobodnego tekstu. Na podstawie tego wyboru dzieci formułują temat poszukiwań, a następnie decydują o przebiegu przedsięwzięcia i jego zakończeniu.

Zasady organizacyjne pracy nad kompleksem zainteresowań:

- Czas trwania zależy od tempa realizacji zagadnienia.
- Temat wybrany przez dzieci, cele **kompleksu zainteresowań** spójne z treściami programu nauczyciela.

¹³ E. Filipiak, 2012, *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot, s. 186.

- Nauczyciel wspólnie z dziećmi przygotowuje mapę myśli, w celu ustalenia, co dzieci wiedzą. Następnie organizuje pracę tak, aby dzieci poznały nowe treści zgodne z programem nauczania.
- Dzieci wybierają zadania, szukają odpowiedzi.
- Nauczyciel obserwuje aktywność badawczą dzieci.
- Uczniowie zdobywają wiedzę poprzez szukanie odpowiedzi na pytania i aktywność badawczą.
- Materiały są przygotowane przez nauczyciela i dostępne dla dzieci.
- Zajęcia w terenie prowadzone są techniką „doświadczeń poszukujących” i stanowią istotny element zajęć.
- *Kompleks zainteresowań* obejmuje kształtowanie wszystkich umiejętności.
- Zajęcia koncentrują się na aktywności badawczej, szukaniu odpowiedzi na pytania przy wykorzystaniu materiałów. Nauczyciel pomaga w przyswojeniu treści w trakcie omówienia lub dyskusji.
- Aktywności takie jak rysowanie, pisanie, konstruowanie są bodźcem do przyswajania przez dzieci i coraz bardziej złożonych pojęć i przyrostu wiedzy i umiejętności.

Struktura *kompleksów zainteresowań*

Struktura *kompleksu* obejmuje kolejne odrębne etapy. Na poszczególnych etapach nauczyciel ocenia przydatność tematu, zastanawia się, jakie materiały będą potrzebne, planuje zajęcia terenowe i rozważa, jakich ekspertów należałoby zaprosić na rozmowę czy zajęcia pokazowe.

Metoda określa strukturę działań, ale nie podaje recepty, jak uczyć. Istnieje subtelna różnica między wspieraniem aktywności badawczej dzieci a działaniami poznawczymi, ukierunkowanymi przez nauczyciela, między wspieraniem procesu edukacyjnego a przyjmowaniem roli osoby kierującej tym procesem. Do najważniejszych zadań nauczyciela należy rozpoznanie tej subtelnej granicy i dołożenie starań, by jej nie przekraczać. Pomóc w tym może właśnie struktura *kompleksu*. Ucząc się, jak realizować *kompleks*, nauczyciel uczy się, jak wspierać, a nie tłumić dziecięcą ciekawość i wrodzone skłonności poznawcze, nie tracąc jednocześnie z pola widzenia określonych celów dydaktycznych.

Kompleksy zainteresowań są sposobem wspierania aktywnego, zaangażowanego i celowego uczenia się oraz rozwoju intelektualnego, a dla niektórych nauczycieli może stać się początkiem nowego, skuteczniejszego sposobu uczenia i zwracania bacniejszej uwagi na potrzeby ucznia. Warto jednak pamiętać, że sposób to nie cel i że struktura *kompleksu zainteresowań* ma pełnić rolę pomocniczą, a nie stanowić rezultat końcowy.

Fiszka autokorektywna

Fiszka autokorektywna jest to karta z zadaniami, które mają charakter „zadania dla ciebie”, ponieważ poziom trudności jest dostosowany do możliwości rozwojowych ucznia. Zadania są interesujące dla dziecka, przyciągają je formą, treścią, adekwatnym zakresem wymagań (ich dobór ze względu na poziom trudności jest ważny- nie są zbyt łatwe, ale też nie są zbyt trudne; jeśli byłyby zbyt trudne, uczeń przyjmie postawę: „nie potrafię, nie zrobię tego sam, nie umiem” - strategię wycofywania się). Fiszka zawiera także informację dotyczącą samokontroli wykonania pracy. Ważne jest, aby instrukcja wykonania zadań była zredagowana komunikatywnie, w jasny i precyzyjny sposób

Są różne rodzaje fiszek. Kartoteka fiszek autokorektywnych (samokontrolnych) składa się z kartoteki fiszek *Polecenie* i - odpowiednio - fiszek *Wykonanie*.

Fiszki *Polecenie* zawierają zróżnicowane zadania (dotyczące wprowadzenia nowego materiału nauczania, utrwalenia umiejętności).

Fiszka *Wykonanie* zawiera prawidłowo wykonane zadanie wraz z oceną poprawności.

Kartoteka ćwiczeń samokontrolnych wymaga od dzieci samodzielnej pracy, aktywizuje ich myślenie i odpowiedzialność za wykonywane zadania.

Etapy pracy z fiszką:

- Dziecko samodzielnie wybiera określoną fiszkę *Polecenie*.
- Zapoznaje się z treścią zadania, uważnie czyta instrukcję (ważna jest umiejętność czytania ze zrozumieniem).
- Samodzielnie wykonuje zadanie w specjalnym zeszytce.
- Odkłada fiszkę na odpowiednie miejsce.
- Wybiera odpowiednią fiszkę *Wykonanie*.
- Sprawdza wykonanie zadania.
- Dokonuje korekty zadania w sytuacji napotkania błędu. W przypadku wystąpienia granicy błędu powtarza zadanie.
- Dokonuje samooceny. Liczbę punktów uzyskanych w zadaniu samodzielnie wpisuje do specjalnego zeszytu.

Fiszki autokorektywne są wykorzystywane przede wszystkim do: indywidualnej pracy dzieci (indywidualizacja tempa, treści); rozwijania sprawności językowych (czytania, pisanie, ćwiczeń ortograficznych, gramatycznych) i kompetencji matematycznych.

Praca z fiszką wymaga, aby dziecko przyswoiło sobie pewien algorytm czynności, które musi wykonać, by poradzić sobie z zadaniem.

Fiszki mogą mieć również charakter problemowy. Wówczas dziecko poszukuje rozwiązań problemu, który wymaga poszukiwania informacji z różnych źródeł.

Na etapie wychowania przedszkolnego warto zastosować fiszki autokorektywne odnoszące się do treści matematycznych czy polonistycznych z wykorzystaniem ilustracji lub rysunków, symboli graficznych i piktogramów.

Projekty edukacyjne

To wspólne – grupowe wykonywanie jakiegoś przedsięwzięcia, którego ukończenie zaowocuje konkretnym, materialnym wytworem. Istotą jest tutaj wspólne planowanie działań – określanie celów, dobieranie metod i środków służących realizacji, pełnienie różnych ról oraz ocenianie efektów. Efekt, będący dziełem kilku grup, bądź jednej grupy, może być przedmiotem podziwu ze strony rodziców i innych dzieci.

- Proponujemy następujące rodzaje działań:

Projekty badawcze (wg. prof. L. Katz), polegające na poznaniu cech i właściwości, funkcji, związków przyczynowo skutkowych w zakresie wybranego przez dzieci tematu. Temat winien być konkretny, jednoznaczny i możliwy do badania oraz zgodny z obszarem funkcjonowania dzieci w wieku przedszkolnym. Zgodnie z zasadą „*od tego co bliskie do tego co dalekie*”. Przykłady tematów badawczych: dom, książka, drzewo, włosy, jajko, ptak, królik, pies, kot, samochód, lodowisko, pociąg, samolot, itp. Temat projektu pozwala na zgłębienie zagadnienia i pozwala poszerzać zakres pojęciowy dzieci. Siatka pojęciowa projektu badawczego obejmuje zagadnienia szczegółowe w formie pytań, na które dzieci chcą poszukać odpowiedzi. Dzieci wraz z nauczycielem określają sposoby i formy poszukiwań. Ważne aby mogły doświadczyć bezpośrednich kontaktów, spotkań z ekspertami, wycieczek, doświadczeń w badaniu, aby następnie uzupełniać wiedzę i doświadczenia ze źródeł wtórnych. Swoje doświadczenia dzieci dokumentują wykonując szkice, rysunki, przygotowując wystawy, prezentacje ustne, teatralne, taneczne itp. Planują i prezentują zdobyte doświadczenia.

Organizacja wypraw jako formy poszukiwań, badań, przeżywania przygód (od etapu planowania, przez gromadzenie potrzebnych rekwizytów, po opis doświadczeń). Odchodzenie od „wycieczek klasowych” na rzecz „wypraw” zawierających element przygody (uczenie się jako przygoda), oraz dążenia do osiągnięcia konkretnego celu.

Projektowanie i budowanie wystawy jako formy prezentacji efektów działań projektowych

(połączone np. z wyprawami, spotkaniami z rodzicami), gdzie dzieci wspólnie opracowują plan wystawy, dzielą się zadaniami oraz prezentują swe dokonania.

Projekty techniczne pozwalające dzieciom na samodzielne poszukiwanie rozwiązań, np. w jaki sposób zbudować szalaz z określonych elementów, zrobić makietę miejscowości.

Projekty o charakterze społecznym – np. organizacja Dnia Ziemi jako działania wokół zagadnień z nią związanych, przygotowanie ważnej informacji, przeprowadzenie wyborów samorządowych w klasie, wywiadów, badań terenowych.

Projekty artystyczne – wernisaże, formy teatralne (te, które samodzielnie przygotowują dzieci wchodząc w role aktorów, scenografów, charakteryzatorów, itp.).

Projekty literackie – tworzenie książek zespołowych, drukowanie i włączenie do zbiorów biblioteki.

Projekt „Story line” (włączenie dzieci w jakąś opowieść, ciąg zdarzeń). Problematyka zajęć budowana jest w oparciu o opowieść prowadzoną przez kilka tygodni.

- **Poznanie zjawisk i zdarzeń w miejscach naturalnych**

Plenery artystyczne – związane ze świadomym wybieraniem miejsca do malowania, poszukiwaniem środków do wyrażania piękna, zachwytu, z kontemplacją piękna. Połączenie zajęć w plenerze z formami teatralnymi, muzycznymi lub literackimi jest okazją do łączenia różnych form ekspresji.

Trasy zadaniowe – budowane w nawiązaniu do aktualnej tematyki realizowanej na zajęciach. Mogą stanowić zarówno wprowadzenie do problematyki, jak i podsumowanie cyklu zajęć, pozwalające na wykorzystanie wiedzy i doświadczeń dzieci.

Zajęcia w muzeach oraz zabytkach – forma uczestnictwa w kulturze. Muzea mogą pełnić rolę niezwykłych pracowni, w których można prowadzić badania na każdy temat.

Zbieranie informacji: „dziennikarze” – służy rozwijaniu skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, pozwala na włączenie innych dorosłych, ich doświadczeń, postaw, zachowań, wyborów, w grono dzieci. Zajęcia dziennikarskie kształcą umiejętności związane z prowadzeniem obserwacji i dostrzeganiem ważnych zjawisk, umiejętności wyrażania opinii, opisywania ich i uwidaczniania. Uczą stawiania pytań oraz wysłuchiwanie odpowiedzi. Dzieci mogą prowadzić specjalne teczki, w których zbierają materiały, wycinki prasowe, własne spostrzeżenia. Mogą założyć własną taśmotekę gromadzącą wywiady przeprowadzone przez siebie.

- **Obserwowanie, doświadczenie i eksperymentowanie**

W edukacji przedszkolnej występują trzy rodzaje czynności badawczych, które są zgodne z naturalną ciekawością poznawczą dziecka oraz z prawami jego rozwoju. Są to manipulowanie, obserwacja i eksperymentowanie.

Manipulowanie – poprzez posługiwanie się zmysłem dotyku, wzroku oraz słuchu dziecko poznaje obiekty – ich budowę, wytrzymałość, wygląd oraz działanie. W obszarze tych działań mieści się także konstruowanie. W manipulowaniu zaangażowany jest głównie dotyk (ten zmysł jest głównym środkiem zbierania danych). Manipulowanie pozwala na rozwijanie sprawności rąk, na przykład poprzez grę na instrumentach muzycznych, zabawę z ziarnami kukurydzy, z wodą czy piaskiem. Manipulowanie sprzyja także rozwijaniu koordynacji wzrokowo-ruchowej. Jest to bardzo ważne dla rozwoju liczby połączeń neuronalnych w ośrodkach mózgu odpowiedzialnych za poszczególne palce.

Obserwacja – zaangażowanie wzroku i słuchu na określonych obiektach i procesach bliskich dziecku. Obserwacja może być spontaniczna, kierowana przez zmiany w obiektach lub ukierunkowana, inspirowana głównie poprzez chęć poznania czegoś. Obserwacja może być połączona z rejestrowaniem spostrzeżeń przy pomocy prostych narzędzi (kartka papieru i ołówek) lub bardziej skomplikowanych, jak: magnetofon, aparat fotograficzny lub kamera

telewizyjna. Przy obserwowaniu pracuje wiele zmysłów (są one podstawowymi narzędziami zbierania danych).

Przeprowadzanie doświadczeń to ingerowanie przez dziecko w określone środowisko, Szczególnym przypadkiem doświadczenia jest eksperyment. Występuje tu ingerencja w obserwowane obiekty – poddajemy je zmianie według przemyślanych założeń, następnie obserwujemy zmiany i orzekamy o słuszności naszych przypuszczeń. W eksperymencie wykorzystuje się zarówno zmysły, jak i myślenie hipotetyczne polegające na formułowaniu przypuszczeń. Wyniki przeprowadzonych badań i doświadczeń możemy omówić wspólnie.

Ekspresja

Ekspresja - od łac. expressio oznacza wyrażanie swoich myśli, emocji, wrażeń, spostrzeżeń poprzez słowa, gesty, mimikę, ruchy ciała. W sztuce słowo ekspresja oznacza komunikowanie siebie, tzn. swoich przeżyć, myśli, emocji, sposobów widzenia rzeczywistości. Ekspresja dziecka, to z jednej strony spontaniczne wyrażanie jego osobistych przeżyć i doznań, a z drugiej strony jest to odbicie pojmowania przez dziecko rzeczywistego świata; to także obraz życia dziecka w środowisku oraz czynnik intensyfikujący procesy poznawcze, emocjonalne i motywacyjno - wolicjonalne¹⁴. Dzięki ekspresji pozwalamy poznać innym to, co nosimy w sobie, to co czujemy, wyobrażamy sobie, o czym marzymy, słowem świat nieznan, który w inny sposób nie da się wyrazić. Wyrażenie tych stanów to autoekspresja.¹⁵ O autoekspresji dziecka mówimy, gdy w sposób wolny, niezależny od istniejących stereotypów estetycznych, wyraża ono swój obraz świata, swoją osobowość w akcie twórczym w różnych dziedzinach sztuki.

Rodzaje i cechy ekspresji

Ekspresja		
naturalna		sztuczna
lub	inspirowana	zamierzona
swobodna		lub kierowana
<ul style="list-style-type: none"> – instynktowna – spontaniczna – autentyczna – nieświadoma – twórcza – wyrażająca potrzebę – samorealizacji 	łącząca cechy ekspresji naturalnej i sztucznej	<ul style="list-style-type: none"> – ukierunkowana – zorganizowana – nieautentyczna – świadoma – odtwórcza – podporządkowana regułom i algorytmom społecznego zachowania się

¹⁴ M. Karwowska - Sturczyk, „Autoekspresja plastyczna dziecka wyrazem jego rozwoju”, Wychowanie w Przedszkolu 9/98, s.481

¹⁵ Tamże, s.481

wyraża		wyraża
cechy osobowości wrodzone i nabyte.	Jest	Cechy osobowości nabyte w procesie społecznego doświadczenia lub naśladowcze formy i treści działania (zachowania się)
projekcją osobowości.		

Źródło: S. Popek, „Aktywność twórcza dzieci i młodzieży”, Warszawa, 1988, WSiP, s. 45

Ze względu na różnorodność form aktywności twórczej możemy przyjąć następujący podział czynności ekspresyjnych:

- 1) ekspresja ruchowo - mimiczna: realizowana jest poprzez gest, mimikę twarzy (w celu wyrażania stanów emocjonalnych), pozę ciała, spontaniczny ruch (machanie kończynami, podskakiwanie);
- 2) ekspresja ruchowo - muzyczna: nadawanie ruchowi rytmicznego wyrazu i symbolicznego znaczenia, improwizowany taniec, interpretacja algorytmów tańca zgodnie z rytmem i charakterem (nastój) utworu muzycznego;
- 3) ekspresja słowna (werbalna): zachodzi tu czynność wyrażania emocji poprzez modulację barwy i dynamikę głosu (krzyk, śmiech, płacz), a także poprzez nadawanie emocjonalnego znaczenia symbolom słownym służącym do wyrażania odpowiednich treści, samodzielne próby tworzenia nowych konfiguracji słownych (poezja i proza dziecięca) w celu wyrażania głębszych stanów świadomości i podświadomości;
- 4) ekspresja słowno - muzyczna: przejawia się w spontanicznym wokalizowaniu (nuceniu melodii), improwizowaniu słów i melodii, niekiedy bywa połączona z ruchem ciała, tańcem. Często mamy także do czynienia z indywidualną interpretacją poprzednio wyuczonych fragmentów melodii i słów piosenek;
- 5) ekspresja muzyczna: jest zbliżona do form wyrazu poprzednio wymienionych, a oprócz tego ma tu miejsce improwizowana gra na instrumencie muzycznym bądź „gra” na instrumentach zastępczych (oparcie krzesła, butelki), a niekiedy „gra na niby” (trąbienie bez trąbki, wystukiwanie rytmów bez użycia bębna, naśladowanie barwy tych instrumentów własnym głosem);
- 6) ekspresja plastyczna: jest najbardziej powszechną formą ekspresji. Dzieci w wieku poniemowlęcym, przedszkolnym i młodszym szkolnym samorzutnie rysują, malują pędzlem i palcami, formują w materiałach miękkich, takich jak plastelina, glina, mokry piasek na plaży, montują formy dekoracyjne i przedstawiające z różnych materiałów odpadowych na płaszczyźnie i w przestrzeni;
- 7) ekspresja konstrukcyjno - techniczna: przejawia się w dziecięcych próbach konstruowania pojazdów (środków lokomocji), budowli, urządzeń technicznych i przyrządów, niekiedy „na niby” ze sprzętów domowych, pudełek, mebli i wycofanych z użytku urządzeń gospodarstwa domowego oraz ogólnie dostępnych zestawów klocków i półfabrykatów („Mały konstruktor”, „Mały inżynier” itp.);
- 8) ekspresja zabawowa: na ogół jest syntezą wymienionych uprzednio form ekspresji. Może zawierać elementy ekspresji słownej, muzycznej, ruchowo -mimicznej, plastycznej itp. Podporządkowanie tych form akcji treściowej, z pominięciem reguł zabawy, lub ich częściowa interpretacja (spontaniczność zabawowa), tworzą z zachowania się dziecka wielofunkcyjną zabawę. Mogą to być zabawy tematyczne w rolę: iluzyjne, inscenizacyjne, fikcyjne, imaginacyjne, zabawy konstrukcyjne, ruchowe i muzyczno - ruchowe. Zabawy ekspresyjne zaliczane są do zabaw twórczych w odróżnieniu od zabaw naśladowczych i dydaktycznych. Jest to najbardziej uniwersalna forma wielostronnej aktywności twórczej. Nastawiona jest na kreowanie układów społecznych, życia „na niby”, z cechami animizmu i antropomorfizmu. Ale mimo tych cech „zabawa w życie” traktowana jest przez dzieci serio.

Dlatego też jest najlepszą i najbardziej wszechstronną formą aktywizacji i stopniowego wprowadzania dziecka w realne życie społeczne człowieka¹⁶.

Aktywność dziecka konkretyzuje się w działaniu i przybiera postać informacji (ślądu zapisu, dzieła) wynikających z najbardziej rozwiniętej u danej jednostki dyspozycji instrumentalnej, która na najwyższym poziomie organizacji przejawia się jako zdolność lub uzdolnienie. Uzdolnienia mogą mieć charakter odtwórczy bądź twórczy. Wynikają one z ogólnej organizacji psychiki (osobowości) realizujące się w możliwościach zachowań naśladowczych, innowacyjnych bądź twórczych. O rodzajach aktywności decyduje forma komunikatu, wynikająca z predyspozycji jednostki i jakości tworzywa: słowo pisane, ruch, dźwięk, barwa, bryła przestrzenna, symboliczna synteza itp. W ten sposób zrodziły się podstawowe dziedziny twórczości ludzkiej: sztuka, nauka, technika, a także dziedziny pokrewne powstające na ich pograniczu. Rodzaje aktywności twórczej, dziedziny twórczości rozwijały się i rozwijają wraz z rozwojem społecznym człowieka¹⁷. Zapewnienie dziecku czasu na swobodną aktywność jest warunkiem rozwoju ekspresji. Stworzenie dziecku przez otoczenie korzystnych warunków dla rozwoju własnej czyli motywowanej wewnątrznie aktywności sprzyjać będzie ujawnianiu się pewnego jej rodzaju, a mianowicie aktywności twórczej.

Ekspresja artystyczna

Poprzez twórczość artystyczną dzieci wyrażają swoje uczucia, wyobrażenia i przekazują swoją wiedzę. Ekspresja artystyczna stwarza równocześnie sprzyjające warunki dla rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka, doskonalenia jego procesów poznawczych oraz ćwiczenia zmysłów i motoryki. Wzbogaca osobowość dziecka, jest okazją do samopoznania i samokształcenia. Daje niepowtarzalną okazję do doświadczania radości tworzenia oraz cieszenia się efektem swojej pracy.

Proponujemy zatem następujące formy aktywności twórczej:

- działalność plastyczną,
- ekspresję muzyczną,
- twórczość literacką,
- ekspresję ruchową

oraz inne formy będące połączeniem dwu lub kilku wcześniej wymienionych, a w szczególności przedstawienia, które łączą w sobie wiele działań twórczych.

W proponowanych zajęciach twórczych stosujemy różnorodne sposoby pobudzania wyobraźni i wrażliwości dzieci. Sięgamy do tekstów literackich, utworów muzycznych, dzieł plastycznych, zapewniając przez to równocześnie kontakt z dziełami sztuki. Odwołujemy się do obserwacji otaczającej dzieci rzeczywistości, ćwicząc u nich spostrzegawczość, pamięć, koncentrację uwagi, a także poszerzając ich wiedzę i zaspokajając naturalną ciekawość świata. Stwarzamy dzieciom okazję do dostrzeżenia tego, czego jeszcze nie zauważyły, zachwycenia się pięknem wokół nich. Pokazujemy bogactwo środków wyrazu i technik, proponujemy korzystanie z różnych materiałów, narzędzi, instrumentów – po to, aby każde dziecko mogło czerpać z nich tak, jak potrafi, aby każde miało możliwość osiągnięcia sukcesu. Zachęcamy do stwarzania dzieciom swobodnej i bezpiecznej atmosfery pracy twórczej tak, by mogły rozmawiać o swojej pracy, wymieniać między sobą uwagi, dzielić się doświadczeniami, samodzielnie decydować o tym, kiedy ich praca jest skończona, próbować jeszcze raz, kiedy nie są zadowolone ze stworzonego dzieła. Pomoże nam to w

¹⁶ S. Popek, „Aktywność twórcza dzieci i młodzieży”, Warszawa, 1988, WSiP, s. 48

¹⁷ Tamże, s. 35

nawiązaniu bliższego kontaktu z dziećmi, wspieraniu ich w momentach niepewności, zachęcaniu do samodzielnych poszukiwań.

Proponując pracę w grupach, stwarzamy dzieciom możliwość samodzielnego organizowania swojej pracy, doskonalenia umiejętności komunikowania się z innymi, inspirowania i wspierania się nawzajem, uczenia się od rówieśników. Dajemy im szansę stworzenia wspólnego dzieła, z którym wszyscy się identyfikują, którym wszyscy się cieszą.

Zakładamy eksponowanie prac dzieci (np. plastycznych, literackich), prezentowanie ich innym – rodzicom, dzieciom z przedszkola, w środowisku (np. utworów muzycznych, spektakli teatralnych), utrwalanie (na fotografiach, filmach) lub przechowywanie w grupowych zbiorach. Pozwala to dzieciom na dokonywanie samooceny, uczy szacunku dla własnej i cudzej pracy.

Nie oceniamy lecz doceniamy wysiłek dziecka. Proponujemy rozmowę z dziećmi o tym, jak pracowały, co stworzyły. Doceniamy wtedy ich zaangażowanie, odkrywanie nowego, uczymy je dostrzegania wartości zarówno procesu tworzenia jak i efektu pracy.

- **Formy teatralne, drama**

W wychowaniu przedszkolnym właściwie dobrane, atrakcyjne metody pracy z dziećmi mają fundamentalne znaczenie dla uzyskania pożądanych efektów. Teatr, drama wydają się być najbardziej naturalnym i najwłaściwszym sposobem pracy z dziećmi, bazując na zachowaniach szczególnie bliskich dzieciom: zabawie, grach, umiejętności życia fikcją, improwizacji słownej, ekspresji ruchowej, muzycznej czy plastycznej.

Odrywając dziecko od codzienności, drama i teatr rozładowuje kompleksy, zahamowania i napięcia psychiczne, pomaga w nawiązywaniu emocjonalnych kontaktów koleżeńskich, rozbudza wiarę we własne siły. B. Way głosi, że drama ma pomóc w pełnym harmonijnym rozwoju każdej jednostki poprzez koordynację ciała, umysłu, serca i wszystkich potencjalnych możliwości osobowości.

W ćwiczeniach, od gier dramatycznych poczynając, a na technice roli kończąc, istotną rolę odgrywa słowo. Jest ono integralną częścią działań, środkiem ekspresji. Dziecko prowokowane sytuacją, noszącą pozór zabawy, spontanicznie opowiada, opisuje, składa sprawozdania, charakteryzuje. Są to naturalne sposoby ekspresji, choć na pewno w formie niedoskonałej. Drama dyscyplinuje swobodne wypowiedzi, mówienie staje się wewnętrznie umotywowaną potrzebą, bez przymusu odpowiadania na pytania nauczyciela.

Nabycie kompetencji językowych to podstawowa umiejętność służąca wymianie myśli, odzwierciedleniu własnych przeżyć, uczuć, wiedzy, umożliwiającą komunikowanie się ze światem. Wyróżniamy zabawy teatralne: kukielką, pacynką, w teatrze cieni, odgrywanie ról w inscenizacji kostiumowej czy zabawę w teatr, gdzie twórcami przedstawienia, scenografii, dźwięku, sceny i widowni są dzieci. W teatrze Kamishibai wyrazem przedstawienia jest opowiadanie, baśń, legenda ilustrowana obrazem, rysunkiem dziecka. Każda z tych form zapewnia dziecku werbalne i niewerbalne przedstawienie swoich możliwości językowych.

Nauczyciel musi mieć jasno sprecyzowane cele. Granie ról służy uczeniu się, a nie przygotowywaniu przedstawienia, dostarcza się dziecku momentów bezpośredniego doświadczenia, przekraczającego zwykłą wiedzę, wzbogacającego wyobraźnię, działającego na emocje.

Każde działanie musi kończyć się omówieniem. Ten element jest niezwykle ważny z punktu widzenia zakładanego celu. Omówienie wzbogaca ponadto twórcze działania uczniów o dodatkowy walor kształcący. Prowokuje bowiem do wymiany zdań, rozwiązywania problemów, rozstrzygnięcia kwestii, uczy kultury werbalnej.

5. Analiza gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole i narzędzia obserwacji

Obowiązkiem nauczycieli jest w sposób systematyczny poznawać dziecko, monitorować jego rozwój, zauważać zmiany, które zachodzą, przewidywać ich jakość, prognozować karierę szkolną.

Diagnoza musi być obiektywna (brak nastawienia i uprzedzenia osoby diagnozującej) oraz trafna (zastosowane techniki i doświadczenie prowadzącego diagnozę); tylko wtedy może spełniać założone cele. Podstawą pracy nauczyciela przedszkola jest dobre poznanie wychowanków. Może on wtedy dostosować podejmowane działania do ich indywidualnych potrzeb. Zbieranie i gromadzenie informacji o dziecku, analiza wytworów jego działań i bezpośrednia obserwacja pozwolą na uzyskanie wiedzy o dziecku, która da podstawę prognozowania jego szkolnej kariery. Nauczyciel, który przebywa z dzieckiem przez kilka godzin w ciągu dnia, może w skuteczny, obiektywny i efektywny sposób prowadzić obserwację. Obserwacja jest podstawową metodą diagnostyczną zalecaną w programie. Obserwacja będzie skuteczna obiektywna i trafna, jeśli nauczyciel dokładnie określi jej cel oraz doprecyzuje sposób jej rejestrowania. Bardzo ważny jest także w sferze diagnozy dialog z rodzicami/opiekunami dziecka.

W celu przeprowadzania diagnozy nauczyciel wykorzystujący w pracy z dzieckiem program może skorzystać z proponowanych w programie narzędzi. Już po około miesięcznej obserwacji dziecka połączonej z monitorowaniem i dokumentowaniem (gromadzenie wytworów pracy, zdjęć, nagrań itp.) możliwe jest zaobserwowanie u dziecka określonych cech. **Arkusze obserwacji**¹⁸ dziecka dla nauczycieli i rodziców. Należy dwa razy w roku poprzedzającym planowane rozpoczęcie przez dziecko nauki w szkole (na początku oraz pod koniec) notować wnioski dotyczące osiągnięć dziecka. Diagnoza powinna być także na bieżąco uzupełniana i wzbogacana. Ważny jest kierunek zachodzących zmian.

*„Zawarte w Arkuszu określenia odnoszą się do poszczególnych typów inteligencji. Dla każdego typu inteligencji opracowanych zostało 10 określeń. Proponowana diagnoza profilu inteligencji opiera się przede wszystkim na ukierunkowanej obserwacji dziecka podczas zajęć i zabaw w przyjaznym, różnorodnym środowisku. Należy określić reakcje i zachowania odnosząc się do każdego zagadnienia zawartego w Arkuszu. Odpowiedzi udzielone przez rodziców czy opiekunów mogą być różne od odpowiedzi nauczycieli. Daje to możliwość wymiany informacji, porównania spostrzeżeń nauczycieli, rodziców/opiekunów dotyczących obserwowanych zachowań i reakcji, które mogą być różne w środowisku domowym i szkolnym, czy przedszkolnym. Osoby bliskie dziecku mają szansę integracji działań na rzecz zapewnienia właściwych warunków do rozwoju”*¹⁹.

Jak to „działa” w praktyce?

– Arkusz obserwacji dziecka każdy rodzic otrzymuje do domu, oczywiście wiedząc, w jakim celu. Przez około dwa tygodnie rodzice obserwują własne dziecko i próbują odnieść się do stwierdzeń zawartych w Arkuszu. Rodzice oddają wypełniony arkusz nauczycielowi, który obserwując dziecko także zaznacza na tym samym arkuszu właściwe cechy, czy też umiejętności.

Ma on stanowić pomoc, „towarzyszyć” nauczycielowi (dobrze jest korzystać wielokrotnie z tego samego narzędzia, aby móc porównać zmiany w profilu inteligencji ucznia). Być może niektóre osiągnięcia nie są jeszcze zauważalne, dlatego nie powinno się analizować wszystkich stwierdzeń w jednym dniu, a raczej zaznaczać daną umiejętność wtedy, gdy ona się ujawni.

¹⁸ Zatorska M., Kopik A., 2012, *Wielointeligentne odkrywanie świata w przedszkolu*, ORE, Warszawa, www.scholaris.pl.

¹⁹ Tamże.

Jak twierdzi H. Gardner, już po około miesięcznej obserwacji preferowanych przez dziecko zabaw, jego wyborów, umiejętności i zachowań, które ujawniają się w codziennym funkcjonowaniu w szkolnej rzeczywistości i w grupie rówieśniczej, można próbować określić profil jego inteligencji.

- Sugerujemy, aby nauczyciel dokonał opisu profilu inteligencji (diagnoza początkowa)
Należy dwa razy w roku poprzedzającym planowane rozpoczęcie przez dziecko nauki w szkole dokonać obserwacji biorąc pod uwagę:
 - Mocne strony i zainteresowania dziecka;
 - Sfery funkcjonowania wymagające wsparcia;
 - Wykorzystanie mocnych stron do wspierania słabszych;
 - Kierunki dalszej pracy z dzieckiem, sposoby rozwijania zdolności.
- Opracowując diagnozę końcową (pod koniec roku szkolnego) należy opisać:
 - Mocne strony i zainteresowania dziecka;
 - Inteligencje wymagające wsparcia;
 - Zmiany w profilu inteligencji;
 - Dalsze kierunki pracy z dzieckiem.

Odkrywanie mocnych stron dziecka stanowi podstawę budowania w nim poczucia własnej wartości i akceptacji samego siebie; pozwala mu zrozumieć, że jest zdolne na swój własny sposób. Dziecko zauważa, że nie istnieje jedna idealna dla wszystkich metoda, aby się czegoś nauczyć, zdobyć daną umiejętność. Natomiast poznanie słabszych obszarów funkcjonowania sprzyja pracy nad ich rozwijaniem.

Nie jest to test psychologiczny (Gardner jest przeciwny testowaniu); jest to narzędzie psychologiczne pozwalające określić wachlarz możliwości – profil inteligencji i ocenić, które zdolności są fundamentem podejmowanych działań, a które należy rozwijać i doskonalić.

Na podstawie autodiagnozy profilu inteligencji dziecka, a także obserwacji oraz rozmów z dzieckiem i jego rodzicami, nauczyciel może opracować plan wspierania rozwoju każdego dziecka, nie tylko (w tradycyjnym rozumieniu) uważanego za zdolnego (czyli uzyskującego świetne wyniki w opanowaniu umiejętności), ani też w potocznym rozumieniu „słabego” (przejawiającego trudności w jakiejś dziedzinie).

Karta obserwacji rozwoju dziecka

Imię i nazwisko, wiek dziecka
.....

Okres obserwacji oddo

Obserwacja, notatka, praca	Uwagi: komentarz nauczyciela lub rodzica dotyczący wiedzy, umiejętności, postępów

Indywidualny i grupowy proces uczenia się

Narzędzie do obserwacji					
Data:	Kontekst: <i>opis sytuacji, krótka informacja gdzie są dzieci, co robią</i>			Dzieci: Nauczyciel:	
Czas:	<i>Imię dziecka:</i>	<i>Imię dziecka:</i>	<i>Imię dziecka:</i>	<i>Imię nauczyciela</i>	UWAGI

Wskazówki dla nauczyciela:

- zapisuj wypowiedzi dzieci,
- wykonuj szkice ilustrujące przebieg pracy np. jak dzieci siedzą przy stolikach, w jakim otoczeniu pracują,
- wykonuj rysunki, szkice prac dziecka,
- zapisuj nie tylko to co zostało powiedziane lub zrobione, ale również staraj się utrwalić takie elementy, jak atmosfera pracy, czas pracy, czas, w którym dzieci milczały, wyraz twarzy dziecka, itp.
- dokumentuje nie tylko pracę, dzieci, ale również swoją.

Fotografowanie - zdjęcie

Przedmiotem fotografowania mogą być dzieci, przestrzeń, w której odbywają się zajęcia edukacyjne, wykorzystywane materiały, jak również sam nauczyciel.

Wskazówki dla nauczyciela:

- ukaż dziecko w akcji, tworzące, pracujące, dzielące się swoją pracą z innymi;

- skoncentruj się na jednym dziecku bądź małej grupie, a nie na całej grupie fotografowanej z dystansu;
- uchwyc prace dzieci z różnych perspektyw, zorganizuj zdjęcie tak, aby praca dziecka była widoczna;
- rób bliskie ujęcia rzeźb, prac dziecka tak, aby ukazać ich konstrukcję;
- wykonuj fotografię w seriach po to, aby ukazać postęp w tworzeniu, rozwój danej umiejętności;
- rób zdjęcia z bliska, tak, aby uchwycić ekspresję dziecka;
- zwróć uwagę na tło, ważne żeby nie rozpraszało i nie zakłócało odbioru;
- ustaw aparat na poziomie głowy lub ciała małego dziecka;
- trzymaj aparat mocno i nieruchomo, naciskaj przycisk łagodnie i powoli;
- na zewnątrz unikaj robienia zdjęć pod słońce, tak żeby twarze dzieci nie były za ciemne.

Zapis video - filmy

Wskazówki dla nauczyciela:

- przed rozpoczęciem pracy zaplanuj co będziesz filmował;
- upewnij się, że tło, na którym są dzieci nie jest zbyt świecące i nie rozprasza;
- kiedy dzieci stoją przed źródłem jasnego światła, jak słońce czy okno, umieść kamerę tak, żeby światło było z boku dzieci, a nie bezpośrednio za nimi;
- używaj statywu, jeśli sam musisz uczestniczyć w działaniach;
- kiedy filmujesz dzieci w ruchu używaj statywu, łagodnie przesuвай kamerę.

Zapis audio - plik dźwiękowy + transkrypcja

Wskazówki dla nauczyciela:

- ustaw mikrofon blisko dzieci, których rozmowę chcesz nagrać;
- organizuj pracę dzieci w małych grupach w możliwie cichej przestrzeni.

Gromadzenie materiałów

Gromadzenie materiału powinno odbywać się na bieżąco w ciągu dnia. Dobrze jest wybierać takie sytuacje edukacyjne, które pozwalają na zgromadzenie materiału ilustrującego uczenie się kilkorga dzieci jednocześnie. Ważne jest również wygospodarowanie jeszcze tego samego dnia czasu na refleksję i przyjrzenie się temu, co udało się zgromadzić. Nieodzownym elementem jest dokonywanie syntezy zgromadzonej dokumentacji i jej wspólna interpretacja.

Za pomocą wcześniej wymienionych narzędzi nauczyciel gromadzi materiał w postaci:

- nauczycielskich notatek
- zdjęć,
- transkrypcji rozmów, dyskusji dzieci,
- transkrypcji rozmów dorosłych - np. dwóch nauczycieli, nauczycieli i studentów,
- filmów,
- przykładowych prac dzieci wraz z nauczycielskim komentarzem

Gromadzenie prac dzieci, dziecięcych wytworów

W zgromadzeniu przydatnych w procesie dokumentowania prac lub wytworów dziecięcych posłużyć nam mogą następujące pytania:

- Jak wybrać odpowiednie przykłady dziecięcych prac? Które z elementów użyć do dokumentacji?
- Który z elementów pozwoli na rozwinięcie procesu, na dalszą pracę?
- Który z elementów ukazuje coś nowego, budzącego ciekawość, nowego w naszym badaniu?
- Które z prac generują ciekawe pytania zarówno dla dzieci jak i nauczycieli?
- Czy zdjęcia są potrzebne? Być może wystarczą próbki prac? Ile zdjęć jest potrzebnych, aby ukazać proces widocznym i czytelnym?
- Czy są jakieś nauczycielskie notatki, które pomogą innym zrozumieć to, co oglądają

Sposoby prezentacji dokumentacji

Ważnym elementem w procesie dokumentowania jest prezentacja zebranych materiałów. Mogą być one wykorzystane do przygotowania:

- a) portfolio
- b) mini opowieści (w formie papierowej lub elektronicznej)
- c) zeszyt nauczyciela - badacza (w formie papierowej lub elektronicznej)
- d) dokumentacji ściennej - panelu

Formy wykorzystania zgromadzonego materiału nie są zamkniętą listą i w zależności od potrzeb nauczyciela i studenta mogą ulegać zmianie.

a) Portfolio - indywidualna "książka" osiągnięć dziecka

Indywidualne portfolio dla każdego dziecka organizuje i porządkuje prace dzieci, dostarcza nauczycielowi informacji na temat rozwoju dziecka.

W portfolio wykorzystujemy:

- próbki prac dzieci wraz z nauczycielskim opisem/komentarzem,
- arkusze obserwacji, skale, testy,
- dziecięce anegdoty spisane przez nauczyciela,
- dziecięce refleksje/samoocenę.

Przed rozpoczęciem pracy nad portfolio należy zastanowić się nad:

1) Wizja portfolio

- Do czego będę wykorzystywać portfolio? Jaki jest jego cel?
- W jakim stopniu portfolio będą źródłem informacji na temat osiągnięcia przez dziecko określonych w podstawie/programie umiejętności/wiedzy?
- Jakie obszary uczenia się będzie ilustrował materiał w portfolio?
- Kto będzie oglądał indywidualne portfolio dziecka? W jaki sposób będę się dzielił materiałami z innymi?

2) Organizacja portfolio

- Jak zorganizuję indywidualne portfolio każdego dziecka? Co wykorzystam do przechowywania materiałów? W jaki sposób te materiały będą zorganizowane?
- Jak i kiedy będę segregować poszczególne elementy do portfolio?
- Jak zorganizuję przechowywanie wszystkich portfolio dzieci? Gdzie będą trzymane?
- Co zrobię z zawartością portfolio pod koniec roku szkolnego?

3) Zawartość portfolio

Ważnym elementem w procesie planowania gromadzenia materiałów do portfolio jest podjęcie decyzji, jakie materiały zostaną do niego wybrane, które z nich pozwolą na ocenę/diagnozę rozwoju, mocnych stron i potrzeb dziecka.

4) **Przykład narzędzia do zbierania materiału do portfolio:**

Okres zbierania materiału do portfolio: od do

Imię i nazwisko dziecka:

Wskazówki dla nauczyciela:

- zapisz obszary rozwoju dziecka oraz zakres działań z jakiego chciałbyś gromadzić materiały do portfolio i skup się jedynie na tych obszarach.
- zastanów się jak dużo przykładów umieścisz w portfolio, aby zilustrować dany obszar. Dołącz krótki opis poszczególnych elementów.

5) **Przykładowy sposób przedstawienia materiału z portfolio:**

Imię dziecka:

Wiek:

Okres gromadzenia materiału:

Mocne strony ucznia:

Obszary, w którym zaobserwowano rozwój/wzrost:

Obszary, w których dziecko potrzebuje wsparcia:

Plan na przyszłość (indywidualne cele, zaangażowanie rodziców):

b) Mini opowieści

Ta forma ilustruje krótkie epizody edukacyjne, które uchwycone są za pomocą zdjęć czy nagrań rozmów. Ważnym elementem wykorzystywanym przez nauczyciela przy tworzeniu mini-opowieści są także nauczycielskie narracje będące efektem jego notatek sporządzonych podczas obserwacji i poddanych wspólnej analizie i interpretacji. Mini opowieści ukazują kontekst i ilustrują strategie jakich dzieci używają w procesie uczenia się.

c) Zeszyt nauczyciela - badacza

Forma dokumentacji rozwinięta przez nauczycieli w Reggio Emilia ilustruje przebieg dłuższego procesu edukacyjnego np. projektu. Do jej wykonania nauczyciel wykorzystuje dwa języki: graficzny i pisany. Stworzenie takiego zeszytu wymaga od nauczyciela umiejętności syntezy i interpretacji w celu dostarczenia lepszego rozumienia pracy wykonanej przez dzieci na przestrzeni dłuższego okresu czasu. Ten rodzaj publikacji stwarza możliwość komunikowania się z innymi i jest wykorzystywany jako narzędzie w rozwoju zawodowym nauczycieli. Nieustannie poddawany ewaluacji i reinterpretacji.

d) Ścienne dokumentacja - panel

Do prezentacji dokumentacji może być wykorzystana każda przestrzeń np. korytarze, ściany w salach. Ważnym elementem jest zastanowienie się kto jest adresatem wystawy oraz jaki kierunek nasza dokumentacja ma przyjąć.

Zasady przygotowywania wystawy:

- stwórz plan swojej prezentacji, tak żeby była ona czytelna dla innych;
- zorganizuj przestrzeń tak, aby skupić uwagę widza na dokumentacji (zbyt pstrokata forma zbyt kolorowe tło odciągają uwagę od meritum);
- tło powinno być komplementarne z treścią, niezbyt krzykliwe i odciągające uwagę;
- używaj subtelnych kolorów faktur, wzorów;
- nie używaj zbyt wielu zdjęć obok siebie;
- trójwymiarowa forma dokumentacji jest ciekawsza dla widza (uzupełnienie wystawy o przestrzenne prace dzieci).

e) **Inne narzędzia dokumentowania obserwacji pedagogicznej**

ARKUSZ OBSERWACJI DZIECKA W WIEKU PRZEDSZKOLNYM ²⁰

właściwą odpowiedź należy zakreślić:

1. obserwację początkową kolorem niebieskim
2. obserwację końcową kolorem czerwonym

lub data zaobserwowanego pozytywnego zachowania

Imię i nazwisko dziecka /				wiek	
Data obserwacji wstępnej		Data obserwacji końcowej		grupa	

I. Akceptacja i bezpieczeństwo

1. Czy dziecko nawiązuje emocjonalny kontakt z nauczycielem?	TAK	NIE
2. Czy dziecko przestrzega ustalonych zasad bezpieczeństwa?	TAK	NIE
3. Jak zachowuje się w kontaktach z innymi ludźmi?		
A. Formy zachowania pozytywnego: a) przejawia umiejętności organizacyjne; b) przejawia zachowania koleżeńskie; c) jest koleżeńskie; d) jest spontaniczne; e) jest troskliwe.	B. Formy budzące niepokój: a) jest nieśmiały; b) jest nadwrażliwy; c) jest agresywny; d) jest bierny; e) reakcje uczuciowe dziecka są nieadekwatne do bodźca.	
4. Czy są sytuacje, w których widoczny jest lęk?	TAK	NIE
5. Dbą o swoje rzeczy i porządek na półce.	TAK	NIE
6. Szanuje prawa i własność innych.	TAK	NIE

²⁰ Ewa Morzyszek-Banaszczyk, Praca magisterska, UŁ, 1999 r.

II. Komunikacja społeczna i inicjatywa.

7. Czy dziecko spontanicznie wypowiada się na zajęciach?		TAK	NIE
Jeżeli tak, to wypowiada się:	a) rozwiniętymi zdaniami; b) prostymi zdaniami; c) pojedynczymi wyrazami.		
8. Czy rozumie złożone polecenia?		TAK	NIE
Jeżeli tak, to:	a) rozumie szybko; b) wymaga powtórzeń.		
9. Czy dziecko wykazuje inicjatywę w swobodnych zabawach?			
a) samo wykazuje inicjatywę; b) włącza się do zabaw lub zadań innych dzieci; c) nie podejmuje działań, unika towarzystwa.			
10. Czy dziecko poprawnie artykułuje dźwięki?		TAK	NIE
11. Czy dziecko ma bogaty zasób słownictwa?		TAK	NIE
12. Czy potrafi zadawać pytania?		TAK	NIE

III. Rozwój myślenia , zakres pojęć i umiejętność porządkowania otaczającej rzeczywistości.

13. Czy dziecko potrafi poprawnie odwzorować podstawowe kształty?		TAK	NIE
Jeżeli nie, to odwzorowuje je:	a) trochę zmienione; b) zniekształcone; c) nie podejmuje próby.		
14. Czy rozpoznaje i nazywa kolory podstawowe i pochodne?		TAK	NIE
a) rozpoznaje i nazywa; b) myli się c) nie rozpoznaje i nie nazywa (jakich?)			

15. Czy rozumie i potrafi określać stosunki jakościowe i ilościowe, dotyczące:		
a) położenia przedmiotów w przestrzeni w odniesieniu do siebie (na prawo, na lewo, naprzeciw)	TAK	NIE
b) kierunku (w prawo, w lewo)	TAK	NIE
c) wielkości przedmiotów	TAK	NIE
d) ciężaru	TAK	NIE
e) czasu	TAK	NIE
f) tempa wykonywanej czynności	TAK	NIE
g) klasyfikować zbiór przedmiotów wg cechy jakościowej	TAK	NIE
h) klasyfikować zbiór przedmiotów wg ich liczebności	TAK	NIE
i) posługuje się pojęciami (dużo – mało, więcej – mniej, tyle samo, równo)	TAK	NIE
j) posługuje się liczebnikami	TAK	NIE

IV. Predyspozycje indywidualne, zainteresowania i rozwój własnych możliwości twórczych.

16. Czy dziecko rysuje i wykonuje inne czynności:

- a) tylko prawą ręką;
- b) tylko lewą ręką;
- c) raz prawą, raz lewą ręką.

17. Czy tempo czynności manualnych jest:

- a) dobre;
- b) nierówne;
- c) opóźnione.

18. Czy rysunek dziecka na temat dowolny, jest:

- a) bogaty w szczegóły, kolory i treść;
- b) ubogi w szczegóły, ale bogaty kolorystycznie;
- c) ubogi w szczegóły i kolory;
- d) dziecko wykazuje niechęć do rysowania.

19. Zainteresowania dziecka przejawiające się w podejmowaniu spontanicznie różnych form aktywności, dotyczą:

- a) rysowania;
- b) malowania;
- c) lepienia;
- d) wycinania;
- e) manipulowania
- f) konstruowania
- g) majsterkowania;
- h) oglądania książek i prasy dziecięcej;
- i) czytania;
- j) liczenia
- k) grania w gry towarzyskie;
- l) śpiewania;
- m) tańca towarzyskiego przy muzyce;
- n) słuchania muzyki;
- o) grania na instrumentach.
- p) pisania

V. Zaspokajanie ciekawości – aktywny stosunek do świata.

20. W jaki sposób dziecko wykazuje inicjatywę?

- a) we wszystkich sytuacjach jest bardzo pomysłowe i pełne inicjatywy;
- b) przejawia dużą inicjatywę i zaangażowanie, gdy jest czymś zainspirowane;
- c) przeciętna inicjatywa, raczej wymaga zachęty do działania;
- d) przejawia niewielką inicjatywę – podpatruje i naśladuje;
- e) nie podejmuje żadnych czynności z własnej inicjatywy.

21. Jaki jest zakres i trwałość zainteresowań?

- a) interesuje się bardzo żywo wieloma rzeczami;
- b) żywe zainteresowanie, ale nierozległe;
- c) przejawia zainteresowanie, ale w sposób krótkotrwały,
- d) zainteresowanie słabe, krótkotrwałe – wymagające wzmocnień;
- e) apatyczne, trudno je czymś zainteresować.

VI. Wyrażanie i rozpoznawania emocji własnych.

22. Jakie dziecko ma poczucie własnej wartości?

- a) wierzy we własne siły;
- b) potrzebuje zachęty;
- c) brak wiary we własne siły.

23. Jaki dziecko ma stosunek do swojej własności?

- a) użycza jej innym dobrowolnie;
- b) użycza je z koniecznością;
- c) ukrywa ją przed innymi;
- d) nie użycza, nie oddaje, nie używa.

24. Jakie są reakcje dziecka na pochwały nauczyciela?

- a) okazuje uczucie radości;
- b) nie okazuje.

VII. Stosowanie reguł życia w grupie w kontekstach z rówieśnikami i dorosłymi.

25. Czy dziecko zna zasady i normy współżycia w grupie? Czy je przestrzega?	TAK	NIE
	TAK	NIE
a) zawsze przestrzega; b) czasami przestrzega; c) najczęściej nie przestrzega.		

VIII. Samodzielność i skuteczność działania dziecka.

26. Jaka jest aktywność dziecka w zajęciach inspirowanych, kierowanych przez nauczyciela (skierowanych do całej grupy)? a) podejmuje wszystkie działania; b) podejmuje niektóre działania; c) podejmuje działania, a po pewnym czasie rezygnuje z nich – przerywa; d) obserwuje działania grupy i po pewnym czasie się włącza do grupy; e) obserwuje działania grupy i nie włącza się do nich; f) nie interesuje się działaniami grupy.		
24. Jaka jest aktywność dziecka w zajęciach inspirowanych przez nauczyciela (skierowanych wyłącznie do dziecka – indywidualnie)? a) chętnie i samodzielnie dokonują wyboru wariantu, ilości sposobu wykonania zadania; b) chętnie wykonuje, ale oczekuje podpowiedzi nauczyciela – doprowadza pracę do końca; c) wykonuje zadanie i pomimo np. pomyłki podejmuje kolejne próby, doprowadza pracę do końca; d) rezygnuje z wykonania, gdy napotka trudności; e) nie podejmuje próby wykonywania zadań.		
25. Czy dziecko potrafi sprawnie posługiwać się przyborami?		
a) kredkami	TAK	NIE
b) nożyczkami	TAK	NIE
c) pędzlem	TAK	NIE

Data obserwacji początkowej:
 Data obserwacji końcowej:

f) Przykład planu pracy w przedszkolu w grupie wielowiekowej

g) PLAN PRACY GRUPY

h) Miesiąc:

i) Nauczyciele:

Temat globalny			Termin realizacji			
Dni tygodnia		Cele/ Treści z podstawy programowej		Aktywności/działania inspirowane		
Poniedziałek			<i>Z całą grupą:</i>			
6	5	4-3	<i>Aktywności w kącikach</i>	6	5	4-3
			<i>artystyczne</i>			
			<i>matematyczne</i>			
			<i>polonistyczne</i>			
			<i>grafomotoryczne</i>			
			<i>społeczne</i>			
Wtorek			<i>Z całą grupą:</i>			
6	5	4-3	<i>Aktywności w kącikach</i>	6	5	4-3
			<i>artystyczne</i>			
			<i>matematyczne</i>			
			<i>polonistyczne</i>			
			<i>grafomotoryczne</i>			
			<i>społeczne</i>			
Środa			<i>Z całą grupą:</i>			
6	5	4-3	<i>Aktywności w kącikach</i>	6	5	4-3
			<i>artystyczne</i>			

			<i>matematyczne</i>			
			<i>polonistyczne</i>			
			<i>grafomotoryczne</i>			
			<i>społeczne</i>			
Czwartek			<i>Z całą grupą:</i>			
6	5	4-3	<i>Aktywności w kącikach</i>	6	5	4-3
			<i>artystyczne</i>			
			<i>matematyczne</i>			
			<i>polonistyczne</i>			
			<i>grafomotoryczne</i>			
			<i>społeczne</i>			
Piątek			<i>Z całą grupą:</i>			
6	5	4-3	<i>Aktywności w kącikach</i>	6	5	4-3
			<i>artystyczne</i>			
			<i>matematyczne</i>			
			<i>polonistyczne</i>			
			<i>grafomotoryczne</i>			
			<i>społeczne</i>			

5. Zamiast zakończenia

Aby wpływać na dzieci wychowawczo i pozytywnie, musimy dostrzec, co ma ona w sobie wartościowego i okazać szacunek dla tych wartości, nawiązując tym sposobem szeroko

rozumiany kontakt. Musimy - jako nauczyciele - mieć zawsze czas dla dziecka, by go wysłuchać i służyć mu dobrą radą. Dobry pedagog to taki, z którym dziecko może i chce porozmawiać, a nawet podzielić się swoimi tajemnicami. By dotrzeć do dziecka, trzeba zacząć od jego poziomu i patrzeć jego oczyma. Przypomnieć sobie swoje młode lata i dziecięce kłopoty. Starać się znaleźć i rozumieć ich rozterki i nadzieje. Aby mieć dobrą receptę na trudności ucznia, trzeba umieć stawiać właściwą diagnozę. Prowadzić trzeba zajęcia dodatkowe, przydzielać różne zadanie, organizować wycieczki i spotkania. Pamiętać też trzeba o szacunku dla dziecka, oznacza on przede wszystkim wiarę w niego i wiązanie z nim nadziei.

Dziecko potrafi trafnie ocenić, czy nauczycielowi zależy na nim, czy też jest traktowany jako intruz. Celem każdego nauczyciela powinno być skuteczne i pozytywne oddziaływanie na dzieci, a nie udawanie swej wyższości i nieskazitelnej mądrości. A nade wszystko trzeba być dla dzieci wzorem i przykładem oraz poszukiwać w dzieciach zalet, a nie wad.

Drogi Nauczycielu zachęcamy Cię do analizy i pracy z programem nauczania. Mamy nadzieję, że jego praktyczna realizacja przyniesie Tobie i Twoim wychowankom wiele satysfakcji a wspólne badanie uczyni przedszkole lepszym „kawalkiem świata”.

Właściwa atmosfera

- Aranżacja otoczenia
- Stwarzanie właściwego nastroju i przyciąganie uwagi dzieci.
- Ćwiczenia ruchowe na początku zajęć
- Wprowadzenie muzyki
- Ustalenie oczekiwanych rezultatów i celu: "Co z tego mi się przyda?"
- Rozpalanie emocji

Właściwy sposób prezentacji

- Dostosowanie wykładu do różnych stylów uczenia się i wszystkich typów inteligencji
- Rysowanie, tworzenie Map Skojarzeń, wizualizacja
- Koncerty muzyczne

Przemyśl to

- Twórcze myślenie
- Twórcze rozwiązywanie problemów
- Myślenie krytyczne - rozumowanie, analizowanie, refleksja

Aktywizacja dostępu do zapamiętanego materiału

- Stosuj gry, skecze
- Prowadź dyskusje i zabawy z uwzględnieniem wszystkich stylów uczenia się rodzajów inteligencji

Stosuj nowo zdobyta wiedzę

- Zamień dzieci w nauczycieli
- Wykonuj to, czego się nauczyłeś
- Połącz nowe wiadomości z tym co już wiesz
- Zachęcaj do rysowania Map Skojarzeń

Powtarzaj, oceniaj, świętuj

- Ciągłe powtarzanie
- Ocena własna, rówieśnicza, nauczyciela

Bibliografia – biblioteczka nauczyciela

6. Bałachowicz J., *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2009.

7. Bogdanowicz M., *Piosenki do rysowania, czyli Metoda Dobrego Startu dla najmłodszych*, Wydawnictwo „Fokus”, Gdańsk 1996.
8. Dmochowska M., *Zanim dziecko zacznie pisać*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
9. Dudzińska I., *Dziecko sześćoletnie uczy się czytać*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
10. Dymara B., Michałowski S. C., Wollman-Mazurkiewicz L., *Dziecko w świecie przyrody*.
11. *Książka do wychowania proekologicznego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.
12. Freinet C., *O szkołę ludową*, Ossolineum, Warszawa 1976.
13. Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002.
14. Gloton R. Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, WSiP, Warszawa 1985.
15. Gołębnik D. B., *Uczenie metodą projektów*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.
16. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
17. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
18. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie dzieci w rozwoju do skupiania uwagi i zapamiętywania*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
19. Guz. S., *Rozwój i edukacja dziecka. Szanse i zagrożenia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005.
20. Helm J. H., Katz L. G., *Mali badacze metoda projektu w edukacji elementarnej*, CODN, Warszawa 2003.
21. Kielar-Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
22. Klus-Stańska D., *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
23. Korczak J., *Pisma wybrane*, t. II, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984.
24. Krauze-Sikorska H., *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
25. Praca zbiorowa, *„Tańce i zabawy dla grupy”*, Lublin 1995, Polskie Stowarzyszenie Pedagogów zabawy „Klanza”
26. Strelau J. (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, t. 2.
27. Szczepański J. (1997) *Środowisko wychowawcze*. W: Encyklopedia pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa, Fundacja INNOWACJA.
28. Więckowski R., *Terapeutyczna funkcja zabawy*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1996, nr 8.
29. Wilczkova M., *Zabawy słowem*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1986.
30. Wójcik Z., *Zabawa w teatr. Scenariusze dla dzieci*, Wydawnictwo Didasko, Warszawa 1996.
31. Wygotski L. S., *Wybrane prace psychologiczne*, PWN, Warszawa 1971.
32. Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1997.